

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Географічний факультет

МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ

Географічного факультету
ТНПУ ім. В. Гнатюка

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
Випуск 1(7)/2024

Тернопіль - 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Географічний факультет

Випуск 1 (7)/2024

МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ
Географічного факультету
ТНПУ ім. В. Гнатюка

Збірник наукових праць

Тернопіль – 2024

УДК 91:338.48:502/504]378.4(477.84)ТНПУ
М 12

*Друкується згідно з рішенням
Науково-методичної комісії географічного факультету
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(протокол №3 від 25 листопада 2024 р.)*

Редакційна колегія збірника:

Голова редакційної колегії – **Андрій Кузисин**, декан географічного факультету, доктор географічних наук, професор кафедри географії України і туризму.

Члени редколегії – **Мирослав Сивий**, доктор географічних наук, професор кафедри географії та методики її навчання; **Леся Заставецька**, завідувач кафедри географії та методики її навчання, доктор географічних наук, професор; **Любомир Царик**, завідувач кафедри геоелекології та гідрології, доктор географічних наук, професор; **Ярослав Мариняк**, в.о. завідувача кафедри географії України і туризму, кандидат географічних наук, доцент.

Відповідальний редактор – **Сергій Задворний**, кандидат географічних наук, доцент кафедри географії України і туризму.

Магістерські студії географічного факультету ТНПУ ім. В. Гнатюка: збірник наукових праць. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. Вип. 1 (7). 117 с.

До наукового збірника увійшли праці здобувачів освітнього ступеня «магістр» освітніх програм «Середня освіта (Географія)», «Географія», «Науки про Землю», «Туризм», «Міжнародний туризм та крос-культурні комунікації» Географічного факультету ТНПУ ім. В. Гнатюка. У публікаціях висвітлюються результати актуальних теоретичних та прикладних, в т. ч. міждисциплінарних, досліджень у сфері природничої і суспільної географії, наук про Землю, туризму і рекреації на регіональному, національному та міжнародному рівнях.

Для викладачів, науковців, аспірантів, магістрантів, студентів, а також усіх тих, хто цікавиться географією, туризмом і рекреацією, науками про Землю та крос-культурними комунікаціями.

Тексти представлено із максимальним збереженням авторської редакції. Автори несуть відповідальність за унікальність та достовірність наведених фактів, цитат, власних імен, географічних назв, підприємств, установ, організацій та іншої інформації.

© Колектив авторів, 2024

© ТНПУ, 2024

ЗМІСТ

ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ

Бабин С. Класифікація антропогенних ландшафтів.....	5
Біла Н. Динаміка змін температурних показників у місті Заліщики (2005-2023 рр.).....	7
Дубовий Р. Принципи і методи дослідження антропогенних ландшафтів.....	16
Кільчицький І. Особливості аграрного сектору Західної України в зв'язку з зміною клімату.....	19
Книш О. З історії вивчення геологічної будови Кременецьких гір.....	26
Колодка Н. Розселення та динаміка чисельності населення Тернопільського району Тернопільської області.....	35
Кравець М. Розширені можливості вивчення географії за допомогою віртуальної реальності.....	39
Кушта К. Компонентна структура закладів освіти Львівської міської територіальної громади.....	41
Лупиніс О. Структура закладів професійної (професійно- технічної) освіти Тернопільської області.....	48
Мельник Р. Компонентна структура закладів первинної медичної допомоги системи охорони здоров'я Тернопільського району Тернопільської області.....	52
Михайлишин Р. Римо-католицькі храми Тернопільського району як туристичні об'єкти.....	56
Підгайна К. Особливості функціональної структури лісів в Хустському лісовому дослідному господарстві.....	60
Поліщук О. Розвиток «розумних міст» у світі та в Україні.....	64
Процьків С. Географічні та історичні аспекти формування топонімії Чортківського району.....	68
Яцків М. До питання залучення єврейської спадщини у туристичні маршрути Тернопільщиною.....	75

СТУДІЇ З НАУК ПРО ЗЕМЛЮ

Білокурська І. Зарубіжний досвід реалізації земельних правовідносин.....	79
Лазечко В. Просторова розосередженість територіальних громад Чортківського району Тернопільської області.....	83
Муха В. Особливості ревіталізації старопромислових територій Львівської області.....	88

Сеник О. Характеристика ймовірних варіантів природоохоронних рішень Старокостянтинівської міської територіальної громади з врахуванням критеріїв сталого розвитку.....93

ТУРИЗМОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Дідух Б. Адаптація туристичної сфери міст для осіб з обмеженими можливостями.....98

Чорній А. Відображення проблеми пошуку персоналу та праці у сфері туризму у зарубіжних дослідженнях (на прикладі Польщі)....103

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ СТУДІЇ

Жуков Н. Інноваційні технології в ресторанному бізнесі як складова туристичної інфраструктури.....107

Куць С. Туризм у Підволочиській громаді: стан, перспективи та рекомендації.....109

Никорчук В. Роль міжкультурних комунікацій для активізації обслуговування іноземних туристів в Чехії.....112

ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ

Соломія БАБИН

магістрантка II курсу

спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник – доц. Сергій ГУЛИК

КЛАСИФІКАЦІЯ АНТРОПОГЕННИХ ЛАНДШАФТІВ

Ландшафт, як вузлова одиниця в ієрархії природно-територіальних комплексів, з одного боку, є закономірно побудованою системою локальних природно-територіальних комплексів (місцевість, урочище, фація), з іншого – одночасно виступає частиною природно-територіальних комплексів більш високого рангу (фізико-географічного або ландшафтного району, області, провінції і т.д.), які сформувались внаслідок територіального об'єднання (інтеграції) окремих ландшафтів. Все це зумовлює його специфічне вузлове положення в системі таксономічних одиниць фізико-географічної (ландшафтної) диференціації.

Маючи справу з ландшафтами, потрібно звернути увагу як на індивідуальні їх риси, так і на типологічні особливості груп, в які вони об'єднуються [1].

В даний час майже не залишилося ландшафтів, які не зазнали б прямого або непрямого впливу людини, який проявляється в різних формах і в досить різноманітному ступені. Діяльність людини позначилась на властивостях усіх ландшафтних компонентів і ландшафтних комплексів у цілому, а в багатьох випадках зумовила виникнення нових антропогенних ландшафтів. Але навіть найбільш сильно перетворений ландшафт залишається частиною природи, тому що розвивається за природними законами.

Під антропогенними ландшафтами розуміється один з генетичних типів географічного ландшафту, що утворився в результаті цілеспрямованої діяльності людини або в ході ненавмисної зміни природного ландшафту. Термін «антропогенний ландшафт» утворений від грец. *anthropos* – людина і *genes* – народжений [4].

Антропогенні ландшафти сформувались за деякий час під впливом господарської діяльності людини. Характерними компонентами антропогенного ландшафту є сільськогосподарські угіддя, меліоративні системи, населені пункти, лісонасадження, штучні водосховища, кар'єри, дороги тощо [5].

До антропогенних ландшафтів належить більшість сучасних

ландшафтів Землі, існує багато їх різновидів, створено багато варіантів класифікацій, побудованих на основі врахування ступеня антропогенної змінності природного ландшафту, генезису, цілей використання, господарської цінності, тривалості існування і ступеня регульованості та ін.

Залежно від виду діяльності людини, антропогенні ландшафти, розрізняють: сільськогосподарські, промислові, лінійно-дорожні, лісові антропогенні, водні антропогенні, селитебні, рекреаційні та белігеративні ландшафти (пов'язані з військовими діями). За соціально-економічними функціями – виділяють ресурсовиробничі (промислові, сільськогосподарські, лісогосподарські), середовищеутворювальні (сельбищні, рекреаційні), середовищезахисні (природоохоронні) та ін. [4].

Класифікація антропогенних ландшафтів визначає поділ їх на групи за якоюсь ознакою – або найбільш суттєвою у самій структурі комплексу, або важливою для потреб практики. Найбільше визнання і широке застосування на практиці отримали дві класифікації – за їх змістом і генезисом. Усі інші мають допоміжне значення.

Денисик Г. І. вважає, що головною є класифікація за генезисом. Враховуючи способи виникнення антропогенних ландшафтів, можна виділити шість генетичних груп [1].

1. Підсічні ландшафти – комплекси, зародження яких пов'язане з вирубкою лісу. Якщо взяти до уваги, що в минулому більшість території було зайнято лісовими масивами, то вирубці та розкорчовуванню лісу завдячує своїм походженням більша частина сучасних сільськогосподарських, селитебних, дорожніх ландшафтів.

2. Орні ландшафти – антропогенні комплекси, що сформувалися у результаті розорювання незайманих ділянок. До них відносяться: частина сучасних польових ландшафтів, покинуті земельні наділи, контури яких і тепер добре помітні на схилах долин річок.

3. Пірогенні ландшафти – антропогенні комплекси, що сформувалися на місці спалених лісів і степів. Переважно це польові, рідше пасовищні ландшафти. Історичні матеріали свідчать, що пірогенний фактор відіграв важливу роль у формуванні антропогенних ландшафтів.

4. Пасквально-дигресійні ландшафти – комплекси, що виникають у місцях надмірного випасу свійських тварин.

5. Рекреаційно-дегресійні ландшафти – своєрідні комплекси, які формуються у місцях надмірного рекреаційного навантаження. Їх активне рекреаційне освоєння призвело до майже повного знищення підліску, а на окремих ділянках і трав'яного покриву.

6. Техногенні ландшафти – особлива генетична група антропогенних ландшафтів, у яких за допомогою техніки докорінно перебудовуються всі компоненти ландшафту, включити і літогенну основу. Якщо попередні генетичні групи сприяли формуванню здебільшого сільськогосподарських ландшафтів, то комплекси техногенного походження зустрічаються у кожному класі антропогенних ландшафтів. До них однаково можна відносити кар’єри з відвалами, ставки, водосховища, оборонні вали та кургани.

У залежності від характеру господарської діяльності людей виділяють такі види антропогенних ландшафтів (класифікація за змістом): селитебні, сільськогосподарські, лісгосподарські, водогосподарські, дорожні, рекреаційні, белігеративні, тафальні антропогенні ландшафти, за якою ми і характеризуємо антропогенну трансформацію ландшафтів досліджуваного регіону.

Список використаних джерел:

1. Дениsik Г. І. Антропогенне ландшафтознавство: навчальний посібник. Частина І. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2012. 336 с.
2. Дениsik Г. І. Природнична географія Поділля. Вінниця: Екобізнесцентр, 1998. 184 с.
3. Дениsik Г. І., Кізюн А. Г. Сільські ландшафти Поділля. Вінниця: ПП «ТД Видавництво Едельвейс і К», 2012. 200 с.
4. Дениsik Г. І., Тімець О. В. Регіональне антропогенне ландшафтознавство: навчальний посібник. Вінниця-Умань: ПП «ТД Видавництво Едельвейс і К», 2010. 170 с.
5. Дениsik Г. І., Хасцький Г. С., Стефанков Л. І. Водні антропогенні ландшафти Поділля. Вінниця: Теза, 2007. 216 с.

Наталія БІЛА

*магістрантка II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – доц. Наталія ТАРАНОВА*

ДИНАМІКА ЗМІН ТЕМПЕРАТУРНИХ ПОКАЗНИКІВ У МІСТІ ЗАЛІЩИКИ (2005-2023 рр.)

Глобальне потепління, яке проявляється у стійкому підвищенні середньої температури планети, є одним з найактуальніших викликів сучасності. Згідно з даними Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (IPCC), спостережуване потепління має антропогенне походження і призводить до значних змін кліматичної системи. Екстремальні погодні явища, такі як хвилі тепла, посухи, повені та шторми, стають все більш частими та інтенсивними, спричиняючи значні економічні збитки та загрожуючи життю людей [1, 2, 3, 4, 5].

Місто Заліщики, як і інші регіони України, відчуває вплив

глобальних кліматичних змін. Вивчення довгострокових тенденцій кліматичних параметрів для цього регіону є надзвичайно важливим. Воно дозволяє оцінити масштаби й швидкість змін, виявити їхні основні причини, а також спрогнозувати можливі наслідки для соціально-економічного розвитку та природних умов регіону [4].

Заліщики, розташовані у долині Дністра, мають унікальні природно-кліматичні характеристики, що зумовлюються їхнім географічним положенням, рельєфом та впливом великої річкової системи. Ці чинники формують своєрідний мікроклімат, який може демонструвати специфічні реакції на глобальні кліматичні процеси. Аналіз змін кліматичних параметрів у такому контексті є важливим для розуміння локальної динаміки клімату в межах континентального клімату України [4].

Рис. 1. Панорама Заліщиків на світанку [4]

Метою дослідження є проведення всебічного аналізу довгострокових змін температурних показників у місті Заліщики за період 2005-2023 років.

Дослідження спрямоване на виявлення основних тенденцій кліматичних змін, оцінку їхнього впливу на локальний рівень та визначення потенційних ризиків і адаптаційних можливостей для громади і навколишнього середовища.

У даній статті буде проведено комплексний аналіз багаторічних змін температурних показників у місті Заліщики за період 2005-2023 років. Основна увага зосереджена на таких аспектах, як: середня річна температура повітря (T_{sp}) – аналіз динаміки середньорічних температур дозволить оцінити загальні тенденції до потепління чи охолодження в регіоні; екстремальні мінімальні температури (T_{min}) – дослідження найнижчих значень температури повітря та дати їх фіксації допоможе

визначити ступінь та характер зимових похолодань, а також їх вплив на природні й соціально-економічні умови; екстремальні максимальні температури (T_{max}) – аналіз найвищих температур та їх часових меж дозволить оцінити частоту й інтенсивність літніх теплових хвиль, а також їх можливі наслідки для місцевої екосистеми та життєдіяльності населення; амплітуда екстремальних температур (A_{extr}) – вивчення амплітуди екстремальних температур дасть змогу оцінити контрастність кліматичних умов та рівень континентальності клімату в регіоні.

Для аналізу динаміки температурних показників було використано дані про середньорічну температуру повітря в місті Заліщики за період з 2005 по 2023 рік, отримані з онлайн-платформи метеорологічних прогнозів gr5.ua. Цей ресурс надає детальну інформацію про погодні умови в різних регіонах України, включаючи щоденні дані про максимальну, мінімальну та середню температуру повітря. Для аналізу було використано середньорічні значення температури, розраховані на основі щоденних спостережень [5].

У рамках дослідження для аналізу температурних даних було використано методи описової статистики та графічного зображення. Були розраховані середньорічні значення температури та амплітуда коливань температури за кожен рік. Для виявлення загальних тенденцій проведено лінійний трендовий аналіз [5].

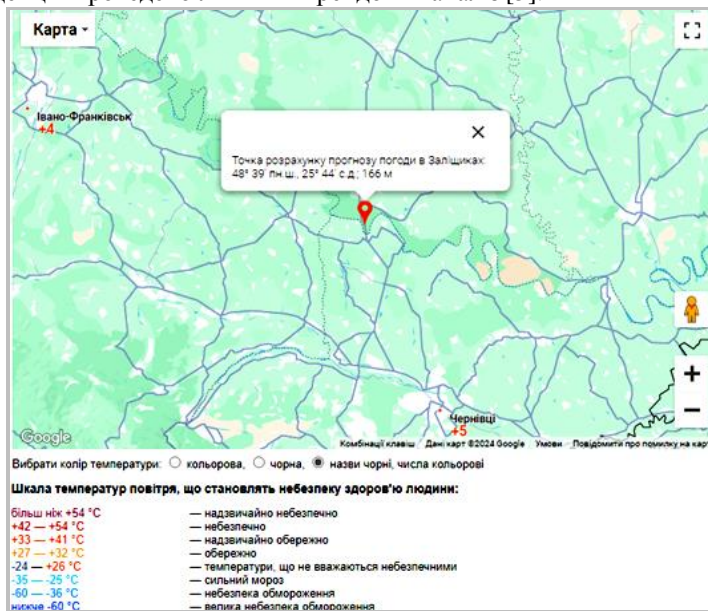

Рис. 2. Географічне положення точки спостереження в місті Заліщики [5]

Карта на рисунку 2 відображає географічне розташування точки, дані з якої використовуються для прогнозування погоди в місті Заліщики. Зазначені точні координати (48° 39' північної широти та 25° 44' східної довготи) дозволяють точно визначити місце розташування метеостанції. Висота над рівнем моря (166 метрів) є важливим параметром для оцінки місцевих кліматичних особливостей. Крім того, на мапі подана кольорова шкала температур, яка дозволяє швидко оцінити рівень температурного комфорту для людини в різних температурних умовах [5].

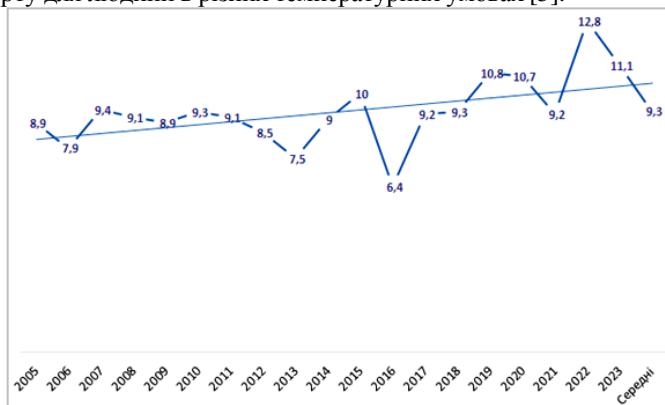

Рис. 3. Динаміка середньорічних температур повітря в місті Заліщики (2005-2023 рр.)

Побудовано автором за даними [5]

На рисунку 3 представлена часова динаміка середньорічних температур повітря в місті Заліщики за період з 2005 по 2023 роки. Графік демонструє загальну тенденцію до поступового зростання середньорічної температури, що відповідає глобальним трендам зміни клімату. Однак, спостерігаються також значні відхилення від лінійної тенденції, свідченням чого є наявність років з аномально високими та низькими температурами.

Незважаючи на короткострокові коливання, довгострокова тенденція свідчить про поступове підвищення середньої річної температури повітря. Амплітуда коливань середньорічної температури є значною, що вказує на вплив як природних, так і антропогенних факторів. Спостерігаються роки з аномально високими та низькими температурами, що може бути пов'язано з екстремальними погодними явищами, такими як хвилі тепла або сильні морози.

Аналіз динаміки середньорічних температур у місті Заліщики свідчить про чітку тенденцію до потепління протягом досліджуваного періоду. Цей тренд узгоджується з глобальними спостереженнями про

підвищення середньої температури повітря, що пов'язане з посиленням парникового ефекту внаслідок антропогенних викидів парникових газів. Однак, на спостережувану динаміку також впливають локальні кліматичні фактори, такі як зміни атмосферної циркуляції та рельєфу місцевості.

Зростання середньої температури може призвести до низки негативних наслідків для регіону. Посилення випаровуваності та зміна атмосферної циркуляції можуть призвести до змін режиму опадів, зокрема до збільшення частоти та інтенсивності екстремальних опадів, таких як зливи та посухи. Підвищення рівня моря, хоча і в меншій мірі, ніж у прибережних зонах, також може вплинути на рівень ґрунтових вод та водний режим річок. Зміна температурних умов може призвести до зміщення вегетаційного періоду, що матиме значні наслідки для сільського господарства. Крім того, підвищення температури створює сприятливі умови для поширення шкідників та хвороб рослин, що може призвести до зниження врожайності сільськогосподарських культур.

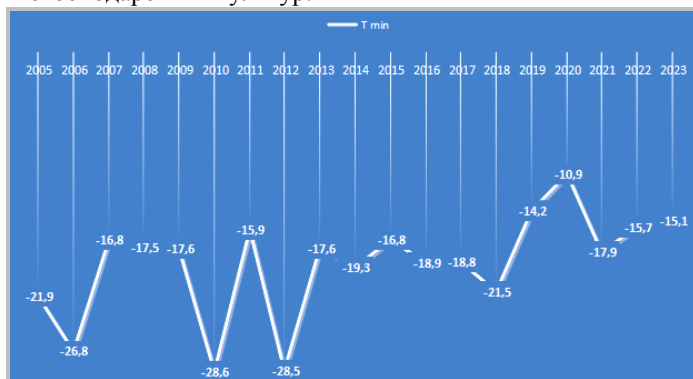

Рис. 4. Динаміка середньомісячних мінімальних температур повітря в місті Заліщики за період 2005-2023 рр.
Побудовано автором за даними [5]

На представленому графіку зображено динаміку зміни середньомісячних мінімальних температур повітря в місті Заліщики за період з 2005 по 2023 рік. Даний графік наочно демонструє, як змінювалися найхолодніші періоди кожного місяця протягом майже двох десятиліть.

Середньомісячні мінімальні температури в Заліщиках за період 2005-2023 років демонструють чітку сезонну динаміку з найнижчими значеннями в січні (-15,2°C в середньому) та найвищими в березні (-2,8°C). Амплітуда коливань становить близько 12,4°C. Лінійна регресія показала

незначну тенденцію до підвищення середньорічної мінімальної температури зі швидкістю $0,03^{\circ}\text{C}$ за десятиліття, однак ця тенденція не є статистично значущою.

Аналіз середньозимових температур у регіоні за період з 2005 по 2023 роки виявив значні відхилення від кліматичної норми у 2006, 2010, 2012 та 2018 роках. Ці роки характеризувалися аномально низькими температурами, що на кілька градусів нижче середніх багаторічних значень. Такі відхилення можуть бути пов'язані з посиленням впливу синоптичних процесів, таких як тривалі антициклони та часті вторгнення арктичних повітряних мас, що є характерною ознакою зміни клімату в регіоні.

Кореляційний аналіз виявив слабку негативну залежність між мінімальними температурами та кількістю опадів в зимовий період, що може свідчити про вплив снігового покриву на температуру повітря.

Незважаючи на деякі коливання, загальна тенденція зміни мінімальних температур в Заліщиках є стабільною. Однак, спостерігаються окремі роки з аномально низькими температурами, що свідчить про необхідність подальшого моніторингу кліматичних змін в регіоні. Збільшення частоти екстремальних погодних явищ може негативно вплинути на сільське господарство та інші галузі економіки. Для адаптації до зміни клімату необхідно розробити відповідні заходи, такі як вдосконалення систем опалення, розвиток стійких сортів сільськогосподарських культур тощо.

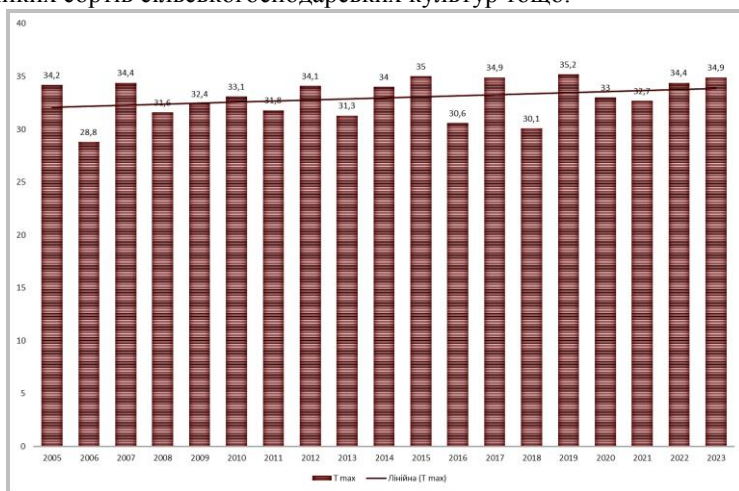

Рис. 5. Динаміка середньомісячних максимальних температур повітря в місті Заліщика за період 2005-2023 рр.

Побудовано автором за даними [5]

Представлений графік надає детальну картину змін середньомісячних максимальних температур повітря в місті Заліщики протягом 19-річного періоду. Такий аналіз дозволяє виявити довгострокові тенденції, сезонні коливання та потенційні причини цих змін, що має важливе значення для розуміння місцевого клімату та прогнозування майбутніх змін.

Незважаючи на значні річні коливання, загальна тенденція свідчить про поступове підвищення максимальних температур. Так, якщо у 2005 році максимальна температура досягала 34,2 градуси за Цельсієм, то у 2023 році цей показник становив 34,9 градуси. Лінійний тренд, нанесений на графік, чітко демонструє цю тенденцію.

Річні максимальні температури демонструють значну варіабельність. Наприклад, у 2006 році максимальна температура була значно нижчою за середній рівень і становила лише 28,8 градусів, тоді як у 2015 році вона досягла максимального значення за весь період спостережень – 35 градусів.

Не спостерігається регулярних циклів або періодичностей у зміні температур. Це свідчить про те, що основний вплив на зміну температур має довгострокова тенденція, пов'язана з глобальним потеплінням. У деякі роки спостерігаються значні перевищення середніх значень, що може вказувати на наявність теплових хвиль або інших екстремальних погодних явищ. Зокрема, роки 2015 та 2019 відзначилися особливо високими максимальними температурами.

Аномально теплими вважаються роки, в яких максимальна температура повітря значно перевищує середні багаторічні значення. На основі наданих даних, такими роками можна вважати: 2005, 2007, 2012, 2014, 2015, 2017, 2019, 2022, 2023 роки. Саме в ці роки були зафіксовані найвищі максимальні температури, що перевищували середні значення на кілька градусів Цельсія.

Кореляційний аналіз виявив слабку позитивну залежність між максимальними температурами та кількістю опадів в літній період, що може свідчити про вплив опадів на випаровування та температуру повітря.

Незважаючи на деякі коливання, загальна тенденція зміни максимальних температур в Заліщиках є стабільною. Однак, спостерігаються окремі роки з аномально високими температурами, що свідчить про необхідність подальшого моніторингу кліматичних змін в регіоні. Збільшення частоти екстремальних погодних явищ може негативно вплинути на сільське господарство, туризм та інші галузі економіки. Для адаптації до зміни клімату необхідно розробити відповідні заходи, такі як вдосконалення систем зрошення, розвиток стійких сортів сільськогосподарських культур, створення систем раннього попередження про екстремальні погодні явища тощо.

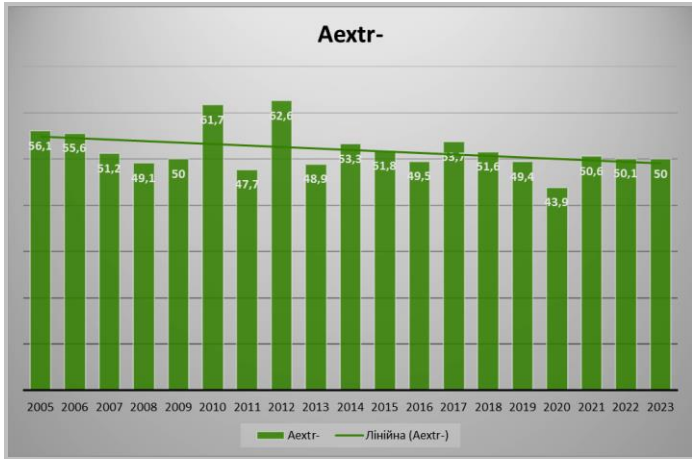

Рис. 6. Динаміка показника "Aextr-" за період 2005-2023 рр.
Побудовано автором за даними [5]

Незважаючи на деякі коливання, спостерігається загальна тенденція до зниження значень показника "Aextr-" протягом аналізованого періоду. Це може свідчити про поступову зміну кліматичних умов в регіоні, наприклад, про зниження екстремальних значень температури або кількості опадів.

Незважаючи на загальну тенденцію до зниження, спостерігаються значні коливання значень від року до року. Ці коливання можуть бути пов'язані з природними кліматичними циклами, екстремальними погодними явищами або іншими факторами.

У деякі роки спостерігається незначне зростання значень показника "Aextr-". Це може бути пов'язано з короткочасними кліматичними аномаліями або іншими факторами.

На підставі проаналізованих метеорологічних даних за період з 2005 по 2023 рік проведено детальний аналіз кліматичних змін в місті Заліщики. Отримані результати дозволяють виявити довгострокові тенденції, сезонні коливання та потенційні причини цих змін.

1. Спостерігається чітка тенденція до підвищення середньорічної температури. Це вписується в глобальну тенденцію потепління клімату, що пов'язана з антропогенним впливом.

2. Мінімальні температури демонструють стійку тенденцію до зростання, що свідчить про зменшення кількості днів з морозами. Це призводить до скорочення тривалості опалювального сезону.

3. Максимальні температури також демонструють тенденцію до зростання, що вказує на збільшення кількості спекотних днів. Це може мати

негативні наслідки для здоров'я населення, особливо вразливих груп.

4. Незважаючи на загальну тенденцію до потепління, сезонні коливання температур зберігаються. Найвищі температури спостерігаються влітку, а найнижчі – взимку.

5. Аналіз даних свідчить про наявність років з аномально високими або низькими температурами, що може бути пов'язано з впливом екстремальних погодних явищ, таких як хвилі тепла або сильні морози. Ці події можуть мати значний негативний вплив на різні сфери життя.

Головною причиною спостережуваних змін є глобальне потепління, пов'язане зі збільшенням концентрації парникових газів в атмосфері внаслідок антропогенної діяльності.

Зміни клімату в Заліщиках можуть мати значний вплив на різні сфери життя:

- потепління може призвести до зміни агрометеорологічних умов, що вимагає адаптації сільськогосподарських культур і технологій. Збільшення кількості посушливих періодів може негативно вплинути на врожайність;

- зміна температурного режиму може вплинути на випаровування, рівень води у водоймах та водний баланс регіону;

- зміни клімату можуть призвести до змін у розподілі рослин і тварин, а також до порушення екосистем;

- збільшення кількості спекотних днів може призвести до зростання захворюваності та смертності, особливо серед вразливих груп населення;

- зміна кліматичних умов може вплинути на енергетику, наприклад, на потребу в опаленні та кондиціонуванні.

Проведений аналіз підтверджує, що місто Заліщики, як і багато інших регіонів світу, відчуває вплив зміни клімату. Розуміння цих змін є необхідним для розробки ефективних стратегій адаптації та пом'якшення їхніх наслідків.

Список використаних джерел:

1. Analysis of climate changes on the Ternopil plateau in 1961-1993 basing on the average annual data / N. B. Taranova, L. B. Zastavetska, T. B. Zastavetskyi [et al.] // Ukrainian Journal of Ecology. 2021. № 11 (6). P. 7-17.

2. Адаменко Т. 2007. Кліматичні умови України та можливі результати потепління клімату. Agromedia, 2007 (1): с. 8-11.

3. Бойченко С. Г., Волошук В. М. І Дорошенко І. А. Глобальне потепління та його наслідки на території України. Український географічний журнал, 2001 (3) с. 59-68.

4. Заліщики. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%89%D0%B8%D0%BA%D0%B8>.

5. Погода в Заліщиках. URL: https://tp5.ua/%D0%9F%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0_%D0%B2_%D0%97

%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%89%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%85_%D0%97%D0%
%B0%D0%BB%D1%96%D1%89%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_
%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD.

6. Романчук І. Глобальні зміни клімату. URL:

<http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12188/1/33Romanchuk.pdf>.

7. Таранова Н. Б., Кусяк М. А. Аналіз змін температурного режиму середньої, мінімальної та максимальної температури за рік, сезон та місяць на території України. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/29169/1/Taranova_Kusiak.pdf.

Руслан ДУБОВИЙ

магістрант II курсу

спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник – доц. Сергій ГУЛИК

ПРИНЦИПИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНТРОПОГЕННИХ ЛАНДШАФТІВ

Сучасна структура антропогенних ландшафтів зумовлена попередньою історією їх розвитку. Тому, вагомою рисою їх дослідження є врахування як природних, так і соціально-історичних чинників, завдяки використанні традиційних прийомів і методів: експедиційних; експериментально-стаціонарних; літературно-картографічних; суцільного знімання, ключових ділянок; геофізичних; геохімічних та ін.

Методичною основою дослідження антропогенних ландшафтів є ландшафтний аналіз території. Він відбувається за допомогою універсального методу наукових досліджень – системного підходу. Системний метод – це сукупність всіх методологічних принципів і положень, які допускають аналізувати об'єкт як систему (єдине ціле), як погоджену діяльність усіх її підсистем.

Антропогенні ландшафти будь-якого типу і рангу, хоча і створені людиною, сформувались і функціонують в визначених природних умовах і в вузькому взаємовідношенню з існуючими ландшафтами [1]. Врахування природних умов дозволяє використовувати при дослідженні антропогенних ландшафтів традиційних прийомів та методів. Визначальними ці методи є при дослідженні власне антропогенних ландшафтів, що удосконалюються під впливом процесів, характерних тим природним(натуральним) і антропогенним ландшафтам, які були для них основою при формуванні, і фоновими в процесі функціонування. Разом з тим, застосування традиційних класичних принципів і методів дослідження завжди проходить з урахуванням їх генези. Це в свою чергу потребує використання принципів і методів суспільних, особливо історичних, наук.

Виклад основного матеріалу. Антропогенні ландшафти –

порівняно молоді утворення, що виникли завдяки діяльності людини. Тому, їх вивчення вимагає надзвичайно уважного аналізу опублікованих рукописних, літературних і картографічних джерел (даних археологічних розкопок, літописів, хронік, подорожніх нотаток, статистичних, топографічних описів і судових справ, матеріалів будівництва житлових, комунальних, промислових, культових і військових споруд тощо). З українських географів історико-археологічний метод використовували Л. І. Воропай і М. М. Куниця, Ф. М. Лісецький та інші [2].

Історико-археологічний метод тісно пов'язує антропогенне ландшафтознавство з історичною географією. Метод історико-генетичних рядів. Антропогенні ландшафти характеризуються високою динамічністю. У їх розвитку чітко виділяються рання (нестійка) і зріла (стійка) стадії з добре вираженими сукцесійними змінами. Крім цього, втручання людини (як джерела їх розвитку) може неодноразово повторюватись через відповідні проміжки часу (роки, десятиліття, століття і навіть тисячоліття). Головним методом відображення динаміки та історії розвитку антропогенних ландшафтів є метод історико-генетичних рядів. Його використання передбачає ретроспективний аналіз розвитку антропогенних комплексів, який знаходить своє відображення в історико-генетичних рядах картосхем ландшафтів найбільш характерних часових зрізів. Крайніми ланками таких рядів є картосхеми натуральних (відновлених) і сучасних (антропогенних) ландшафтів. Матеріали для картосхем проміжних часових зрізів можна отримати шляхом аналізу архівних і літературних джерел, а також польових досліджень антропогенних ландшафтів, особливо їх реліктових елементів. Порівняльний метод натуральних аналогів. Не завжди антропогенні комплекси можна відрізнити від їх натуральних аналогів (водосховище – озеро, заболочене днище піщаного кар'єру – болото, лісонасадження – натуральний ліс тощо) [3].

Порівняльний метод дозволяє встановити подібність і виявити відмінності між антропогенними комплексами з їх, краще вивченими, натуральними аналогами. Для цього недостатньо лише польових досліджень. Необхідно знати історію формування антропогенного комплексу, а також його взаємозв'язки з довкіллям. Кожний антропогенний комплекс взаємодіє з оточуючими його натуральними або антропогенними ландшафтами. Завдяки цьому дослідження тільки власне антропогенного комплексу є недостатнім. До нього необхідний підхід, як до однієї зі складових взаємодіючої парагенетичної системи (водосховище – прибережна смуга, ліс, полезахисна смуга – прилегле поле тощо). Цей підхід дає можливість не тільки правильно зрозуміти

хід сучасних процесів в антропогенному комплексі, але й зробити прогноз його розвитку на майбутнє.

Літературно-картографічний метод. Попереднє літературно-картографічне знайомство з природою досліджуваного регіону являє собою неодмінну умову будь-яких польових досліджень, при ландшафтознавчих – особливо велике. Як результат – створюється історико-генетичний ряд карт, на яких зображено найбільш характерні часові зрізи в розвитку антропогенних ландшафтів. Карти можуть бути як геокомпонентними, так і ландшафтознавчими.

Матеріали для складання карт і картосхем перехідних часових антропогенних ландшафтів можна одержати як результат опрацювання палеогеографічних, археологічних, історичних, архівних та літературних джерел, картографічних і краєзнавчих матеріалів й матеріалів усіяких установ та організацій, а також польових ландшафтознавчих, мікрокліматичних, ґрунтознавчих та інших досліджень. Доцільно, також, користуватися даними топоніміки, розповідями старожилів, давніми світлинами, картинами.

Геофізичні методи мають на увазі дослідження ландшафтних комплексів за допомогою геофізичних методів [4]. В фокусі уваги цих методів є вивчення енерго- і масообміну, що об'єднує ландшафтний комплекс у єдине ціле. Геофізичними методами визначаються радіаційні і теплові умови підстилаючої поверхні кар'єрів, водосховищ, шламонакопичувачів, умови зволоження, термічний і водний режим ґрунтів, продуктивність біоценозів – активних трансформаторів сонячної енергії.

Нетрадиційним для пізнання антропогенних ландшафтів є метод аналізу кінцевих результатів. В регіональних дослідженнях антропогенних ландшафтів використовується коли немає вихідних матеріалів, але є кінцеві результати. Такі випадки зустрічаються досить часто. Відсутність вихідних матеріалів може бути зумовлена повільним або надто швидким (іноді катастрофічним) розвитком антропогенних процесів і недосконалістю приладів, здатних зафіксувати їх динаміку в ландшафтних комплексах, тоді як кінцевий результат цих процесів можна спостерігати навіть візуально; складністю і недостатнім вивченням багатьох антропогенних процесів, що ускладнює їх аналіз і прогнозування; знищенням документів (в архівах, організаціях), які фіксували зародження і особливості формування антропогенних комплексів тощо.

Разом з тим, аналіз кінцевого результату, відображеного, зокрема, у властивостях і структурі сучасного антропогенного комплексу, дає можливість частково виявити чинники формування і прослідкувати

історію розвитку самого комплексу або антропогенних процесів, що його характеризують. Такий аналіз, його результати використовуються в прогнозуванні розвитку антропогенних процесів і ландшафтних комплексів в майбутньому.

Висновки. Окрім згаданих вище (експедиційного; експериментально-стаціонарного; літературно-картографічного, історико-археологічного, порівняльного, геофізичного), при дослідженні антропогенних ландшафтів використовуються також методи галузевих наук, які мають відношення до вивчення відповідних класів антропогенних ландшафтів. Так, в процесі дослідження сільськогосподарських ландшафтів застосовуються методи, що використовуються в ґрунтознавстві, агрофітоценології; рекреаційних ландшафтів – медицині, спорті тощо.

Список використаних джерел:

1. Денисик Г. І. Антропогенне ландшафтознавство: навчальний посібник. Частина І. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2012. 336 с.
2. Денисик Г. І. Антропогенні ландшафти Правобережної України. Вінниця: Арбат, 1998. 306 с.
3. Денисик Г. І., Канський В. С., Гришко С. В., Стефанков Л. І. Специфіка ландшафтознавчих досліджень лісокультурних ландшафтів URL: <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/317/302>.
4. Міхелі С. В. Дослідження антропогенних змін ландшафтів в Україні: концептуальні засади, центри розвитку, результати / Наукові записки Вінницького пед університету. Сер. Географія. 2013. №25. С. 12–17.

Іван КІЛЬЧИЦЬКИЙ

магістрант II курсу

спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник – доц. Наталія ТАРАНОВА

ОСОБЛИВОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В ЗВ'ЯЗКУ З ЗМІНОЮ КЛІМАТУ

У останнє десятиліття нетипові природно-кліматичні явища, що виникають внаслідок глобальних кліматичних змін, стають дедалі більш поширеними. Це зумовлює необхідність розробки та впровадження ефективних заходів, спрямованих на адаптацію економічних і соціальних систем до нових кліматичних умов. Проблема кліматичних змін має глобальний характер і може значно вплинути на стабільність соціально-економічного розвитку країн у довгостроковій перспективі. Україна, як і багато інших країн, вже стикається з наслідками цих змін. Зокрема, посухи, які стали більш частими та інтенсивними, безсніжні зими та зменшення обсягів талих вод вже стають звичними явищами [3].

За оцінками кліматологів, зона степу в Україні з кожним роком розширюється, досягаючи навіть Київської області. Це свідчить про значні зміни агрокліматичних умов, які безпосередньо впливають на сільське господарство, що є найбільш вразливою галуззю економіки країни до кліматичних змін. Продуктивність сільського господарства, зокрема землеробства та тваринництва, значною мірою залежить від агрокліматичних умов, таких як вологозабезпечення, температурні показники та режим опадів [3].

Зміни клімату створюють серйозні загрози для природних екосистем і здоров'я населення, а також підвищують ймовірність виникнення екстремальних погодних явищ, що може мати довгострокові негативні наслідки для економіки та соціальної стабільності. Для забезпечення сталого розвитку країни необхідно впроваджувати ефективні стратегії адаптації до кліматичних змін. Зокрема, важливим є підвищення стійкості до кліматичних ризиків та зменшення ймовірності стихійних лих, пов'язаних із змінами клімату [3].

Розробка стратегій адаптації до змін клімату є важливою частиною міжнародних зобов'язань України, зокрема відповідно до Рамкової Конвенції ООН про зміни клімату та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Включення питань адаптації до змін клімату до національних стратегій розвитку економіки та окремих галузей дозволить знизити ризики, спричинені змінами клімату, та забезпечить більш ефективне використання ресурсів [3].

Аграрний сектор Західної України займає провідне місце у забезпеченні економічного потенціалу регіону та країни загалом, особливо в умовах військових викликів, які вплинули на стабільність економіки, продовольчу безпеку та аграрні можливості.

Віддаленість західних областей від зон бойових дій сприяє їхньому розвитку як важливих центрів агровиробництва, що частково компенсує втрати сільськогосподарських ресурсів на Сході та Півдні. За умов порушених логістичних ланцюгів та зростаючих потреб у продовольстві, викликаних, зокрема, переміщенням населення, аграрний сектор цього регіону стає основним гарантом внутрішнього продовольчого забезпечення та джерелом надходжень від експорту. Дослідження його особливостей, включаючи впливи змін клімату, дозволить не лише зміцнити продовольчу безпеку, але й підвищити стійкість аграрного комплексу в умовах зовнішніх загроз.

Територіально Західна Україна охоплює Львівську, Івано-Франківську, Тернопільську, Волинську, Рівненську, Закарпатську та Чернівецьку області відповідно до «Енциклопедії Сучасної України» [2].

Новизна дослідження аграрного сектору Західної України

зумовлена необхідністю реагування на взаємопов'язані виклики війни та змін клімату, що вже впливають на традиційні сільськогосподарські практики регіону. Переміщення агровиробництва із зон конфлікту на більш безпечні території західних областей акцентує потребу в адаптації до змін температурного режиму й кількості опадів, які мають особливе значення в умовах складного рельєфу цього регіону. Кліматичні зміни можуть впливати на тривалість вегетаційних циклів і врожайність культур, що робить необхідним впровадження стійкіших сортів, технологій збереження вологи та ефективнішого використання ресурсів. Таким чином, Західна Україна стає «експериментальним полігоном» для тестування інноваційних агротехнологій, що сприяють підвищенню стійкості сільського господарства до кліматичних змін і забезпеченню продовольчої безпеки в умовах складних економічних та екологічних викликів.

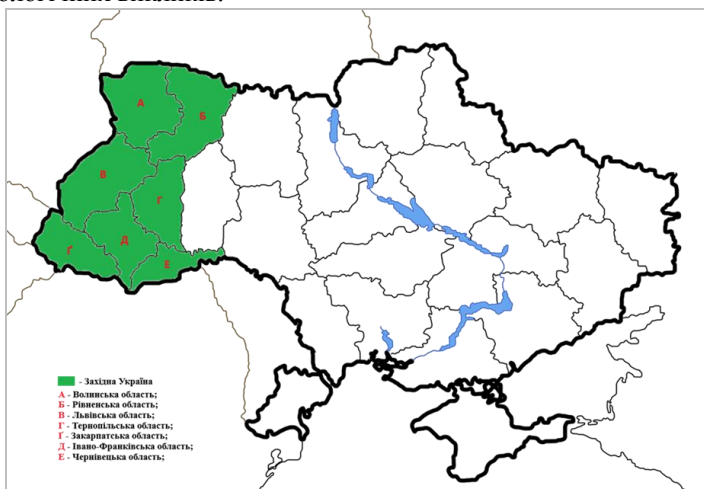

Рис. 1. Адміністративні області, що входять до аграрного району Західна Україна

Джерело: створено авторами на основі джерела [2]

Метою дослідження є комплексна оцінка впливу кліматичних змін на аграрний сектор Західної України, зокрема на врожайність сільськогосподарських культур, а також розробка метеорологічних моделей для прогнозування екстремальних погодних явищ, які можуть негативно впливати на сільське господарство. Результати дослідження дозволять розробити адаптаційні стратегії для аграрного сектору регіону, спрямовані на підвищення його стійкості до кліматичних змін.

З урахуванням зазначеного, основними завданнями даної статті є:

➤ Оцінити кліматичні зміни та їхній вплив на аграрний сектор Західної України;

➤ Виявити агрокліматичні культури Західної України, найбільш вразливі до змін клімату;

➤ Оцінити потенціал Західної України для розвитку адаптивного агровиробництва в умовах змін клімату.

Стійке підвищення середньої річної температури в Україні, підтверджене численними дослідженнями, в тому числі роботами Наталії Таранової та Марти Кусяк, свідчить про значні кліматичні зміни. Збільшення як середніх, так і мінімальних температурних значень протягом року, сезону та місяця має суттєвий вплив на агрометеорологічні умови регіону [5].

Зокрема, тепліші зими з меншим сніговим покривом призводять до дефіциту вологи в ґрунті, збільшуючи ризик посух, особливо в вегетаційний період. Це створює додаткові стреси для сільськогосподарських культур, знижуючи їхню врожайність та погіршуючи якість продукції [5].

Підвищення мінімальних температур також призводить до змін у фенології рослин, тобто до більш раннього початку вегетаційного періоду та пізнішого настання фази спокою. Це може призвести до невідповідності між фазами розвитку культурних рослин та оптимальними умовами їх вирощування [5].

Крім того, зміна температурного режиму впливає на розподіл опадів, інтенсивність випаровування, а також на розвиток шкідників та хвороб рослин. Всі ці фактори в комплексі створюють нові виклики для сільськогосподарського виробництва.

Цей тренд підтверджується і результатами наших досліджень для Тернопільської області, де також відзначено зростання температури за останні кілька десятиліть. Такі зміни в температурному режимі, зокрема підвищення середніх, мінімальних та максимальних температур на рівні року, сезону та місяця, мають суттєвий вплив на аграрні та природні екосистеми, вимагаючи адаптації до нових кліматичних умов у регіоні.

Для якісної та належної оцінки впливу кліматичних змін на аграрний сектор Західної України необхідно спочатку визначити основні кліматичні показники для цього регіону за певний період. Оскільки регіон включає кілька адміністративних областей, зазначених на рисунку 1, важливим етапом було збирання та аналіз даних по кожній області й обчислення середніх значень за визначений часовий проміжок. На основі зібраних даних створено графіки, наведені на рисунках 2 та 3.

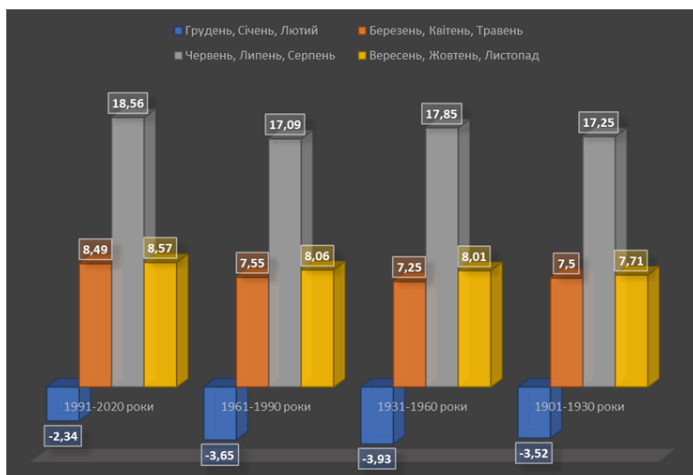

Рис. 2. Тенденція підвищення середньорічної температури повітря в аграрному регіоні Західної України за період з 1901 по 2020 роки
Джерело: створено авторами на основі джерела [1]

На рисунку 2 показано зміни середньорічної температури для кожної пори року в аграрному регіоні Західної України за різні періоди з 1901 по 2020 рік. Видно, що літні температури (сірі колонки) поступово зростали, досягаючи максимального значення в останній період (1991-2020 роки) – 18,56°C. Це свідчить про суттєве підвищення літніх температур, яке може мати вплив на посуху та водний баланс у регіоні, важливий для аграрного сектору.

Весняні та осінні температури (оранжеві та жовті колонки) також зросли, хоч і менш різко. Наприклад, весна в останній період досягла середньої температури 8,49°C, тоді як у періоді 1901-1930 років була на рівні 7,71°C. Осінні температури аналогічно зростали, досягаючи 7,55°C у періоді 1991-2020 років. Зимові температури (сині колонки) показали незначні зміни, але загалом зберігається тенденція до підвищення зимових температур із -3,65°C у 1961-1990 роках до -2,34°C у 1991-2020 роках.

Весняні та осінні температури (позначені оранжевими та жовтими стовпцями) також зазнали підвищення, хоча і менш виражено, порівняно з літніми температурами. Наприклад, середня температура весни в останньому періоді (1991-2020 роки) склала 8,49°C, у той час як у періоді 1901-1930 років вона була на рівні 7,71°C. Осінні температури демонструють аналогічну тенденцію до зростання, досягаючи 7,55°C у періоді 1991-2020 років. Зимові температури (позначені синіми стовпцями) показали незначні зміни, проте загалом зберігається

тенденція до підвищення зимових температур – від $-3,65^{\circ}\text{C}$ у періоді 1961-1990 років до $-2,34^{\circ}\text{C}$ у періоді 1991-2020 років.

Підвищення температур у всі пори року, зокрема влітку, створює додаткові ризики для аграрного сектора Західної України. Зростання літніх температур може призвести до посух, що знижує вологість ґрунту та негативно впливає на врожайність. Тепліші зими та рання весна можуть викликати передчасне проростання культур, що збільшує ризик їх пошкодження через раптові заморозки.

Аналізуючи дані щодо кількості опадів у регіоні (рис. 3), однією з помітних тенденцій є зниження літніх опадів у періоді 1991-2020 років (239,7 мм) порівняно з піковим значенням у 1961-1990 роках (257,5 мм). Це зниження може сприяти більш частим посухам та загальному потеплінню клімату, що спостерігається в багатьох регіонах світу. Зменшення літніх опадів може призвести до дефіциту вологи в критичний період росту культур, що потенційно впливає на їх врожайність.

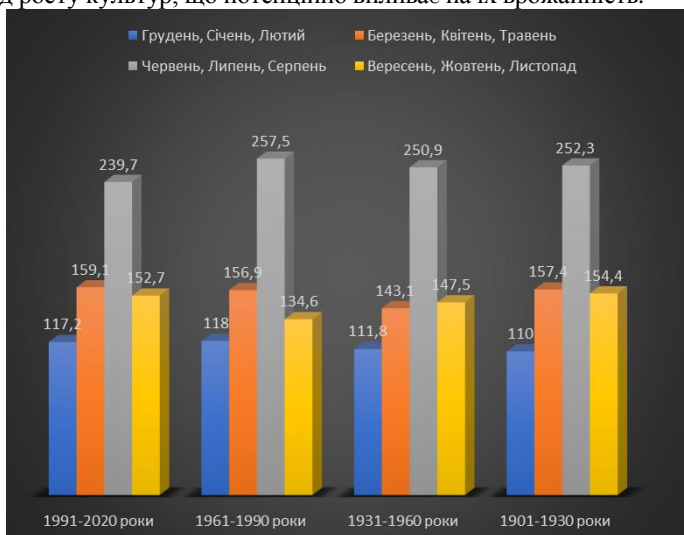

Рис. 3. Динаміка середньорічної кількості опадів в аграрному регіоні Західної України (1901-2020 рр.)

Джерело: створено авторами на основі джерела [1]

Весняні опади, навпаки, залишаються стабільними, а у періоді 1991-2020 років навіть спостерігається невелике зростання до 159,1 мм. Це свідчить про більшу мінливість весняної погоди внаслідок кліматичних змін. Підвищення кількості опадів навесні може призвести до затримки початку посівних робіт через перезволоження ґрунту, що, в свою чергу, скорочує період вегетативного розвитку рослин.

Весняні опади, навпаки, залишаються стабільними, але у періоді 1991–2020 років вони навіть дещо зросли до 159,1 мм, що свідчить про більшу мінливість весняної погоди внаслідок кліматичних змін. Підвищення кількості опадів навесні може затримувати початок посівних робіт через перезволоження ґрунту, а це в свою чергу зменшує період вегетативного розвитку рослин.

Що стосується зимових опадів, то їх кількість поступово зменшується: з 134,6 мм у періоді 1961-1990 років до 117,2 мм у 1991-2020 роках. Це може бути пов'язано зі зменшенням снігового покриву взимку через глобальне потепління. Зменшення зимових опадів негативно впливає на вологість ґрунту навесні, що може призвести до недостатнього зволоження для ранніх культур.

Осінні опади демонструють тенденцію до зростання у періоді 1991-2020 років, досягаючи 152,7 мм. Це може бути пов'язано зі зміщенням або пізнішим настанням холодного сезону. Більш вологі умови восени можуть створювати проблеми для збирання врожаю, оскільки надмірна вологість може негативно впливати на якість продукції.

З огляду на характер кліматичних змін, найбільш вразливими до них є зернові культури, такі як пшениця, ячмінь, кукурудза та соняшник. Підвищення температури, нерегулярні опади та посухи негативно впливають на врожайність цих культур.

За даними Українського незалежного інформаційного агентства новин (УНІАН), «до середини століття внаслідок різних чинників, зокрема й зміни клімату, спостерігатиметься зниження врожайності основних сільськогосподарських культур України, в тому числі ячменю, кукурудзи та соняшника» [4].

Проведене дослідження виявило, що зміна клімату в Західній Україні призводить до збільшення частоти посух, пізніх заморозків та інших екстремальних погодних явищ, що негативно впливає на врожайність зернових культур на 10-15%. Для адаптації до нових умов необхідно розробити комплекс заходів, що включає в себе впровадження засухостійких сортів, оптимізацію систем зрошення, розвиток страхового сектору та створення інформаційних систем для раннього попередження про екстремальні погодні явища. Співпраця науковців, аграріїв та органів державної влади є ключовим фактором успішної адаптації до зміни клімату.

Список використаних джерел:

1. World Bank Climate Change Knowledge Portal. Home | Climate Change Knowledge Portal. URL: <https://climateknowledgeportal.worldbank.org/country/ukraine/climate-data-historical>.

2. Верменич Я. В. Західна Україна. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. URL: <https://esu.com.ua/article->

15884Західна Україна. URL: <https://esu.com.ua/article-15884>.

3. Перспективи розвитку аграрного сектора України в умовах кліматичних змін: аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2024. 47 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.09>.

4. Світовий банк оцінив можливі наслідки зміни клімату для агросектору України. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/svitoviy-bank-ociniv-mozhlyvi-naslidki-zmini-klimatu-dlya-agrosektoru-ukrajini-novini-11699146.html>.

5. Таранова Н. Б., Кусяк М. А. Аналіз змін температурного режиму середньої, мінімальної та максимальної температури за рік, сезон та місяць на території України. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/29169/1/Taranova_Kusiak.pdf.

Олег КНИШ

магістрант II курсу

спеціальності 106 Географія

Науковий керівник – доц. Петро ДЕМ'ЯНЧУК

З ІСТОРІЇ ВИВЧЕННЯ ГЕОЛОГІЧНОЇ БУДОВИ КРЕМЕНЕЦЬКИХ ГІР

В історії вивчення геологічної будови та палеогеографії Тернопілля ми виділяємо три основні етапи. Вони відрізняються між собою як за тривалістю так і за змістом. Перший етап розпочався на початку XIX ст. і тривав до закінчення Першої світової війни у 20-х роках XX ст. Це етап початку наукових досліджень і перших спроб їх узагальнення. Другий етап припадає на міжвоєнний період, тобто від 1920 до 1939 років. Третій етап – 1940-1990 рр. Четвертий етап – сучасний (з часу здобуття незалежності (1991) до наших днів). Він відрізняється широким розгортанням геологічних досліджень, нагромадженням великої кількості фактичного матеріалу і створенням сучасних наукових уявлень про геологічну будову регіону. Нижче подаємо коротку характеристику цих етапів.

Перший етап. З ранніх робіт першого етапу вивчення геологічної будови Волино-Поділля велике значення мали дослідження видатного польського геолога С. Сташіца (*S. Staszic*) у 1805 р., який описав літологію порід та склав першу геологічну карту території навколо Кременця.

Значний крок уперед у вивченні геологічної будови Волино-Поділля, в тім числі й Кременецьких гір, становлять праці професорів Віленського університету та Вищої Кременецької гімназії, це, зокрема, роботи А. Анджейовського (*A. Andrzejowski*), В. Бессера (*W. Besser*), І. Яковицького (*Jakowicki*) і Е. Ейхвальда (*E. Eichwald*).

У своїх роботах вони описали геологічну будову околиць Кременця, Почаєва та інших місць і зробили спробу стратиграфічного розчленування відкладів на основі знайденої фауни.

З ранніх робіт першого етапу вивчення геологічної будови Волино-Поділля (в тім числі й Кременецьких гір) найбільше значення мали дослідження Е. Ейхвальда, який у своїй монографії дав опис: «первинних порід, перехідних утворень, флюцових порід, третинних та наливних відкладів». В описах кожної з перелічених формацій він вірно відзначив властиві їм риси. Істотні доповнення про викопні органічні рештки з відкладів, поширених на Волино-Поділлі, Е. Ейхвальд дав у тритомній монографії («*Lethaea Rossica*») у 1853-1868 рр. В своїх працях [24 та ін.] він вперше виділив третинні відклади, а також описав виявлені в них скам'янілості. За багатством фауни він прирівняв відклади Волино-Поділля до шарів Лондона та Парижа. Завдяки роботам цього вченого відслонення на Волино-Поділлі стали одними з найвідоміших об'єктів для порівняння міоценової фауни інших країн.

Варто зазначити, що більшу і кращу частину описаних скам'янілостей Е. Ейхвальд взяв з колекції Кременецького ліцею, яка була зібрана його попередниками. На жаль, сьогодні її доля невідома. Загалом, дослідження Е. Ейхвальда не обмежувалися зібраними скам'янілостями власноруч, а й включали численні колекції, які йому регулярно надсилали геологи з різних місцезнаходжень.

У 1840 р. К. Еренберг (*Ehrenberg*) описав кремій з околиць м. Кременця.

Значний крок уперед у вивченні геологічної будови Кременецьких гір було здійснено у другій половині XIX ст. зусиллями багатьох вчених-природодослідників.

У «Звіті про поїздку в Галицію, Волинь і Поділля в 1865 р.» [1] Барбот-де-Марні дав перший ґрунтовний опис геологічної будови (особливо третинних відкладів), рельєфу і корисних копалин північної частини Поділля. Окрім цього, в цій роботі він один із перших підняв проблему походження Кременецьких гір, велику розчленованість яких пояснював ерозійною діяльністю поверхневих вод.

У 1867 р. в першому випуску багатотомника «*Праці Волинського губернського статистичного комітету*» розміщена стаття Г. Оссовського «*Геологічно-геогностичний нарис Волинської губернії*», в якій, зокрема, описано геолого-геоморфологічні умови Кременецьких гір та здійснено критичний аналіз результатів досліджень, здійснених Є. Ейхвальдом, С. Сташицем, Дюбуа-де-Монпере та ін. Автор вдається до порівняння гіпсометричних профілів в районі сс. Жолоби, Почаєва, Старого Почаєва та інших місцях (в оригінальних документах містяться вище названі профілі) і приходять до того ж висновку про походження Кременецьких гір, що й його попередники Є. Ейхвальд та Дюбуа-де-Монпере. Крім того

Г. Оссовським досліджено окремі останцеві гори – Почаївську, Куличівку, Замкову, Гостру та ін. [18].

У цей час також значно розширилися відомості про крейдові відклади Волино-Поділля завдяки дослідженням, здійснених А. Роговичем, П. Армашевським, А. Альтом, Г. Радкевичем, Е. Дуніковським та ін. А. С. Рогович, зокрема, описав залишки риб з крейдових відкладів Поділля, А. Армашевський описав скам'янілі рештки безхребетних. Г. Радкевич у низці своїх праць навів докладну характеристику складу, поширення крейдових відкладів та органічних решток в них. Е. Дуніковський [23] виділив на Поділлі сеноманські глауконітові піски, а вище залягаючі мергелі з кременями відніс до туронського і сенонського ярусів.

У другій половині XIX ст. багато даних про третинні відклади Волино-Поділля зібрав Барбот-де-Марні. П. Тутковський зібрав нові дані про неогенові відклади Волино-Поділля і описав скам'янілі рештки мікроорганізмів у них. У 1896 р. на засіданні Київського товариства натуралістів він виступив з доповіддю «*Фораменіфери із сарматських відкладів Кременецького повіту Волинської губернії*», в якому оприлюднив результати вивчення мікрофауни (всього більше 200 форм фораменіфер), зразки якої йому передав хранитель геологічного кабінету університету в Одесі В. Ласкарев.

У 1897-1914 рр. геологічну будову північної частини Поділля, вивчав В. Ласкарев – представник одеської університетської школи. Підсумком його досліджень стала класична праця зі знімання 17-го листа дев'ятиверстної (1 : 42 000) геологічної карти [8]. У цій роботі В. Ласкарев, зокрема, подав докладний стратиграфічний опис північної частини Поділля з детальним описом низки відслонень гірських порід в окол. Кременця, Старого Почаєва, Вишнівця та ін., а також подав перелік турон-сенонської фауни з м. Кременця. Крім цього, сформулював низку важливих стратиграфічних висновків та узагальнень, що мають значення й для суміжних територій. За цю працю, яку академік М. С. Шатський назвав «взірцевою геологічною роботою», вчений отримав академічну премію ім. М. М. Ахматова. Іменем В. Ласкарева названо одного з червоногих молюсків неогену – *Pyrula laskarevi*.

В. Ласкаревим вперше окреслені загальні риси будови кристалічного фундаменту Подільської плити, вказано, що в напрямку на захід від Українського кристалічного щита фундамент платформи розчленований розломами на окремі блоки, які поступово опускаються до заходу під палеозойські відклади.

Починаючи з 90-х років XIX ст. появляється низка робіт

В. Тейссейра [29, 30 ін.], які так чи інакше стосуються тектонічної будови Кременецьких гір і Поділля в цілому. В. Тейссейром в межах Поділля виділено дві групи різновікових тектонічних дислокацій – паралельні до Карпат і поперечні до них. Перші, на думку автора, одновікові з сучасними Карпатами, а другі є геологічно старшими від них.

З дев'яти великих дислокацій, виділених ним на території Передкарпаття і Поділля, район наших досліджень захоплює лише одна – Гологори – Кременець. Виділене порушення рисується автором як дуже полого антикліналь, що місцями переходять у флексуроскидову структуру. Зі флексуроскидовими ускладненнями Гологоро-Кременецькі антиклінали В. Тейссейр пов'язував виникнення північного уступу Поділля. Останній під впливом денудаційних процесів поступово переміщається на південь. Другий ранньоплейстоценовий етап підняття охопив територію Гологоро-Кременецької гряди і викликав загальний нахил Поділля на південний схід. Часом формування Гологоро-Кременецької гряди він вважав кінець міоцену – початок пліоцену.

Я. Смоленський [28] обстоював думку про те, що у формуванні рельєфу Поділля, зокрема його північного уступу, важлива роль належить молодим висхідним рухам земної кори. Для північної частини Поділля він виділив два етапи підняття – перший наприкінці сармату, другий – в ранньому плейстоцені. Перше підняття спричинило нахил Подільської плити на південь і зумовило формування у крайовій північній її частині стрімкого уступу; друге – охопило ділянку Гологоро-Кременецької гряди й зумовило загальний нахил Поділля на південний схід. Подільський уступ вважав своєрідною кустою.

Четвертинне підняття Поділля відмічалось С. Рудницьким. Він писав: *«Не уявляю собі його (підняття – авт.) так як Смоленський, тобто, що піднято лише Північне Поділля, утворивши сильний спад всієї поверхні Поділля, або як В. Тейссейр у формі антиклінали, яка потім перейшла у флексуру. Я допускаю, що Поділля піднялось «en bloc», так, що локальні відмінності в інтенсивності підняття були невеликі, за винятком опільського простору, де інтенсивність підняття була найбільшою»* [13, с. 304]. Четвертинне підняття Поділля С. Рудницький пов'язував з горотвірними рухами в Карпатах. Максимум підняття, на його думку, припадає на кінець епохи другого зледеніння.

Другий етап. В 1926 році А. Ціргофером [31] була проведена цікава робота з реконструкції крейдової поверхні в межах північного уступу Поділля на основі барометричного нівелювання. В результаті проведених робіт автор дійшов висновку, що незначні нерівності

крейдової поверхні, відмічені на цій ділянці, зв'язані з ерозійно-денудаційними процесами.

У своїх тектонічних поглядах А. Ціргофер притримувався ідеї про загальне епейрогенічне підняття Поділля. Утворення нерівностей сучасного рельєфу і, зокрема, північного уступу Поділля він пояснював виключно ерозійно-денудаційними процесами. Такої ж думки дотримувався й А. Ян [26], який як і А. Ціргофер бачив головну причину утворення названого уступу в ерозійно-денудаційних чинниках.

В 20-30-х роках ХХ ст. виходить низка робіт з геоморфології окремих районів досліджуваної території, які певною мірою стосуються питань тектоніки. Це роботи Я. Чижевського і А. Ціргофера [21], А. Яна [26], Д. П'ясецького [27] та інших. Д. П'ясецький, зокрема, – показав успадкованість древніх форм поверхні фундаменту сучасним рельєфом на прикладі околиць м. Кременець.

В 20-30-х роках ХХ ст. були також здійснені перші спроби вивчення тріщинуватості порід для окремих районів Північного Поділля.

Четвертинні відклади в околицях Кременця досліджували Ю. Чижевський, А. Ціргофер [21], С. Біскупський [20] та ін., які зібрали цінний фактологічний матеріал.

В цей час було опубліковано також низку науково-популярних робіт краснавчого характеру, де подано узагальнені відомості про особливості природи Кременецьких гір та м. Кременець і його околиці. Це, зокрема, статті М. Возновського (*Woźnowski*), С. Зубера (*Zuber*), надруковані у збірнику праць під назвою «*Krzemieńiec*», та інші публікації.

Здійснені у 1920-1930-х роках різнопланові дослідження посприяли формуванню надійної основи для постановки та проведення у повоєнні роки широких геологорозвідувальних та системних науково-дослідницьких робіт.

Третій етап. Після Другої світової війни починається планомірне вивчення геологічної будови за допомогою широкого застосування новітніх засобів. Значний обсяг робіт з геологічного знімання і структурно-пошукових робіт території провели геологи Львівської геологічної експедиції тресту «Київгеологія» і «Львівнафтогазрозвідка» В. Анісімов, Л. Бірюльова, Б. Бірюльов, Б. Власов, І. Герасимова, Л. Герасимов, М. Діденко, Н. Стрілкова, В. Шестополов та ін.

Поряд з геологічною зйомкою та пошуково-розвідувальними роботами проводилися і тематичні дослідження, присвячені проблемам стратиграфії, літології та тектоніки всього осадового комплексу Волино-Поділля. У цих роботах брали участь співробітники УкрНІГРІ,

установ АН УРСР та інших організацій. В результаті виконаних робіт був досліджений весь комплекс осадових порід, виконана літологічна характеристика та аналіз палеогеографічної обстановки палеозойського осадконагромадження, складена схема стратиграфічного розчленування палеозойський відкладів Поділля. Вперше в історії геологічного вивчення широке застосування одержали геофізичні методи досліджень, буріння свердловин, проведено великий обсяг палеонтологічних, петрографічних, мінералогічних та інших досліджень. Все це дозволило в короткий термін значно поглибити існуючі уявлення про геологічну будову регіону.

З геофізичних досліджень значний обсяг робіт провели співробітники Інституту геофізики АН УРСР і Західноукраїнської геофізичної експедиції: В. Клушин, В. Біліченко, А. Бойко, О. Шуфлат та ін. Питання глибинної будови Волино-Поділля за даними геофізичних досліджень висвітлені в роботах С. Субботіна, В. Клушина, В. Сологуба та ін. [3].

С. Субботін встановив, що докембрійський фундамент розбитий системою розломів карпатського напрямку, вздовж яких на глибині 1-1,5 км відмічаються окремі масиви вивержених порід, по розломах північно-західного (карпатського) простягання місцями спостерігається східчасти занурення окремих блоків фундаменту. Автор відмічає також існування розривів фундаменту північно-східного простягання, перпендикулярного до Карпат.

А. Хижняков на основі аналізу геофізичних даних і умов залягання палеозойських порід робить спробу скласти структурну схему поверхні кристалічного фундаменту Волино-Подільської плити. О. Смірнова і С. Пастернак на основі слідів дислокованого девону, розкритого свердловинами в м. Кременці і м. Луцьку, висловили передбачення, що *«напрямку від Кременця до Луцька і далі проходить смуга складчастого палеозою зрізаного згодом докрейдовою денудацією»*.

Картографічний синтез всіх даних про тектоніку в південно-західній частині Східноєвропейської платформи, відомих до 1959 р., був представлений на «Тектонічній карті Української і Молдавської РСР» за редакцією В. Бондарчука і М. Семененка в масштабі 1 : 750 000, у 5 томі «Геології СРСР» і роботі В. Бондарчука «Геологія України».

У вивченні неотектоніки досліджуваного регіону брали участь В. Бондарчук, К. Геренчук, І. Гофштейн, І. Соколовський, П. Заморій, П. Цись, Й. Свинко та ін.

Змістовну роботу з геоморфології Поділля публікує К. Геренчук [4], в якій вказує на два етапи підняття Поділля в новітній час, які одержали

відображення в орографії та зміні напрямів гідрографічної мережі регіону. перший етап підняття відбувся в сарматі і ранньому пліоцені. З ним автор пов'язує утворення Гологоро-Кременецького уступу і виникнення загального нахилу Поділля на південний схід. Другий – у пізньому пліоцені (після відкладання карпатського галечника) і відобразився на перебудові напрямів гідрографічної мережі з південно-східного на меридіональний. К. Геренчук пропонує відносити Гологоро-Кременецьке (північноподільське) пасмо до «платформних куест» на відміну від куест передгірних. Сучасна форма пасма, на його думку, викликана, денудаційними процесами, але локалізація цих процесів у даній смузі зв'язана з тектонічними причинами.

П. Цись аналізує деякі проблеми неотектоніки регіону. Взнявши за основу погляди А. Ціргофера, а також узагальнивши дослідження інших авторів та власні польові спостереження, дійшов висновку, що Гологоро-Кременецький уступ є тектоніко-денудаційним утворенням, що успадкував похований передбаденський вододіл [19].

В. Бондарчук, П. Заморій і І. Соколовський (1959) склали карту неотектонічних рухів в масштабі 1 : 2 500 000 для двох важливих моментів в неотектонічній історії території УРСР. Перша карта відображає сумарні амплітуди рухів за неоген-четвертинний період, друга – сумарні амплітуди рухів з початку пліоцену. Максимальні значення сумарних амплітуд названих карт приурочені до Волино-Подільської плити.

І. Гофштейн описав історію найновіших рухів земної кори та вказав на їхню роль у формуванні рельєфу Західного Поділля. Опираючись на новітні матеріали буріння, карти швидкості сучасних тектонічних рухів (дані встановлені інструментальними методами) та інші відомості обстоював думку про тектонічне походження Подільського уступу. Саме ж Гологоро-Кременецьке пасмо виділив як морфоструктуру другого порядку – пластово-ярусну підвищену рівнину [5].

Основні риси неотектоніки і їх прояви у рельєфі північної частини Поділля досліджував Й. Свинко. Ним встановлено [16] диференційований характер прояву неотектонічних рухів (як в просторі, так і в часі), які знайшли своє відображення в особливостях геологічної будови та закономірностях розвитку сучасного рельєфу [14], виявлено також закономірності просторової локалізації деформацій поздовжніх профілів русел рік Західного Поділля та зв'язок ярково-балкової і річкової мережі з тектонічними тріщинами порід [15]. Ним встановлено, що 80% деформацій поздовжніх профілів рік мають тектонічне походження з характерними північно-західним (305-335°) і північно-східним (45-65°) напрямками простягання.

Доволі успішно в цей час проводяться палеонтолого-

стратиграфічні роботи. Зусиллями С. Пастернака [10, 11 та ін.] та його учнів В. Гаврилишина, С. Коцюбинського і В. Гинди зібрано й досліджено багатий палеонтологічний матеріал з відкладів турону м. Кременця та його околиць. С. Розумейко опублікувала результати вивчення форамініфер. Морські їжаки та інші представники викопної фауни з пізньотуронських відкладів Кременецьких гір описані в публікаціях В. Гинди.

У 1968 році вийшла узагальнююча праця колективу авторів Інституту геології та геохімії горючих копалин АН УРСР «Стратиграфія та фауна крейдових відкладів заходу України» [10]. У ній на базі фауністичних визначень вперше розчленовуються відклади альбу, верхнього турону, коньяку, встановлюється межа між альбом і сеноманом, подано літологічний опис головних типів крейдових порід.

У 1969 виходить з друку інша капітальна праця Є. Лазаренка і Б. Сребродольського «Мінералогія Поділля» [7], у якій дається опис мінеральних комплексів, наводиться детальна характеристика мінералів, їх походження тощо. В. Перельштейн і В. Чередниченко [3] склали комплект геологічних карт у масштабі 1 : 500 000, в тім числі й на територію Кременецьких гір. В 1974 р. опублікована гідрогеологічна карта листа М-35-ХІV Волино-Подільської серії з пояснювальною запискою, в якій Є. Шестопалова і В. Шестопалов дали, зокрема, вичерпну характеристику геологічної будови та підземних вод північного Поділля, включаючи і Кременецькі гори. Ця робота має певне значення і тепер.

У 1975 р. А. Богущкий і Й. Свинко опублікували статтю [2], в якій описали на північному краю Подільської височини (с. Майдан, Кременецькі гори) три антропогенні денудаційні поверхні вирівнювання: ранньоплейстоценову (верхню), середньоплейстоценову (середню), верхньоплейстоценову (нижню). Абсолютні позначки кожного з цих трьох рівнів такі: нижня – 245-255 м, середня – 260-288 м, верхня – 290-300 м.

У 1950-1970 рр. цілеспрямовані дослідження на території області проводились колективами геологічних установ АН УРСР, Львівського, Київського, Чернівецького університетів, Львівської геологічної експедиції тресту «Київгеологія». Особливо широко розвідувальні роботи спрямовані на вивчення сировинної бази будівельних матеріалів області, проводились у 1950-1960-х роках такими організаціями як «Укргеонеруд», «Українським геологічним управлінням» та ін.

У 1979 р. виходить з друку колективна монографія за редакцією К. Геренчука «Природа Тернопільської області» [12]; розділ, в якому описано геологічну будову області, в тім числі й Кременецьких гір,

підготував Й. Свинко.

Четвертий етап (сучасний) – з 1991 р. до наших днів. Цей період ознаменувався появою великої кількості робіт, які охоплюють широке коло питань теоретичного та прикладного характеру і пов'язані з іменами: Й. Свинка, Р. Спиці, В. Палієнко, Ю. Зінька, О. Шевчук, І. Ковальчука, В. Подобівського, А. Бермеса, А. Богуцького, О. Томенюк та ін.

Ученими зібрано значний фактичний матеріал щодо кінематики, структурних проявів здвгової тектоніки на Волино-Поділлі [6,17], новітньої геодинаміки розривних порушень та їх вираження в рельєфі [9] тощо. Зусилля багатьох вчених-геологів і геоморфологів спрямовані на вивчення та пізнання сучасних геолого-геоморфологічних процесів, їх прогнозування, моделювання та оптимізацію природокористування.

Список використаних джерел:

1. Барбот-де-Марни М.П. Отчет о поездке в Галицию, Вольнь и Подолию. Записки минералогического общества. 1867. С. 26–84.
2. Богуцький А., Свинко Й. Антропогенні денудативні поверхні вирівнювання північного краю Подільської височини. Доповіді АН УРСР. Серія Б. 1975. № 6. С. 483–486.
3. Геологи і географи Тернопільщини: довідник / упоряд. М. Сивий; ред. П. Дем'янчук. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2021. 356 с.
4. Геренчук К. И. Геоморфология Подолии. Уч. зап. Черновиц. ун-та. Сер. Геолог.-географ. наук. 1950. Т.8, вып. 2. С. 89–111.
5. Гофштейн И. Д. Неотектоника Западной Вольно-Подолии. Київ: Наук. думка, 1979. 156с.
6. Знаменская Т. А. Структурные проявления сдвиговой тектоники на Вольно-Подолии. Тектоника и стратиграфия. 1992. Вып. 32. С. 8–14.
7. Лазаренко Є. К., Сребродольський Б. І. Мінералогія Поділля. Львів: Вид-во Льв. ун-ту, 1969. 344 с.
8. Ласкарев В. Д. Общая геологическая карта..., лист 17. Труды Геолкома. Новая серия. Вып. 77. 1914. 116 с.
9. Палиєнко В. Новейшая геодинамика и ее отражение в рельефе Украины. К.: Наук. думка, 1992. 116 с.
10. Пастернак С. І., Гаврилишин В. І., Гинда В. А. та ін. Стратиграфія і фауна крейдових відкладів заходу України (без Карпат). Київ: Наук. думка, 1968. 272 с.
11. Пастернак С.І., Сеньковський Ю.М., Гаврилишин В.І. Волино-Поділля в крейдовому періоді. Київ: Наукова думка, 1987. 308 с.
12. Природа Тернопільської області / За ред. К.І. Геренчука. Львів: Вища школа, 1979. 168 с.
13. Рудницький С. Знадоби до морфології подільського сточища Дністра. Зб. матем.-природописно-лікарської секції НТШ. 1913. Т. 16. 310 с.
14. Свинко Й. М., Дем'янчук П. М. Неотектоніка і рельєф Західно-Подільського горбогір'я. *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка*. Сер.: геогр. № 1 (7). 2001. С. 17–25.
15. Свинко И. О связи овражно-балочной и речной сети Вольно-Подольской возвышенности с тектонической трещиноватостью пород. Физическая география и геоморфология. К.: Высшая школа, 1977. Вып. 17. С.22–25.
16. Свинко Й. М. Про проявлення найновіших тектонічних рухів в сучасному рельєфі Гологоро-Кременецької гряди. Звітно-наукова конфер. кафедр Кременецького державного педінституту: Тези допов. Кременець, 1966. С. 132–135.
17. Спиця Р. О. Структурно-геоморфологічний аналіз здвгової неотектонічної

компоненти на території Волино-Подільської плити та Передкарпатського прогину. *Укр. геогр. жур.* 1999. № 1. С. 37–41.

18. Труды Вольнскаго губернскаго статистическаго комитета. Житомир, 1867. Вып. 1. 352 с.

19. Цись П. М. Деякі проблеми неотектоніки західних областей Української РСР. Географічний збірник. Вип. 5. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1959. С 83–93.

20. Эйхвальд Э. И. Геологические замечания о Литве, Вольни и Подолие. 1840. С. 13–26.

21. Biskupski S. Analiza petrograficzna profile lessowego z okolic Kremieńca. *Kosmos*. Ser. A. Lwów, 1937. Z. IV. S. 649–662.

22. Czyżewski J., Zierhoff A. Kilka spostrzeżeń z wycieczki we wschodniej części północnej krawędzi Podola i Wołynia grzędowego. *Kosmos*. Lwów, 1936. Ser. A. R. 61. S. 81–101.

23. Czyżewski J., Zierhoff A. Kilka spostrzeżeń z wycieczki we wschodniej części północnej krawędzi Podola i Wołynia grzędowego. *Kosmos*. Lwów, 1936. Ser. A. R. 61. S. 81–101.

24. Dunikowski E. Geologische Untersuchungen in Russisch-Podolien. *Zeitschrift der Deutschen geologischen Gesellschaft*. 1884. T. 36. S. 41–67.

25. Eichwald E. *Lethaea Rossica ou paleontologie de la Russie. Demiere periode*. Stuttgart, 1853. V. 3. 533 p.

26. Jahn A. Zdjęcie morfologiczne na północnej krawędzi Podola I jej przedpola między potokami Kocuwskim i Pohoryleckim. *Kosmos*. 1937. Ser. A. R. 62. Z. IV. S. 549–596.

27. Jahn A. Zdjęcie morfologiczne na północnej krawędzi Podola I jej przedpola między potokami Kocuwskim i Pohoryleckim. *Kosmos*. 1937. Ser. A. R. 62. Z. IV. S. 549–596.

28. Piasecki D. Z badań nad morfologią okolic Krzemienca. *Kosmos*. Lwów, 1937. Z. IV. S. 613–638.

29. Smoleński J. O powstaniu północnej krawędzi podolskiej i o roli morfologicznej młodszych ruchów Podola. *Rozpr. Wydz. przyr. Akad. Umiej. Kraków*, 1911. Ser. 3. T. 10, dział A. S. 31–67.

30. Teisseyre W. Grzbiet gologórsko-krzemieniecki jako zjawisko orotektoniczne. *Kosmos*. 1893. R. 18.

31. Teisseyre W. *Paleomorfologia Podola. Sprawozd. Komisji fizjograficznej*. Kraków, 1894. S. 188–191.

32. Zierhoff A. Połnocna krawędź Podola w świetli rzeźby powierzchni kredowej. *Prace geograficzne / wyd. prz. E. Romera*. T.9. Lwów – Warszawa, 1927. S. 61–95.

Наталія КОЛОДКА

магістрантка II курсу

спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник – доц. Петро ДЕМ'ЯНЧУК

РОЗСЕЛЕННЯ ТА ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність дослідження. Дослідженню різних аспектів демографічних проблем Тернопільської області присвятили в свій час такі вчені, як: Б. Заставецький, О. Заставецька, Д. Ткач, І. Іллящ, О. Романець, О. Кустовська та ін. В останні роки вийшли з друку публікації П. Дем'янчука, Л. Заставецької [1], Дем'янчука, М. Сивого, Л. Заставецької [2] та інших авторів [3, 4], однак на рівні новоутворених адміністративних районів Тернопільської області, створених в рамках адміністративно-територіальної реформи 2020 року, робіт практично

немає, що й обумовлює актуальність заявленої теми.

Результати такого роду досліджень можуть бути використані при розробці стратегій соціально-економічного розвитку району, територіальних громад чи окремих населених пунктів.

Виклад основного матеріалу. У Тернопільському районі станом на 01.01.2022 р. налічувалось доволі велика кількість поселень (481), що є закономірним явищем, зважаючи на відносно великі розміри території, давню заселеність терену, сприятливі природні умови для життєдіяльності мешканців краю. Найбільша їх кількість знаходиться на територіях Збаразької і Зборівської міських ТГ (54 і 53 відповідно), а найменша – у Іванівській (5), Козлівській (5) і Великобірківській (4) сільських та селищних ТГ.

Станом на 01.01. 2022 р., як свідчать статистичні дані [6], щільність наявного населення у Тернопільському районі становила 91,5 ос./км² (рис. 1), в області – 74 ос./км² (у 1991 р. – 85,0 ос./км²). Терени досліджуваного району, як це видно з рисунка, заселені вкрай нерівномірно. Це зумлено тим, що до його складу входить м. Тернопіль, де сконцентровано трохи більше 40 % від всього населення району. Тому Тернопільська міська територіальна громада, до складу якої власне й входить Тернопіль, за показником щільності населення різко виділяється помежи інших громад району. Тут щільність населення становить 1362,6 осіб на 1 км², що майже в 15 разів більше від середньорайонного показника.

Відносно високий рівень залюдненості характерний для Бережанської міської ТГ та Великоберезовицької селищної ТГ – 111,4 і 117,5 ос./км² відповідно. Третю групу, формують Білецька, Великогаївська, Микулинецька Великобірківська та Теребовлянська ТГ, де щільність населення наближається до середньорайонного значення цього показника. Найчисельнішою є група ТГ, для якої характерна найменша щільність населення – 20-45 ос./км². До неї належать 11 ТГ – Залісцівська, Зборівська, Озернянська, Нараївська та ін.

Загалом, відмінності ТГ за рівнем заселеності зумовлені комплексом чинників, передусім історією освоєння теренів, рівнем соціально-економічного розвитку, особливостями демографічних процесів тощо.

Чисельність населення Тернопільського району, як і Тернопільської області та нашої держави в цілому, формується під впливом складних суспільних процесів – політичних, соціально-економічних, демографічних та ін.

За даними управління статистики [5, 6] станом на початок 2022 року у Тернопільському районі налічувалось 556,8 тис. жителів (54,2 % від усього населення Тернопільської області) та зосереджено дві третини (67,7 %) міщан області.

Динаміку чисельності населення в Тернопільському районі ілюструє рис. 2.

З рисунка 2 видно, що людність Тернопільського району безупинно меншає. Такий негативний тренд почав проявлятися ще в далеких 90-х роках ХХ ст. – з часу, коли в нашій державі розпочались процеси ринкової трансформації економіки. З того часу темпи депопуляції з року в рік чим раз збільшувались.

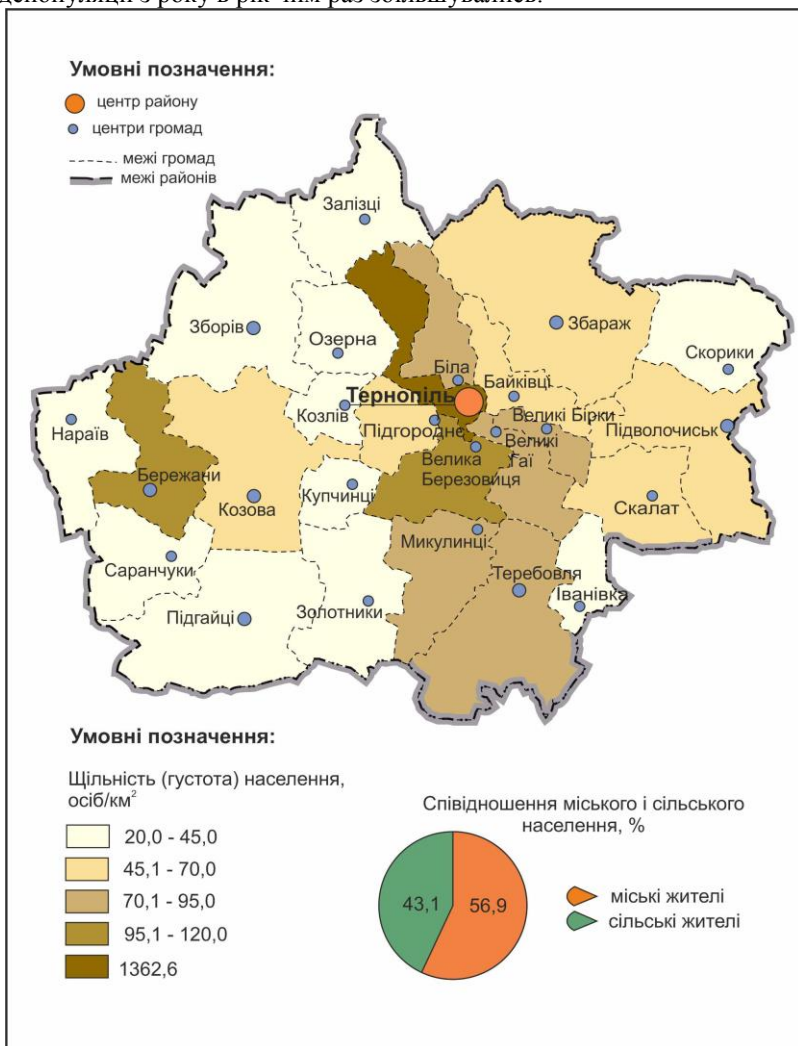

Рис. 1. Щільність населення Тернопільського району в розрізі територіальних громад (станом на 1 січня 2022 р.)

Побудовано автором за даними [5, 6]

Особливо помітне зменшення чисельності населення Тернопільського району було зафіксовано у 2013 та 2021 роках. Негативна тенденція має місце й тепер, хоча її темпи дещо уповільнились. За останній рік людність району зменшилась на 0,5%, в абсолютних показниках – на 2,8 тис. осіб. При цьому, депопуляційні процеси зафіксовано лише у сільських місцевостях – чисельність населення зменшилась на 1,3 %, або на 3,1 тис. осіб, натомість у міських поселеннях відбулось незначне зростання – на 0,2 % (+352 особи), завдяки міграційному приросту.

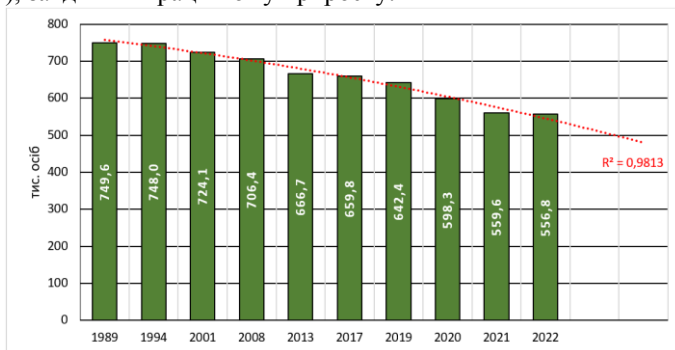

Рис. 2. Динаміка людності Тернопільського району (1989-2022 рр.).
Побудовано автором за даними [5, 6]

За умови збереження теперішніх негативних тенденцій демографічного розвитку чисельність населення Тернопільського району й надалі зменшуватиметься, про що свідчить низхідна лінія тренду (див. рис. 2). За нашими обрахунками у 2024 році чисельність населення з високою вірогідністю ($R^2=0.9813$) становитиме <500 тис. осіб.

Отже, згідно з нашим короткостроковим прогнозом, за умови збереження теперішніх тенденцій, у найближчій перспективі очікується значне скорочення чисельності населення Тернопільського району, особливо сільського. Заходи щодо поліпшення демографічної ситуації в громадах Тернопільської області, задекларовані в кількох регіональних програмах, однак, зважаючи на те, що наша держава знаходиться в стані війни, їх реалізація на даному етапі вкрай ускладнена.

Список використаних джерел:

1. Дем'янчук П., Заставецька Л. Природний рух населення. Географія Тернопільської області: монографія: в 2 т. Т. 2: Населення. Господарство / за ред. проф. Л. Заставецької. 2-ге вид., перероб. і доп. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2020. С. 6-30.
2. Дем'янчук П., Сивий М., Заставецька Л. Особливості й тенденції сучасних процесів відтворення населення м.Тернополя. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія. Тернопіль: Тайп, 2022.

Вип. 1 (52). С. 75-87.

3. Дем'янчук П., Лещишин Ю., Заблоцький Б. Чисельність та статеві-вікова структура населення Чортківського району напередодні широкомасштабної російсько-української війни. Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. Тернопіль: Тайп, 2023. № 7 (вип. 7). С. 20-25.

http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/32182/1/4_Demjanchuk_Leschuhun_Zablotskuj.pdf.

4. Заставецька Л. Б. Трансформація системи розселення регіону в умовах вдосконалення адміністративно-територіального устрою України (на прикладі Тернопільської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 Економічна і соціальна географія. Чернівці, 2008. 20 с.

5. Розподіл постійного населення Тернопільської області за статтю та віком на 1 січня 2022 року. Статистичний бюлетень. Тернопіль: ГУС у Тернопільській області, 2022. 21 с.

6. Чисельність наявного населення Тернопільської області на 01.01 2022 р. Статистичний збірник / за ред. Н. Дідуник. Тернопіль: ГУС у Тернопільській області, 2022. 52 с.

Микола КРАВЕЦЬ

магістрант II курсу

спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник – доц. Богдан ГАВРИШОК

РОЗШИРЕНІ МОЖЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

В умовах стрімкого розвитку технологій віртуальної та доповненої реальності (VR та AR) освіта стикається з новими можливостями, які можуть значно покращити процес навчання. Актуальність інтеграції цих технологій у навчальний процес обумовлена потребою у створенні інноваційних, інтерактивних форм навчання, що дозволяють не лише засвоювати знання, а й активно взаємодіяти з навчальним матеріалом. Це особливо важливо в контексті сучасних вимог до освітніх стандартів, які ставлять акцент на розвиток критичного мислення, креативності та практичних навичок учнів.

Мета впровадження VR та AR в освітній процес полягає в поліпшенні якості навчання, залученні учнів до активної діяльності та стимулюванні їхнього інтересу до предметів. Ці технології здатні зробити уроки більш наочними та зрозумілими, забезпечуючи можливість вивчення складних тем у зручному та доступному форматі.

Результати впровадження віртуальної та доповненої реальності можуть бути використані в різних сферах освіти: від початкової школи до вищих навчальних закладів. Вони можуть сприяти формуванню нових методик викладання, розвитку інтерактивних курсів і тренінгів, а також забезпечувати підготовку фахівців у різних галузях, зокрема в медицині, архітектурі, науці та технологіях. Використання VR і AR відкриває нові горизонти для освітнього процесу, надаючи можливості для глибшого

занурення у предмет і формування комплексних знань в учнів.

Українська освіта тільки починає впроваджувати новітні технології. Серед численних викликів, що ускладнюють інтеграцію віртуальної та доповненої реальності в навчальний процес, слід зазначити нестачу україномовного контенту для проведення повноцінних інтерактивних уроків. Попри те, що платформи Google Play та App Store пропонують безліч мобільних додатків з доповненою реальністю, а ринок має широкий асортимент VR-пристроїв, проблеми залишаються.

Крім того, молоді фахівці становлять менше 20% загальної кількості вчителів у школах, що підкреслює потребу в оновленні методик навчання та підвищенні кваліфікації викладачів старшого покоління. Однією з основних перешкод є обмежені ресурси в навчальних закладах. Хоча бюджети на закупівлю нового обладнання поступово збільшуються, важливо, щоб школи враховували не лише ціну техніки, а й можливі варіанти її використання [1].

Технології віртуальної та доповненої реальності надають учням можливість глибше досліджувати предмети, аналізувати наслідки глобальних подій, брати участь в експедиціях та багато іншого, все це в інтерактивній і розважальній формі. AR та VR відкривають доступ до досвіду, який учні зазвичай не можуть отримати в традиційних навчальних умовах.

Дослідження думок провідних освітніх експертів та аналіз нормативних документів підтверджують актуальність впровадження імерсійних технологій у навчання на початковому етапі, враховуючи глобальні зміни в суспільстві.

Інтерактивні програми є завершеними та самостійними рішеннями, готовими до використання на уроках або в якості домашніх завдань. Серед таких програм можна виділити Apollo 11 VR та віртуальний музей The VR Museum of Fine Art.

Для використання цих технологій необхідні: доступ до Інтернету, смартфон, VR-окуляри та відповідний освітній мобільний застосунок, наприклад, Google Експедиції. У випадку дистанційного навчання учні повинні мати персональний пристрій віртуальної реальності. Для офлайн-занять навчальні заклади повинні придбати необхідне обладнання для класів, що вимагає фінансових вкладень. Проте існують різні можливості, такі як оренда VR-комплектів, участь у грантових програмах або розробка відповідних проєктів у рамках громадського бюджету.

Найпоширенішими пристроями для занурення у віртуальну реальність є спеціалізовані шоломи або окуляри. Вони обладнані дисплеями, що відображають 3D-відео, а вбудовані гіроскопи та акселерометри відстежують повороти голови, передаючи дані в обчислювальну систему, яка адаптує зображення в залежності від рухів користувача. Це дозволяє користувачеві «озирнутися» у віртуальному

просторі та відчути себе в ньому так, як у реальному житті [2].

У віртуальному середовищі учні не відволікатимуться на зовнішні подразники, що дозволяє їм повністю зосередитися на навчальному матеріалі. Технології віртуальної реальності надають можливість контролювати і змінювати сценарії подій. Учень може стати свідком процесів у географічній оболонці, провести експеримент з фізики або хімії, або ж вирішити завдання в доступній і ігровій формі [3].

Віртуальна реальність (VR) та інтерактивні географічні інструменти надають учням можливість зануритися в навчальний матеріал на новому рівні. За допомогою віртуальних екскурсій студенти можуть відвідувати історичні місця, музеї та природні об'єкти, що дозволяє їм глибше зрозуміти теми. Інтерактивні симуляції, наприклад, моделювання геологічних процесів або змін клімату, дають можливість вивчати складні концепції через практичний досвід.

Отже, VR та інтерактивні географічні інструменти відкривають нові горизонти в освіті, роблячи навчання більш доступним, захоплюючим і ефективним. Важливо підкреслити, що для досягнення цих цілей необхідне набуття «інформаційно-цифрової компетентності», що передбачає впевнене та критичне використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки та обміну інформацією в різних сферах діяльності.

Список використаних джерел:

1. Віртуальна та доповнена реальність: як нові технології надихають вчитися [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://osvitoria.media/opinions/virtualna-ta-dopovnena-realnist-yakoju-mozhe-buty-suchasna-osvita/>.

2. Віртуальна реальність замість звичних підручників. Автор Ксенія Матроскіна. URL: <https://vido.com.ua/article/21907/virtualna-realnist-zamist-zvichnikh-pidruchni>.

3. Віртуальна та доповнена реальність: як нові технології надихають на навчання. URL: http://pk.ucoz.ua/news/virtualna_ta_dopovnena_realnist_jak_novi_tekhnologiji_nadikhajut_vchitisja/2019-11-14-52.

Катерина КУШТА

магістрантка II курсу

спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник – доц. Богдан ЗАБЛОЦЬКИЙ

КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЛЬВІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Актуальність дослідження. Система освіти є складним поєднанням багатьох компонентів (закладів, установ, організацій, підприємств, управлінських структур) на певній території, які внаслідок

функціонування у взаємодії забезпечують потреби населення в освіті.

Відповідно до комплексу історичних, соціально-демографічних та економіко-географічних чинників на території сучасної Львівської міської територіальної громади сформувалася система освіти, яка у компонентній структурі закладів освіти поєднала такі основні елементи: заклади дошкільної освіти (ЗДО), заклади середньої освіти (ЗСО), заклади вищої освіти (ЗВО), заклади освіти у сфері культури, заклади освіти у сфері спорту та відпочинку, заклади інших видів освіти.

Структура закладів освіти перебуває у постійній динаміці, але має суттєву інерцію. В умовах війни, зміни показників природного приросту населення, значних внутрішніх та зовнішніх міграцій, місцевим та державним органам управління слід вчасно приймати виважені рішення щодо реорганізації системи з метою оптимізації витрат та забезпечення потреб населення в освіті.

Метою статті є виявлення сучасної компонентної структури закладів освіти Львівської міської територіальної громади для проведення подальших суспільно-географічних досліджень структури та територіальної організації системи освіти регіону.

Під час проведення дослідження використано дані із сайтів Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО) [1], Управління освіти департаменту розвитку Львівської міської ради [2], Головного управління статистики у Львівській області [4].

Вклад основного матеріалу. Львівська міська територіальна громада об'єднує 20 населених пунктів, серед них 3 міста (Винники, Дубляни, Львів), 2 селища (Брюховичі, Рудне) та 15 сіл (Великі Грибовичі, Воля-Гомулецька, Грядя, Завадів, Зарудці, Зашків, Збиранка, Лисятичі, Малехів, Малі Грибовичі, Малі Підліски, Підбірці, Підрясне, Рясне-Руське, Ситихів. Проте не у кожному з них є заклади освіти.

У зв'язку з тим, що м. Львів є найбільшим населеним пунктом, а також адміністративним центром району і області, тут зосереджено близько 90 % закладів освіти Львівської міської територіальної громади.

За даними сайту Львівської міської ради [2] станом на кінець 2024 р. дошкільна освіта здійснюється у 104 дошкільних навчальних закладах (ДНЗ): № 1-3, 6, 7, 12, 14, 18, 21, 23, 25, 26, 29-33, 35, 37, 38, 40-45, 48, 51, 52, 55, 57, 67, 69-71, 73, 75, 86, 88, 89, 92-96, 104-106, 109, 114, 116, 118, 121, 125, 127-136, 139, 143, 144, 147, 149, 153-156, 159, 160, 163, 165-167, 169-171, 175, 176, 179-181, 183, 187, Добрий старт, Казка, Лісова казка, Християнський дитячий садок, школах-садках Арніка, Барвінок, Веселка, Дзвіночок, Любисток, Малюк, Один-два-три, Провесинь, навчально-реабілітаційних центрах Джерело та Левеня.

Початкову, базову загальну та повну загальну середню освіту

надають понад 110 закладів освіти. В місті є понад 60 типових середніх загальноосвітніх шкіл: № 1, 3, 6-9, 10, 13, 15, 18, 20, 21, 23, 24, 27, 29, 30-33, 35-38, 40-44, 47-55, 60, 62, 63, 65-68, 70-74, 77, 78, 82-84, 86, 87, 90, 92, 95-100. Також функціонують 13 шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов: № 2, 4, 5, 45, 46, 57, 75, 81, 91, 93 (англійської); № 8, 28 (німецької); № 69 (французької). Для осіб із складним графіком дня працюють 5 вечірніх шкіл: № 12, № 17, № 19, № 22, № 28.

Для дітей із спеціальними потребами у місті діють: середня санаторна школа-інтернат № 1 (для дітей із серцево-судинними захворюваннями); середня загальноосвітня школа-інтернат № 2; спеціальні загальноосвітні школи-інтернати № 100, № 101 Марії Покрови (для глухих дітей), № 102 (для розумово відсталих дітей), № 104, для дітей з важкими порушеннями мови, для дітей з малими та затухаючими формами туберкульозу та із зниженим зором.

Багато шкіл міста є приватними. Серед них, школи-садки: Берегиня, Ерудит, Софія; початкові школи: Джерельце, Первоцвіт, Світанок; школа-ліцей Оріяна; середні загальноосвітні школи: Альфа, Відродження, Глобал кідс, Дивосвіт, Лідер, Надія, Перлина, Перспектива, Святої Софії, Тривіта, Школа дружна до дитини, Школа радості, IT'S School.

В місті функціонують 19 гімназій, що забезпечують здобуття базової середньої освіти (5-9 класи): Брати Ізраїлю, Відродження, Галицька, Гроно, Євшан, Класична гімназія при ЛНУ ім. І. Франка, Львівська академічна гімназія при НУ «Львівська політехніка», Львівська гімназія ім. В. Симоненка, Львівська гімназія міжнародних відносин ім. Василя Стуса, Львівська лінгвістична гімназія, Львівська медична гімназія, Львівська правничка гімназія, Львівська приватна правничка гімназія, Львівська українська гуманітарна гімназія, Львівська українська приватна гімназія, Престиж, Приватна гімназія ім. Бл. К. Шептицького, Сихівська, Школа-гімназія.

У Львові працюють 18 ліцеїв, які є загальноосвітніми навчальними закладами, що забезпечують здобуття профільної середньої освіти: Галицький правничий ліцей «Ерудит», Кооперативний економіко-правовий ліцей, Львівський державний ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою, Львівський економічний ліцей, Львівський ліцей менеджменту, Львівський приватний технічний ліцей, Львівський професійний ліцей, Львівський професійний ліцей залізничного транспорту, Львівський професійний ліцей комп'ютерних технологій, Львівський професійний ліцей побутового обслуговування, Львівський професійний ліцей торгівлі та сфери послуг, Львівський професійний ліцей харчових технологій,

Львівський технологічний ліцей, Львівський фізико-математичний ліцей при ЛНУ ім. Івана Франка, Львівський художній ліцей, Львівській національній академії мистецтв, Перший інноваційний приватний Львівський ліцей, Ставропігійський професійний ліцей.

20 коледжів міста забезпечують здобуття профільної середньої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти. Серед них: Коледж Національного університету «Львівська політехніка», Львівський автомобільно-дорожний коледж Національного університету «Львівська політехніка», Львівський державний коледж декоративного і ужиткового мистецтва ім. І. Труша, Львівський державний медичний коледж ім. А. Крупинського, Львівський коледж будівництва, архітектури та дизайну, Львівський коледж Державного університету інформаційно-комунікативних технологій, Львівський коледж легкої промисловості, Львівський коледж харчової та переробної промисловості Національного університету харчових технологій, Львівський кооперативний коледж економіки і права, Львівський медичний коледж післядипломної освіти, Львівський поліграфічний коледж Української академії друкарства, Медичний коледж Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького, Медичний коледж «Монада», Педагогічний коледж Львівського національного університету ім. І. Франка, Правничий коледж Львівського національного університету ім. І. Франка, Природничий коледж, Техніко-економічний коледж Національного університету «Львівська політехніка», Технічний коледж Національного університету «Львівська політехніка», Технологічний коледж Національного університету «Львівська політехніка», Технологічний коледж Національного державного лісотехнічного університету.

16 училищ м. Львів проводять освітню діяльність із надання фахової вищої освіти першого рівня акредитації: Вищі професійні училища № 20, №29, №63, Вище професійне училище комп'ютерних технологій та будівництва, Вище професійне училище ресторанного сервісу та туризму, Живе слово, приватна СЗШ при західній конференції ЦАСД, Львівське вище професійне художнє училище, Львівське державне музичне училище ім. С. П. Людкевича, Львівське державне училище фізичної культури, Львівське училище культури і мистецтва, Медичне училище «Медик», Міжрегіональне вище професійне училище автомобільного транспорту та будівництва, Міжрегіональне вище професійне училище залізничного транспорту, Міжрегіональне вище професійне училище зв'язку, Міжрегіональний центр професійно-технічної освіти художнього моделювання і

дизайну міста Львова, Молодіжний навчальний екуменічний центр ім. Св. Івана Боско.

Вищу освіту першого рівня акредитації надають і 3 технікуми: Екологічний політехнікум Львівського державного аграрного університету, Львівський технікум залізничного транспорту, Львівський технікум м'ясо-молочної промисловості.

У місті є багато закладів вищої освіти третього та четвертого рівня акредитації. Тут зосереджено 5 інститутів: Львівський інститут банківської справи Національного університету банківської справи, Львівський інститут економіки і туризму, Львівський інститут менеджменту, Львівський медичний інститут, Львівський регіональний інститут державного управління. Діють 8 академій: Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Львівська державна фінансова академія, Львівська комерційна академія Львівська національна академія мистецтв, Львівська національна музична академія ім. М. Лисенка, Міжрегіональна академія управління персоналом, Українська академія дизайну, Українська академія друкарства. Функціонують 15 університетів: ІТ СТЕП Університет, Львівська філія Дніпропетровського університету залізничного транспорту, Львівська філія Європейського університету, Львівська філія Київського національного університету культури і мистецтв, Львівський державний університет внутрішніх справ, Львівський державний університет МНС України, Львівський державний університет фізичної культури, Львівський національний аграрний університет, Львівський національний медичний університет ім. Д. Галицького, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. М. З. Гжицького, Львівський національний університет ім. Івана Франка, Львівський університет бізнесу та права, Національний лісотехнічний університет, Національний університет «Львівська політехніка», Український Католицький Університет.

Львів є значним освітнім центром християнського духовенства. Тут зосереджено 6 духовних семінарій: Вища духовна семінарія архієпископії Римсько-Католицької Церкви, Заочний біблійний інститут Християн віри євангельської, Львівська богословська семінарія Християн віри євангельської, Львівська духовна семінарія і академія УПЦ КП, Львівська духовна семінарія Святого Духа (УГКЦ), Львівська духовна семінарія УАПЦ.

В місті функціонують заклади, що надають й інші види освіти для одержування додаткових знань і навичок, а також задля перепідготовки, підвищення кваліфікації, здобуття нової професії та

самовдосконалення: 17 комунальних закладів дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ): №1, №6, «Буревісник», «Дебют», ДЮСШ з футболу «Карпати» та «Рух», «Електрон», зимових видів спорту, ім. Б. Кокота, ім. А. Білого, ім. А. Дідуха, ім. В. Чукарина, ім. Г. Прокопенка, ім. Д. Оббаріуса, ім. О. Дем'янка, ім. П. Короля, Клуб ігрових видів спорту «Олімпія»; 54 центри дитячої творчості (2 еколого-натуралістичні центри, 4 центри туризму і краєзнавства, 10 танцювальних клубів, 17 центрів творчості, 20 мистецьких навчальних закладів); 7 клубів для дітей та юнацтва від 4 до 17 років (клуби Галицького, Залізничного, Личаківського, Сихівського, Франківського, Шевченківського районів міста) які налічують понад 100 безкоштовних гуртків різного спрямування: спортивного, навчального, пізнавального, творчого, музичного, танцювального і наукового; 105 професійних курсів (2 школи лідерства, 4 бізнес-школи, 7 курсів фотографії, 14 комп'ютерних курсів, 17 курсів перукарів, косметологів, 6 тренінгів, 35 мовних шкіл, 19 автошкіл).

Після м. Львів другим за кількістю закладів освіти є м. Винники. Тут зосереджено [1]: 1 ЗДО (№156); 4 заклади середньої освіти (ЗШ «Берегиня», КЗ ЛОР «Винницька ЗСШ», СЗШ № 29 та 47);. 1 заклад освіти у сфері культури (Будинок дитячої та юнацької творчості); 2 заклади освіти у сфері спорту та відпочинку (ТОВ «Емілі івент хол», ФШ Мирона Маркевича «Рух-Винники»); 2 заклади інших видів освіти (ПП «Веди» та «Ліберти ДГ»); 1 школа із підготовки водіїв транспортних засобів («Форвард-К»).

В селищі Брюховичі є 10 закладів освіти [1]. Тут зосереджено: 1 ЗДО (№ 143); 3 заклади середньої освіти (Початкова школа «Томік», СЗШ № 41, КЗ ЛОР «БП НРЦ Святого Миколая»); 1 заклад освіти у сфері культури (Львівська музична школа № 7); 1 заклад освіти у сфері спорту та відпочинку (ДЮСШ № 6); 2 заклади інших видів освіти (ТОВ «Академія КПТ», ТЗОВ «Лемдд»); 1 заклад вищої освіти (Львівський регіональний інститут державного управління національної академії державного управління при Президентіві України).

У м. Дубляни діють: 1 ЗДО; 1 заклад середньої освіти (Дублянський опорний ліцей ім. А. Жаловаги);. 1 заклад освіти у сфері культури (дитяча школа мистецтв); 1 заклад вищої освіти (Львівський національний університет природокористування).

В селищі Рудне розміщено: 1 ЗДО (№ 180); 1 заклад середньої освіти (Ліцей № 74);. 1 заклад освіти у сфері культури (ГО «Культура Львівщини»); 1 заклад інших видів освіти (ПП «Азбука Світу»).

В селах громади розташовано по 1-2 заклади освіти. В с. Великі Грибовичі є: 1 ЗДО; 1 заклад середньої освіти (ліцей). На території

с. Зашків розташовано 1 ЗДО та 1 заклад середньої освіти (ліцей ім. Є. Коновальця). В селах Підбірці та Рясне-Руське функціонують ліцеї. В с. Гряда і с. Малехів діють ДНЗ та гімназії. Гімназії також є в с. Зарудці та с. Лисиничі. В с. Малі Підліски працює початкова школа, а в с. Малі Грибовичі є ДНЗ.

Заклади освіти у селах Воля-Гомулецька, Збиранка, Підрясне, Ситихів взагалі відсутні.

Висновки. Таким чином, завдяки високій концентрації закладів освіти у м. Львів громада має весь їх асортимент та найбільшу кількість з поміж інших адміністративних одиниць району та області.

Розподіл закладів освіти по території вкрай нерівномірний. У центральній та південній частинах громади, займаючи близько 25 % її площі, розташоване м. Львів з передмістями, а отже, концентрація закладів освіти тут надзвичайно висока. Найменше забезпечення закладами освіти на північ від м. Дубляни і на північний-захід від селища Брюховичі. Проте, завдяки незначній віддаленості та транспортній доступності до адміністративного центру громади, ця проблема нівелюється. Так, найбільш віддалене в громаді с. Зарудці, знаходиться лише за 23 км (автомобільними шляхами місцевого і державного значення) від м. Львів.

За останні роки спостерігається збільшення навантаження закладів освіти громади в результаті зарахування на навчання дітей зі статусом внутрішньо переміщених осіб. Це стало додатковим чинником завищення, понад норму профільного законодавства, показників наповнюваності класів у школах та груп у садках. В громаді немає програми розв'язання цієї проблеми, але спостерігається тенденція до збільшення приватних навчальних закладів, які надають освітні послуги для здобуття не лише початкової, а й середньої освіти.

Подальше дослідження та удосконалення структури закладів освіти Львівської міської територіальної громади повинне забезпечити досягнення практичних результатів щодо покращення доступності, зростання ефективності, підвищення якості освіти на всіх її рівнях.

Список використаних джерел:

1. Єдина державна електронна база з питань освіти. URL: <https://info.edbo.gov.ua/> (дата звернення 14.10.2024).
2. Освіта. Львівська міська рада: сайт. URL: <https://city-adm.lviv.ua/portal/catalog/education> (дата звернення 01.11.2024).
3. Програма розвитку освіти Львівської області на 2021-2025 роки / Департамент освіти і науки Львівської ОДА. Львів, 2021. 80 с.
4. Статистичний щорічник Львівської області (2021): збірник / за ред. С. І. Зимовіної. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2022. 302 с.

Оксана ЛУПИНІС
магістрантка II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – доц. Богдан ЗАБЛОЦЬКИЙ

СТРУКТУРА ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сучасні процеси реформування національної освіти торкнулися без винятку усіх її сфер. Особливо суттєві зміни відбуваються в структурі професійної (професійно-технічної) освіти. Система освіти цього рівня вимагає ґрунтовних підходів щодо її реорганізації та оптимізації відповідно до реалій сьогодення.

У законі України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» зазначається, що: «...Система професійної (професійно-технічної) освіти складається з закладів професійної (професійно-технічної) освіти незалежно від форм власності та підпорядкування». Ці заклади «...проводять діяльність у галузі професійно-технічної освіти, навчально-методичних, науково-методичних, наукових, навчально-виробничих, навчально-комерційних, видавничо-поліграфічних, культурно-освітніх, фізкультурно-оздоровчих, обчислювальних та інших підприємств, установ, організацій та органів управління ними, що здійснюють або забезпечують підготовку кваліфікованих робітників» [2].

Тернопільська область є важливим регіоном Західної України з точки зору розвитку професійної освіти. Суспільно-географічна характеристика цього напрямку охоплює аналіз просторових, демографічних та економічних чинників, які впливають на функціонування та розвиток професійно-технічних закладів. У контексті реформування освіти в Україні, професійна освіта Тернопільської області відіграє ключову роль у підготовці кваліфікованих кадрів для різних галузей економіки. Огляд мережі навчальних закладів, географічне розташування, структура підготовки спеціалістів та соціально-економічні потреби регіону дозволяють виявити як потенціал, так і проблеми, які долає система професійної освіти регіону.

Професійно-технічна освіта відіграє ключову роль у забезпеченні регіональних економік кваліфікованими кадрами, що необхідні для сталого розвитку промислових, аграрних та сервісних секторів. Відповідно, успішність розвитку Тернопільської області значною мірою залежить від того, наскільки ефективною є система професійної освіти, яка готує спеціалістів для місцевого ринку праці.

Тернопільська область, як регіон зі специфічними соціально-

економічними та демографічними характеристиками, має свої особливості у формуванні мережі закладів професійно-технічної освіти. Зокрема, це стосується територіальної диференціації закладів, доступності освіти для населення, а також відповідності навчальних програм сучасним вимогам ринку праці. Не менш важливим є аналіз впливу демографічних процесів, рівня урбанізації та міграційних тенденцій на розвиток професійно-технічної освіти.

Область характеризується сільським типом населення, що займає понад 55% від загальної кількості [4]. Це спонукає до попиту на професії, пов'язані з сільським господарством, переробною промисловістю та іншими галузями, що підтримують аграрну економіку. Водночас, демографічні процеси, такі як міграція молоді до більших міст та за кордон, створюють додаткові виклики для забезпечення наповнюваності закладів професійної освіти.

Підготовка робітничих кадрів у Тернопільській області здійснюється 21 навчальним закладом [3], у тому числі: 19 закладами професійної (професійно-технічної) освіти; 2 закладами фахової передвищої освіти, що мають у своїй структурі відділення підготовки кваліфікованих робітників.

Серед освітніх установ області, що готують кваліфікованих робітників є: одна філія професійно-технічного навчального закладу, один професійний коледж, один центр ПТО, два ПТУ, два відокремлених структурних підрозділи вищих навчальних закладів (ВСП ВНЗ), сім вищих професійних училища (ВПУ), сім професійних ліцеїв (рис. 1).

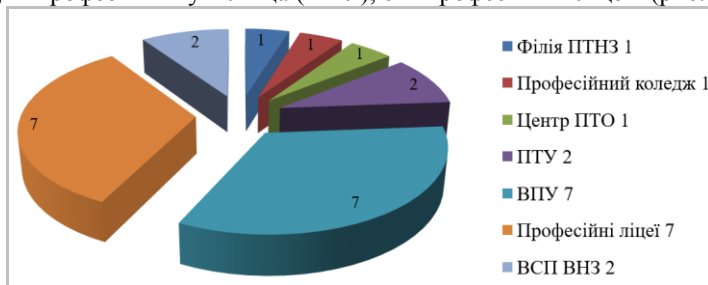

Рис. 1. Структура закладів професійної (професійно-технічної) освіти Тернопільської області у 2023/2024 н.р.

Частина закладів професійної (професійно-технічної) освіти області зосереджена у м. Тернопіль. Серед таких закладів у місті функціонують: Тернопільський фаховий коледж Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя; Тернопільське

вище професійне училище ресторанного сервісу і торгівлі; Тернопільське вище професійне училище сфери послуг та туризму; Вище професійне училище № 4 ім. М. Парашука; Тернопільське вище професійне училище технологій та дизайну; Тернопільський центр професійно-технічної освіти.

Проте, більшість закладів професійної (професійно-технічної) освіти розосереджено по території області. У Кременецькому районі функціонують: Вишнівецький професійний ліцей; Кременецький професійний ліцей; Лановецька філія державного навчального закладу «Тернопільський професійний коледж з посиленою військовою та фізичною підготовкою»; Почаївське вище професійне училище.

У Тернопільському районі діють: Зборівський фаховий коледж Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя; Підволочиський професійний ліцей; Підгаєцький професійний аграрний ліцей; Скалатський професійний ліцей.

У Чортківському районі розташовано: Борщівський професійний ліцей; Бучацьке професійно-технічне училище; Заліщицьке вище професійне училище; Хортківський професійний сільськогосподарський ліцей; Чортківське вище професійне училище.

Усі заклади професійної (професійно-технічної) освіти області є державної форми власності та мають ліцензії на право надавати, поряд з фаховою, повну загальну середню освіту.

Загалом в області професійна підготовка здійснюється за 62 робітничими професіями. Кожен заклад має різний перелік спеціальностей та різну їх кількість. Є заклади вузького спрямування, наприклад такі як: Тернопільський професійний коледж з посиленою військовою та фізичною підготовкою, Підгаєцький професійний аграрний ліцей. А є заклади широкого профілю, де готують спеціалістів за великим переліком професій: Кременецький професійний ліцей; Тернопільський фаховий коледж ТНТУ ім. І. Пулюя, Чортківське вище професійне училище та ін.

Професійна підготовка кваліфікованих робітників у Тернопільській області здійснюється за такими основними напрямками та професіями: для будівельної сфери – будівельник, муляр, штукатур, облицювальник-плиточник, столяр, паркетник, робітник з комплексного обслуговування й ремонту будинків, електрогазоварник, електрозварник ручного зварювання, бляхар, монтажник санітарно-технічних систем і устаткування, слюсар механоскладальних робіт; для швейного виробництва – кравець, закрійник, швачка; для хлібопекарського та макаронного виробництва – тістороб, машиніст тістообробних машин, пекар, кондитер; для сільського господарства –

тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва, слюсар з ремонту сільськогосподарських машин та устаткування, бджоляр; для галузі транспорту – водій автотранспортних засобів, слюсар з ремонту колісних транспортних засобів, токарь; для зв'язку – оператор поштового зв'язку, оператор електрозв'язку, касир; для сфери обслуговування – перукар-модельєр, манікюрюник, візажист, флорист, квіткарь, агент з організації постачання, майстер готельного обслуговування, агент з організації туризму, соціальний робітник, покоївка, касир; для громадського харчування – оператор лінії у виробництві харчової продукції, кухар, майстер ресторанного обслуговування, офіціант-бармен, продавець продовольчих товарів, касир торговельного залу; для усіх галузей економіки – електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування, оператор з обробки інформації та програмного забезпечення, оператор з комп'ютерного набору, адміністратор.

За результатами навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти області у 2023-2024 навчальному році 2156 здобувачів освіти отримали дипломи кваліфікованого робітника, із них 149 – дипломи з відзнакою [3].

Аналіз структури професійної (професійно-технічної) освіти Тернопільської області виявив, що існує розгалужена мережа навчальних закладів та проводиться активна освітня діяльність за багатьма робітничими професіями.

Проте, ефективному функціонуванню системи освіти, не сприяє ряд проблем. По-перше, заклади освіти нерівномірно розподілені по території області. Більшість закладів розташовані в обласному та районних центрах, що часто, за умови несистематичного руху громадського транспорту та недостатньої кількості місць для проживання в гуртожитках, обмежує доступність професійної освіти для молоді з віддалених частин області. По-друге, заклади професійної освіти прагнуть розширити перелік спеціальностей, часто не враховуючи потреби регіону у фахівцях та можливість їх потенційного працевлаштування. Сьогодні основні галузі, які потребують кваліфікованих працівників в області та державі, включають: військову справу, аграрний сектор, харчову промисловість, будівництво, логістику та сферу послуг. Для забезпечення перспективної зайнятості випускників навчальним закладам варто посилити співпрацю із місцевими підприємствами з метою проведення стажувань, запровадження дуальної освіти та створення баз практичної підготовки. По-третє, в більшості закладів професійної освіти регіону є застаріла матеріально-технічна база. Для

якісної підготовки фахівців першочергового оновлення потребує обладнання, інструменти та інфраструктура.

Загалом, на сьогоднішній день, у Тернопільській області сформувалася розгалужена мережа закладів професійної (професійно-технічної) освіти яка відіграє важливу роль у забезпеченні регіону та держави кваліфікованими спеціалістами. Подальші наукові дослідження з позицій суспільної географії сприятимуть оптимізації структури системи освіти та зростанню забезпеченості кваліфікованими трудовими ресурсами економіки регіону.

Список використаних джерел:

1. Про освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради України. Київ: ВРУ, 2017. № 38-39. С. 38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 09.10.2024).
2. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради України. Київ: ВРУ, 1998. № 32. С. 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.10.2024).
3. Професійно-технічна освіта Тернопільщини: інформаційно-аналітичні матеріали сайту навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Тернопільській області. URL: <http://www.nmcpto.te.ua/vydavnycha-diialnist> (дата звернення 11.10.2024).
4. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2022 рік. Тернопіль: Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області, 2023. 304 с.

Руслан МЕЛЬНИК

магістрант II курсу

*спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – доц. Богдан ЗАБЛОЦЬКИЙ*

КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ЗАКЛАДІВ ПЕРВИННОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Системно-структурний аналіз, як науковий метод що застосовують у суспільній географії, є ефективним засобом розкриття особливостей функціонування складних об'єктів дослідження. Його застосування сприяє здійсненню комплексного аналізу систем регіонального чи державного рівня, що є основою для проведення синтезу – удосконалення їх структури та територіальної організації. Система охорони здоров'я Тернопільського району Тернопільської області, яка активно трансформована унаслідок медичної та адміністративно-територіальної реформ, отримує додаткові навантаження у зв'язку із переміщенням населення та війною, потребує оптимізації у компонентному, функціональному і територіальному аспектах. Детальний аналіз усіх компонентів системи охорони здоров'я району

дає змогу ефективного використання методу, що розкриває об'єктивний стан системи та напрямки її трансформації, дає змогу запропонувати окремі заходи із покращення функціонування та взаємодії компонентів.

Компонентна структура закладів первинної медичної допомоги зазнала найбільших змін. Первинна медична допомога (ПМД) є основою організації та реалізації медичного обслуговування населення. Для забезпечення ефективного функціонування закладів ПМД було уведено в дію центри первинної медичної (медико-санітарної) допомоги (ЦПМСД). У «Положенні про центр первинної медичної (медико-санітарної) допомоги» [3] вказано, що: «...центр первинної медичної (медико-санітарної) допомоги є закладом охорони здоров'я, що створюється за рішенням органів місцевого самоврядування з метою забезпечення потреб населення у первинній медичній допомозі». Зазначено, що «...структурними складовими ЦПМСД є амбулаторії загальної практики сімейної медицини (АЗПСМ) та їх відокремлені підрозділи фельдшерсько-акушерські пункти (ФАП) та фельдшерські пункти (ФП), які надають долікарську медичну допомогу в сільській місцевості».

Аналіз даних з первинних джерел, статистичних матеріалів [5], офіційних сайтів Департаменту охорони здоров'я Тернопільської облдержадміністрації [2] та окремих закладів, виявив, що на території Тернопільського району Тернопільської області сформовані комунальні некомерційні підприємства (КНП) центри первинної медичної (медико-санітарної) допомоги (Байковецький, Бережанський, Білецький, Залозецький, Зборівський, Збаразький, Козівський, Підгасцький, Підволочиський, Скалатський, Тербовлянський, Тернопільський міський та Тернопільський районний), в структурі яких діють АЗПСМ, ФАП та ФП.

Комунальне некомерційне підприємство «ЦПМСД Байковецької сільської ради» розміщене на території Байковецької сільської територіальної громади та включає 4 АЗПСМ (с. Ангелівка, с. Романове Село, с. Ступки, с. Шляхтинці), 10 ФП (с. Байківці, с. Дубівці, с. Гаї-Шевченківські, с. Курники, с. Лозова, с. Охримівці, с. Романівка, с. Соборне, с. Стегниківці, с. Чернелів-Руський) та 1 ПЗ (с. Гаї Гречинські). В ЦПМСД обслуговується близько 10 тис. осіб.

Комунальне некомерційне підприємство «Бережанський ЦПМСД» розміщене на території 3 територіальних громад і керує діяльністю 7 АЗПСМ (м. Бережани, с. Біще, с. Волошин, с. Урмань, с. Жуків, с. Нараїв, с. Саранчуки, с. Стриганець), 7 ФАП (с. Вербів, с. Куряни, с. Куропатники, с. Лапшин, с. Підвисоке, с. Рогачин, с. Шибалин), 8 ФП (с. Базниківка, с. Баранівка, с. Вільховець, с. Волиця, с. Гиновичі, с. Гутисько, с. Жовнівка, с. Квіткове, с. Комарівка, с. Котів, с. Кути,

с. Літятин, с. Мечищів, с. Надорожнів, с. Надрічне с. Підлісне, с. Посухів, с. Поточани, с. Поручин, с. Потутори, с. Рекшин, с. Рибники, с. Тростянець). В центрі обслуговується близько 46 тис. осіб.

Комунальне некомерційне підприємство «ЦПМСД Білецької сільської ради» діє на території Білецької територіальної громади. В управлінні центру знаходяться 3 АЗПСМ (с. Біла, с. В. Глибочок, с. Ігровиця) та 7 ФП (с. Дітківці, с. Івачів Горішній, с. Івачів Долишній, с. Мшанець, с. Плотича, с. Хомівка, с. Чистилів). Центр обслуговує близько 5 тис. осіб.

Комунальне некомерційне підприємство «Залозецький ЦПМСД» діє на території Залозецької територіальної громади. У його підпорядкуванні є лише 1 АЗПСМ (селище Залізці). Кількість населення, що обслуговуються в Залозецькому центрі медико-санітарної допомоги становить понад 6 тис. осіб.

Комунальне некомерційне підприємство «Збараський ЦПМСД» координує діяльність на території Збараської територіальної громади. Центр об'єднує 12 АЗПСМ (с. Базаринці, с. Гніздичне, с. Добриводи, с. Заруддя, м. Збараж, с. Кобиля, с. Колодне, с. Максимівка, с. Нижчі Луб'янки, с. Стривка, с. Чернихівці, с. Шимківці). Кількість населення, яка обслуговується в ЦПМСД становить близько 40 тис. осіб.

Комунальне некомерційне підприємство «Зборівський ЦПМСД» охоплює території Зборівської міської та Озернянської сільської територіальних громад. Тут функціонує 8 АЗПСМ (м. Зборів, с. Августівка, с. Годів, с. Загір'я, с. Кокутківці, с. Мильне, с. Озерна, с. Оліїв). Загальна кількість мешканців, які обслуговуються в центрі становить понад 25 тис. осіб.

Комунальне некомерційне підприємство «Козівський ЦПМСД» обслуговує Козівську, Купчинецьку територіальні громади та один населений пункт Підгороднянської територіальної громади. Центр керує діяльністю 7 АЗПСМ (селище Козова, с. Городище, с. Кальне, с. Козлів, с. Конюхи, с. Купчинці, с. Ценів), 1 ФАП в с. Таурів, 8 ФП (с. В. Ходачків, с. Денисів, с. Дмухівці, с. Ішків, с. Покропивна, с. Росохуватець, с. Слобідка, с. Яструбуве). В Козівському ЦПМСД зареєстровано понад 26 тис. декларацій.

Комунальне некомерційне підприємство «ЦПМСД Підволочиської селищної ради» діє на території Підволочиської і Скориківської територіальних громад. Центр координує роботу 6 АЗПСМ (Галушинецької, Кам'янківської, Качанівської, Кошляківської, Підволочиської, Токівської), 5 ФАП (с. Богданівка, с. Жеребки, с. Іванівка, с. Скорики, с. Турівка) та 22 ФП (с. Воробіївка, с. Голотки, с. Дорофіївка, с. Клебанівка, с. Климківці, с. Лозівка, с. Медин, с. Мислова, с. Оріховець, с. Пальчинці, с. Рожиськ, с. Росохуватець,

с. Староміщина, с. Супранівка, с. Терпилівка, с. Фащівка, с. Хмелиськ, с. Шевченкове, с. Мовчанівка, с. Чернилівка, с. Щоснівка). Кількість мешканців, що зареєстровані в центрі сягнула 20 тис. осіб.

Комунальне некомерційне підприємство «Підгаєцький ЦПМСД» діє на території лише однієї територіальної громади. На його структурі є 5 АЗПСМ (с. Голгоча, с. Завалів, с. Мужилів, с. Новосілка, с. Старе Місто), 1 ФАП (с. Сільце), 20 ФП (с. Білокриниця, с. Боків, с. Бронгалівка, с. Вербів, с. Волиця, с. Гнильче, с. Затурин, с. Лиса, с. Литвинів, с. Мирне, с. Михайлівка, с. Мозолівка, с. Носів, с. Пановичі, с. Поплави, с. Рудники, с. Степове, с. Угринів, с. Юстинівка, с. Яблунівка). Підгаєцький ЦПМСД надає послуги місцевому населенню чисельністю близькою до 17 тис. осіб.

Комунальне некомерційне підприємство «Скалатський медичний центр» діє на території лише однієї громади. Центр координує діяльність 5 АЗПСМ (м. Скалат, с. Колодіївка, с. Новосілка, с. Остапе с. Старий Скалат). В амбулаторіях громади зареєстровано понад 14 тис. декларацій.

Комунальне некомерційне підприємство «Теребовлянський ЦПМСД» діє на територіях Золотниківської, Іванівської, Микулинецької, Теребовлянської та, частково, Хоростківської територіальних громад. Центр керує діяльністю 15 АЗПСМ (м. Теребовля, селище Дружба, селище Микулинці, с. Вишнівчик, с. Дарахів, с. Долина, с. Золотники, с. Іванівка, с. Ілавче, с. Кобиловолоки, с. Ладичин, с. Ласківці, с. Лошнів, с. Підгайчики, с. Струсів), 9 ФАП (с. В. Говилів, с. Заздрість, с. Кровинка, с. Мшанець, с. Н. Могильниця, с. Семенів, с. Сороцьке, с. Соснів, с. Хмелівка), 18 ФП (с. Варваринці, с. Глещавка, с. Гумнисько, с. Дворіччя, с. Деренівка, с. Довге, с. Зубів, с. М. Говилів, с. Налужжя, с. Острівець, с. Плебанівка, с. Різдв'яни, с. Романівка, с. Семиківці, с. Соколів, с. Соснів, с. Сущин, с. Тютьків). Кількість населення, що обслуговує центр, сягає 50 тис. осіб.

Комунальне некомерційне підприємство «Тернопільський районний ЦПМСД» діє у межах трьох приміських територіальних громад (Великобerezoveцької, Великобірківської, Підгороднянської). Він координує діяльність 5 АЗПСМ (м. Тернопіль, селище В. Березовиця, селище В. Бірки, с. Мишковичі, с. Настасів); 12 ФАП (с. Буцнів, с. Велика Лука, с. Довжанка, с. Домамориш, с. Драганівка, с. Забойки, с. Лучка, с. М. Хоначків, с. Острів, с. Петриків, с. Підгороднє, с. Смиківці) та 7 ФП (с. Йосипівка, с. Серединки, с. Константинівка, с. Мар'янівка, с. Миролобівка, с. Почапінці, с. Хатки). Районний ЦПМСД обслуговує понад 40 тис. місцевих мешканців.

Комунальне некомерційне підприємство «Тернопільський ЦПМСД» діє у межах Тернопільської територіальної громади. Цент координує

діяльність: 13 АЗПСМ, які зосереджені у м. Тернопіль, та 5 ФП (с. Вертелка з с. Кобзарівка, с. Глядки з с. Чернихів, с. Іванківці, с. Курівці, с. Носівці). Тернопільський ЦПМСД обслуговує понад 165 тис. осіб.

Проведене дослідження компонентної структури закладів первинної медичної допомоги системи охорони здоров'я Тернопільського району виявило, що функціонує розгалужена складна система, що перебуває в процесі постійної трансформації. Розподіл ЦПМСД та їх відокремлених одиниць (АЗПСМ, ФАП та ФП) по території області є вкрай нерівномірним. Спостерігається згущення закладів охорони здоров'я із наближенням до м. Тернопіль. Кореляція між чисельністю населення територіальних громад та кількістю закладів ПМД нечітка. Це викликає суттєву диференціацію в забезпеченості населення послугами з охорони здоров'я по території району. Подальші суспільно-географічні дослідження системи закладів ПМД сприятимуть науковому обґрунтуванню управлінських рішень із удосконалення структури та територіальної організації системи охорони здоров'я регіону.

Список використаних джерел

1. Єдиний державний реєстр юридичних осіб України. Тернопільський район. Тернопільська область: електронний ресурс. URL: <https://opendatabot.ua/c/UA610400000090285> (дата звернення 25.09.2024).
2. Мережа закладів охорони здоров'я. Департамент охорони здоров'я Тернопільської облдержадміністрації: офіц. веб-сайт. URL: <https://uofter.gov.ua/ua/44-merezha-zakladiv-pro-gravlinnyu> (дата звернення 23.09.2024).
3. Про затвердження Положення про центр первинної медичної (медико-санітарної) допомоги та положень про його підрозділи: Наказ № 801 від 29.07.2016. Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1167-16#n9> (дата звернення 24.09.2024).
4. Пушкар О. І., Вольська А. С. Охорона здоров'я. Географія Тернопільської області: монографія. В 2-х т. Т.2. Населення. Господарство. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2020. С. 376-384.
5. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2022 рік. Тернопіль : Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області, 2023. 304 с.

Роман МИХАЙЛИШИН

магістрант II курсу

спеціальності 106 Географія

Науковий керівник – доц. Богдан ГАВРИШОК

РИМО-КАТОЛИЦЬКІ ХРАМИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ЯК ТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ

Християнство римо-католицького спрямування поширилося на території Галичини ще з XIV століття, коли ці землі потрапили під владу королівської Польщі та Литовського князівства. Всього на

Тернопілля збереглися близько 300 католицьких святинь, багато з яких не використовуються та поступово руйнуються. Значна частина римокатолицьких храмів розташовані на території сучасного Тернопільського району. Багато з діючих храмів використовуються іншими конфесіями – греко-католиками чи православними, але є також цікавими для туристів (наприклад, Домініканський костел у Тернополі, костел Різдва Богородиці у Бережанах). Окремих подорожуючих приваблюють закинуті та водночас величні костели у селах Сороцьке, Великий Ходачків, Дітківці, Новосілка, Шибалин.

Метою нашої публікації є охарактеризувати стан збереженості римокатолицьких храмів в Тернопільському районі та окреслити можливості їх туристичного використання. Проблематику дослідження використання католицьких костелів як туристичних об'єктів вивчали у своїх працях Б. Гавришок, К. Дударчук, Т. Божук, Б. Пушкар, Я. Мариняк, В. Стафійчук, О. Любіцева та інші українські науковці.

Домініканський костел імені св. Вінцента Феррарського у Тернополі бере початок своєї історії наприкінці 18 сторіччя. У 1749 році коронний гетьман Ю. Потоцький декларує намір побудувати храм для домініканців. Будівельні роботи тривали у 1772–1779 роках за проектом архітектора А. Ф. Мошинського.

Будівлю храму після домініканців отримали в оренду єзуїти, які організували у монастирських келіях гімназію. Костел був у їх управлінні з перервами майже сто років – від 1820 до 1901 року. Будівля костелу мало постраждала за часів Першої світової, але вже на початку Другої світової війни її пошкодили залпи гармат. Після війни майже 10 років питанням його відбудови не займались. Реставрацію завершили у 1959 р. і з 60-тих тут діяла картинна галерея. На жаль, не вдалося зберегти автентичні скульптури, що колись прикрашали фасад та вхід до храму. На сьогодні колишній Домініканський костел є яскравим взірцем спадщини епохи пізнього бароко, тому він присутній у більшості туристичних маршрутів по Тернополю.

Першою сакральною спорудою у Бережанах була замкова каплиця. Її збудували не пізніше 1525 року, а парафіяльний храм спорудили у 1530 році та присвятили святому Миколаю. Замок із каплицею на подвір'ї у Бережанах будувався поетапно. Цей процес розпочав ще у другій половині XVI ст. Рафал Сенявський, а продовжував його син Миколай після 1529 року, коли отримав у власність місто Бережани. Уже з 1525 року згадується замкова каплиця, яка тоді ще не була кальвіністською. Згодом вона перейшла до протестантів, адже власник міста Миколай сповідував кальвінізм. У 1630 році Урсула Софія Сенявська почала будівництво мурованого костелу під назвою

св. Миколая для ченців на горі, де раніше стояв перший парафіяльний храм (теж св. Миколая), та резиденції Бернардинів при ньому.

Село Шибалин Бережанської громади приваблює туристів завдяки розташованому тут костелу Божої Матері Неустанної Помочі. Храм був закладений в 1925 році за кошти місцевих дворян С. Вишневецького та Я. Потоцького. У 1932 році біля костелу добудовані господарські будівлі. Костел був відкритим для віруючих з 1928 року, а через 17 років вже закритим. За радянської окупації костел закрили і влаштували склад. На сьогодні костел не використовується і поступово починає руйнуватися.

Костел Святого Антонія в Збаражі збудували у межах монастиря Бернардинів, який заснував ще князь Збараський в 1627 р. Великий мурований костел в монастирі зводили орієнтовно в 1750-1755 роках, однак точна дата завершення будівництва не відома. Першого масштабного руйнування костел зазнав ще 1788 р., коли в ньому несподівано виникла пожежа. У 1790-1795 роках у костелі були проведені відновлювальні роботи, через що інтер'єр будівлі і частина її фасаду були суттєво змінені.

Храм споруджений в стилі ренесансу, про що свідчать елементи античної архітектури. Костел має дві вежі однакового розміру і висоти, а через наявність напівкруглих арок і ніш він наближений до будівель римської архітектури. У часи радянської окупації костел і монастир не працювали. Ці споруди використовувалися для різних господарських потреб. Окремі елементи фасаду та інтер'єру були розібрані або знищені. З 1994 року в будівлі костелу проводять богослужіння монахи-францисканці.

У центрі міста Підгайці знаходяться руїни костелу Пресвятої Трійці. Цей храм був зведений в 1634 році за сприяння впливового роду Потоцьких. Дзвіницю костелу добудували через 9 років, а її фасад доповнюють дві невеликі каплиці. Дзвіниця виконана в стилі ренесансу і надбудована оборонною вежею. Костел здалеку складає враження середньовічного замку, в якому колись жили лицарі. Такий ефект створений завдяки вигляду дзвіниці. Костел Пресвятої Трійці від дня побудови і досі належить до римо-католицької церкви. Завдяки меценатам з Польщі костел поступово ремонтується.

Костел св. Антонія є однією з визначних пам'яток села Струсів, яке раніше було містечком. Будівництво храму розпочалося в 1894 р., а закінчилося лише в 1903 р. Храм в стилі неоготики гармонійно вписався у мальовничу навколишню місцевість. Костел стоїть на високому пагорбі, який домінує над селом. Його помітно з усіх куточків села і околиць. На сьогодні костел функціонує лише по неділях і великих святах.

У селищі Микулинці на Тернопіллі розташований костел Пресвятої

Трійці. Його витончені форми і багатий декор з пишними деталями є характерними для стилю бароко. У нішах храму встановлені вази і кам'яні скульптури. У 16 столітті на його місці був костел Св. Анни. Його освятили в честь св. Анни – небесної покровительки Анни Синявської, яка володіла тутешнім замком. Храм Анни був знищений через набіги турків і татар. У 1718 році тут побудували дерев'яну церкву Іоанна Хрестителя. Сучасний римо-католицький храм почали будувати в 1761 році за кошти Людвіки Потоцької на зразок костелу в королівському палаці Дрездена (Німеччина). Він був освячений як Костел Пресвятої Трійці в 1791 році, а згодом при ньому створили чоловічий монастир. Храм і обитель були оточені оборонним муром. Однак незабаром австрійська влада закрила монастир, а приміщення передали для притулку. Під час радянської окупації його пристосували для господарських потреб, але не розграбували. Через зберігання дорожньої солі та міндобрив були пошкоджені стіни та фундаменти костелу. Сьогодні храм належить до місцевої католицької громади.

Перші згадки про село Полупанівка відносяться ще до 1580 р. Головна святиня помітна ще на під'їзді до села – костел Святого Йосифа. Побудували костел в 1894 році на вершині Святої гори, а недалеко знаходиться православна церква Святого Духа, біля якої витікає благодатне джерело. За однією з місцевих легенд майже два століття тому тут з'явилася Божа Матір. Тому ця гора називається Святою і приваблює паломників різних релігій.

Фундаторами будівництва костелу у с. Буцнів була родина Серватовських. Відомий львівський архітектор Юліан Захаревич спроектував костел як родинну усипальню-мавзолей. Святиню спорудили в 1890-1891 роках. Під час Першої світової війни будівля була частково зруйнована, відтак її відреставрували. За совітської окупації в приміщенні храму був зерносклад, потім – сховище для міндобрив. У незалежній Україні костел перебудували під православну церкву святих апостолів Петра і Павла.

Всього за 5 кілометрів від Тернополя розташований костел у селі Байківці. Ще з початку 20 століття в Байківцях побудували дерев'яну церкву. В 1936 році вона була зруйнована, а на її місці спорудили кам'яний храм. Гроші на його будівництво профінансували дві заможні сім'ї Фредберг і Несіловських. Всього за рік будівництво костелу було завершено і його освятили. Фундамент храму за формою нагадує хрест, а сам костел зведено в стилі модерн. Фасад будівлі є асиметричним. У верхньому ярусі вежі є дзвіниця. Головний вхід в костел прикрашає арочний портик з колонами.

Фундамент Костелу Матері Божої Утішительки у Великому Ходачкові

заклали в 1925 році на земельній ділянці, яку подарували тогочасні власники села Шеліські. Проект розробив архітектор Тадей Шнейдер. Через недостатню кількість коштів спорудження затягнулося до 1934 року. Після війни і закриття храму частину його майна вивезли до Польщі. У приміщенні костелу спершу облаштували школу-майстерню трактористів, а згодом – зерновий склад, ще пізніше – склад мінеральних добрив. У 1990-их роках у костелу зруйнувався дах і будівля поступово руйнується.

У першій половині XVI століття у Залізцях був збудований перший костел та засновано парафію. Наступну вже муровану святиню, яка споруджена у першій половині XVII століття, відновили 1730 року та освятили у 1738 році з назвою Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії. Зараз цей храм перебуває у руїнах. Перший костел у Залізцях не міг постати раніше 1511 року, коли здійснила його фундацію місцева землевласниця Ядвіга Каменецька. 13 листопада 1547 р. син фундаторки Ян Каменецький розширив фінансове забезпечення святині, що і стало офіційним початком парафії.

На території Тернопільського району розташовано більше 100 римо-католицьких храмів, як діючих, так і закинутих. Частина з них приваблює багатьох відвідувачів і туристів. Римо-католицькі святині будуть важливим фактором для розвитку туристичної діяльності у межах району.

Список використаних джерел:

1. Гавришок Б. Б., Клапоушак І. Д. Костели Тернопільської області як пам'ятки культурної спадщини та атрактивні об'єкти сакрального, пізнавального й ностальгійного туризму // Професор Ольга Заставецька – вчена, педагог, організатор географічної науки (до 70-ої річниці від дня народження вченої): зб. матер. всеукр. наук.-практ. конф. (27 квіт. 2023 року, м. Тернопіль). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 231-236.

2. Костьоли Тернопільська область. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_catalog/2508-228-s-churches-teropol-oblast.htm?page=2 [Дата звернення: 04.11.2024].

3. Костели і каплиці України. Львівська архідієцезія. URL: <https://rkc.in.ua/index.php?m=k&f=alv&n=92> [Дата звернення: 05.11.2024].

Каріна ПІДГАЙНА

магістрантка II курсу

спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник – доц. Богдан ГАВРИШОК

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ЛІСІВ В ХУСТЬСЬКОМУ ЛІСОВОМУ ДОСЛІДНОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Закарпатська область є територією з найвищим показником лісистості в Україні (52%). Ліси розміщені нерівномірно, висока залісненість спостерігається в гірських районах області. Хустське лісове дослідне

господарство (ЛДГ) знаходиться переважно в межах Хустського адміністративного району де частка лісів становить 55,7%. Найвищий показник лісистості в Драгівській ТГ – 81%, а найнижчий в Хустській – 27%.

Ліси є національним багатством країни і за своїм призначенням виконують екологічні (водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні), оздоровчі, рекреаційні, естетичні та інші функції. Частина лісів одночасно використовується для лісозаготівлі і має важливе економічне значення. Ліси є елементом складної еколого-економічної системи, тому важливим є вивчення їх екологічного та економічного потенціалів.

В останній час значна увага звертається на екологічну функцію лісів. «Під екологічною функцією лісів, як еколого-економічної системи, розуміють рекреаційну (оздоровчу) цінність лісових масивів, захист ґрунтів від ерозії, підвищення урожайності сільськогосподарських культур, регулювання водостоку, продукування кисню та ін. Лісові біогеоценози впливають на оточуюче середовище як біологічна система, виділяючи в зовнішнє середовище речовину та енергію в процесі фотосинтезу, дихання, транспірації та ін. Крім того, лісові фітоценози – це фізичні тіла, які займають певне місце і мають масу із специфічними для неї властивостями. Вони відбивають і поглинають сонячну радіацію, затримують частину атмосферних опадів, конденсують водяну пару, затримують пил, переводять поверхневий стік у внутріґрунтовий» [4, с. 93].

Ліси Закарпатської області також виконують ряд важливих функцій: кліматопокрашувальні, водоохоронні, захисні, біоохоронні, лікувально-оздоровчі, естетичні.

Мета нашого дослідження: проаналізувати особливості функціональної структури лісів Хустського ЛДГ.

На території Хустського ЛДГ переважають експлуатаційні ліси частка яких становить 51,6% від загальної площі лісів. Цей показник є вищим ніж в цілому по області (49%).

Поділ і виділення категорій лісів на території Хустського лісового дослідного господарства (ЛДГ) проведено згідно «Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок». На території Хустського ЛДГ зростають ліси, які відносять до рекреаційно-оздоровчих – 8479,1 га (27%), а також захисні ліси – 4611,3 га (14,8), ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення – 2109,1 (6,7%).

Найбільшу площу серед усіх категорій лісів займають експлуатаційні ліси – 16206,5 га (51,6%). Вони поширені на території Нижньобистрівського, Березівського, Вишківського та інших лісництв і займають там досить значні площі (від 2018,9 га до 3590,0 га). Частина цієї категорії лісів у Березівському, Монастирецькому, Вишківському

лісництвах є максимальною і становить 89,7%. Найбільша площа експлуатаційних лісів у Березівському лісництві – 3590,3 га. у межах Хустського і Велятинського лісництв вони відсутні. Близько 70% структури лісового фонду представлено лісами цієї категорії на території Нижньобистрівського (49,5%) і Драгівського (45,3%) лісництв.

Таблиця 1

Категорії лісів [2]

Категорії лісів	Площа за даними лісовпорядкування	
	га	%
Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення		
Біосферні заповідники (буферна зона)	1324,7	4,2
Біосферні заповідники (зона антропогенних ландшафтів)	732,3	2,3
Пам'ятки природи	52,7	0,2
Разом по категорії лісу	2109,1	6,7
Рекреаційно-оздоровчі ліси		
Ліси 1 і 2 зон округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій	961,0	3,0
Лісопаркова частина лісів зелених зон	1533,4	4,9
Лісогосподарська частина лісів зелених зон	5723,0	18,2
Рекреаційно-оздоровчі ліси поза межами зелених зон	261,7	0,8
Разом по категорії лісу	8479,1	27,0
Захисні ліси		
Противерозійні ліси	2895,6	9,2
Ліси вздовж берегів річок, навколо озер, водоймищ та інших водних об'єктів	1715,7	5,5
Разом по категорії лісу	4611,3	14,7
Експлуатаційні ліси	16206,5	51,6
Всього по лісгоспу	31406,0	100

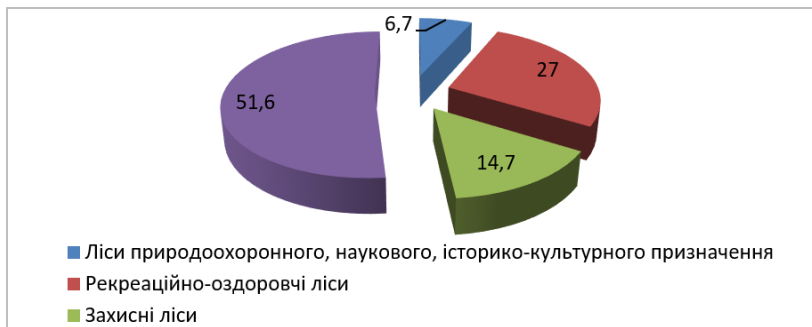

Рис. 1. Категорії лісів Хустського ЛДГ

Рекреаційно-оздоровчі ліси зростають на території Хустського, Велятинського, Драгівського і Вишківського лісництв. Найбільші їх площі у Хустському (3882,9 га) та Велятинському (3956,0 га) лісництвах. Найменша площа цих лісів на території Драгівського лісництва – 205,5 га (3,6%). Ліси цієї категорії не виділяють на території Нижньобистрівського, Березівського, Монастирецького лісництв.

Захисні ліси на території лісгоспу поширені також нерівномірно. Найбільшу площу вони займають у Нижньобистрівському лісництві – 2062,8 га, що становить 50,5%. У Березівському, Монастирецькому, Драгівському лісництвах їх частка становить 10,3 – 16,9%, а на території Хустського, Велятинського, Вишківського лісництва вони відсутні.

У структурі лісів найменшою є частка лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення (2109,1 га) – 6,7%, які розміщені лише на території Велятинського – 51,1 га (1,6%) та Драгівського – 1966,8 (34,2%) лісництв.

У структурі лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення найбільшу площу займають лісові масиви які знаходяться у відані Карпатського біосферного заповідника (буферна зона) – 1324,7 га (62,8%), зона антропогенних ландшафтів Карпатського біосферного заповідника – 732,3 га (34,7%), пам'ятки природи місцевого значення – 52,1 га (2,5%).

У Драгівському лісництві в урочищі «Скелі» охороняються унікальні геологічні утворення та осередки існування червонокнижних видів.

Серед пам'яток природи охороняють мінеральні джерела у Драгівському, Велятинському лісництвах (Мінеральне джерело №2), природне джерело, На території Хустського лісництва охороняються мінеральне джерело і «Водоспад Городилів».

У Карпатському біосферному заповіднику на території буферної зони і зони антропогенних ландшафтів охороняються високопродуктивні різновікові насадження бука.

На території Хустського ЛДГ наявні всі основні категорії лісів, які виконують низку важливих функцій: екологічну, природоохоронну, рекреаційну, захисну, соціальну. Найбільшу площу і частку займають експлуатаційні ліси – 16206,6 га (51,6%), а найменшу – ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення – 2109,1 (6,7%).

Досліджено просторові відмінності щодо розміщення окремих категорій лісів на території Хустського ЛДГ – в південній частині переважають рекреаційно-оздоровчі ліси, а в північній – експлуатаційні.

Список використаних джерел:

1. Закарпатське обласне управління лісового та мисливського господарства.

URL: <https://zakarpatlis.gov.ua/>.

2. Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок: Постанова КМУ від 04.12.2019 р. № 1065.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

3. Проект організації та розвитку лісового господарства ДП «Хустське лісове дослідне господарство» Закарпатського обласного управління лісового та мисливського господарства. Ірпінь, 2016, 219 с.

4. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. К.: Центр навчальної літератури, 2007. С. 312.

Ольга ПОЛЩУК

магістрантка II курсу

спеціальності 106 Географія

Науковий керівник – проф. Леся ЗАСТАВЕЦЬКА

РОЗВИТОК «РОЗУМНИХ МІСТ» У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. «Майбутнє – за розумними містами» – цю фразу все частіше можна почути від фахівців у сфері містобудування, і це не випадково. Наразі понад половина населення планети проживає в містах, а до 2050 року, згідно з прогнозами ООН, частка урбанізованого населення складе майже 70%. Люди не бажають залишатися в малонаселених регіонах, де немає доступу до переваг сучасних мегаполісів, тому вони переїжджають до великих міст.

Однак зростання населення в містах призводить до численних проблем – затори, перевантаження міських служб, підвищене споживання енергоресурсів та погіршення екологічної ситуації. Для вирішення цих викликів уряди починають активно впроваджувати інформаційні технології.

Виклад основного матеріалу. Концепція «розумного міста» стає все більш актуальною в наші дні. Цей підхід уже реалізовано або перебуває на стадії впровадження у 3000 містах по всьому світу.

Концепція Smart City може мати різні трактування, проте основа цієї системи базується на трьох ключових принципах: комфорт, зручність і безпека мешканців.

«Розумні» міста стали тим стандартом, до якого мають прагнути як великі мегаполіси, так і маленькі міста. Адже кожен житель повинен відчувати турботу про себе, отримувати комфорт під час поїздок у громадському транспорті, користуючись послугами ЖКГ, а також мати можливість ефективно планувати свій час і дозвілля.

Головним інструментом для створення подібних «розумних міст» є сучасні технології та інноваційні сервіси. Йдеться про забезпечення економічної, соціальної та екологічної стійкості. Проте кожне місто

обирає власні пріоритети в напрямку Smart-розвитку, оскільки в кожному з них є свої унікальні проблеми та особливості.

Загалом, виділяють щонайменше 8 ключових складових Smart-city:

- Системи управління громадським транспортом та моніторинг трафіку;
- Технології для відстеження якості повітря та води;
- Інструменти електронного урядування та демократії;
- «Розумне освітлення»;
- Безперервний і безкоштовний доступ до Wi-Fi в громадських місцях;
- Швидкий і ефективний збір та аналіз Big Data;
- Системи для захисту персональних даних користувачів;
- Впровадження державних послуг у електронному форматі для зручності мешканців міста.

Існує два основних способи створення Smart City:

1. Будівництво «розумного міста» з нуля. Це передбачає створення міста за стандартами Smart City, з урахуванням найсучасніших технологій з самого початку. Прикладами таких міст є Масдар (ОАЕ) та Сонгдо (Південна Корея).

2. Поступове впровадження розумних технологій у вже існуючі міські інфраструктури. Це найпоширеніший спосіб розвитку Smart City.

Кожне місто обирає свій шлях розвитку залежно від потреб та можливостей.

Звичай як приклади «розумних» міст наводять Копенгаген, Цюрих, Лондон, Барселону, Амстердам, Сінгапур, Париж, Хельсінкі, Женеvu та інші міжнародні центри, які мають вражаючі приклади реалізації цієї концепції.

Одним із лідерів у цій сфері є Амстердам, який посідає місце в п'ятірці кращих «розумних міст» світу. Влада Амстердама почала реалізовувати концепцію Smart City ще в 2009 році, зосередивши увагу на збереженні енергії та зменшенні викидів CO². Згодом місто розширило свої ініціативи, і сьогодні завдяки інноваційним підходам в різних сферах, Амстердам досяг значного прогресу в розвитку технологій, поліпшенні фінансових показників, якості послуг та загального рівня життя.

Існує безліч перевірених та успішних розумних технологій, які можна впровадити в містах, і їхня ефективність не викликає сумнівів. Ось кілька прикладів:

- У Сінгапурі мережі смарт-стоянок фіксують кількість та розташування автомобілів, передаючи дані про вільні місця у

мобільний додаток;

- У Токіо smart-рішення використовуються для управління міським трафіком, зокрема для моніторингу завантаженості пасажирського транспорту.

- В Барселоні функціонує розумна система поливу водою та мережа «розумних» сміттєвих баків;

- Мобільний застосунок Dubai Polis дозволяє мешканцям сплачувати штрафи онлайн та повідомляти про наявність правопорушень;

- У швейцарській Лозанні для мешканців міста є доступними послуги електронного адміністрування, зокрема онлайн-реєстрація та бронювання, інформація про транспорт та подорожі, продаж міського вина тощо;

- У Нью-Йорку працює система Big Belly: на вулицях встановлені smart-урни, які облаштовані датчиками, що сповіщають, коли час вивозити сміття; встановлено цілу мережу сенсорів, які вловлюють звукові коливання – ці сенсори здатні виявляти постріли та миттєво передавати сигнал до поліції.

Часто прикладом «розумних» міст слугують західноєвропейські мегаполіси. Там рідко побачиш великі автомобілі – місцеві жителі віддають перевагу компактним машинам, що зручні для руху вузькими вуличками.

Smart city – це концепція майбутнього міста, яка спрямована на забезпечення комфорту для кожного жителя та створення умов для реалізації його потенціалу. Такий підхід можна реалізувати не лише в Європі чи великих фінансових центрах світу, деякі українські міста також успішно відповідають сучасним тенденціям, незважаючи на повномасштабне вторгнення.

Виходячи з світового досвіду, Україна почала впроваджувати концепцію «розумних міст» ще в 2015 році. Саме тоді, 9 червня на 17 станціях київського метро було введено турнікети для безконтактною оплати проїзду, що стало можливим завдяки підтримці державного Ощадбанку. Цей крок зробив Київ п'ятим містом у світі, де впроваджена безконтактна оплата в метрополітені.

На сьогодні система Smart City функціонує в різних формах у Києві, Івано-Франківську, Львові, Мукачеві, Дрогобичі, Запоріжжі, Полтаві, Тернополі та Харкові. Також система «Безпечне місто» була впроваджена в Маріуполі. До речі, згідно з рейтингом 2021 року, Київ посідає 82-ге місце у світовому списку Smart City Index.

Зазвичай українські міста застосовують окремі елементи цієї концепції, хоча в цілому країна зробила значний крок у цифровізації

та автоматизації процесів.

Одним із прикладів успіху є мобільний додаток «Дія», який став справжнім проривом у цій сфері. Завдяки цьому сервісу більшість державних послуг, для отримання яких раніше доводилося стояти в чергах, тепер доступні онлайн та можуть бути отримані через смартфон. Крім того, «Дія» дає можливість громадянам активно брати участь у житті держави – голосувати за зміни чи підписувати петиції в зручній для них час.

Система смарт-сіті приносить численні переваги як для влади, так і для мешканців міста. Коли міська адміністрація активно працює над розвитком інфраструктури, враховує потреби населення та створює зручне й безпечне середовище, вона отримує: а) зростання чисельності населення; б) надходження інвестицій; в) збільшення податкових надходжень.

Люди хочуть жити в містах, де є всі умови для роботи, навчання, відпочинку та особистого розвитку. Саме тому люди переїжджають з менших міст та сіл у мегаполіси, які швидко розвиваються і пропонують великі можливості.

Завдяки децентралізації місцева влада має більше можливостей для інвестування в розвиток інфраструктури. Тепер рівень надходжень до міського бюджету значною мірою залежить від ефективності управління, тому влада змушена шукати нові шляхи залучення бізнесу та іноземних інвесторів. Інвестиції, а також робота ресторанів, магазинів і різноманітних сервісів сприяють зростанню податкових надходжень, що забезпечує ресурси для подальшого розвитку міста.

Для жителів мегаполісів впровадження смарт-сіті також має безліч переваг. Однією з основних є безпека – базова потреба кожної людини. Це досягається завдяки вуличному освітленню, регульованим світлофорам та камерам спостереження. Всі ці елементи складають єдину систему, яка допомагає мешканцям відчувати себе в безпеці поза домом. Крім того, відсутність заторів, чисті двори та швидке вирішення проблем з комунікаціями підвищують рівень життя і приваблюють нових мешканців.

Система смарт-сіті також дозволяє ефективно організувати роботу комунальних служб, які можуть оперативного реагувати на аварії та швидко їх усувати. Ефективне управління міською інфраструктурою викликає довіру у мешканців, і з їхньою підтримкою можна залучати іноземні інвестиції. Іноземні компанії воліють розмішувати свої офіси в надійних і стабільних локаціях, а інвестори шукають перспективні проекти з високим потенціалом розвитку.

В Україні «розумні» рішення не тільки підвищують комфорт, а й забезпечують більшу безпеку в містах, що є критично важливим під

час повномасштабної війни та для успішного відновлення після неї в майбутньому.

Список використаних джерел:

1.5 examples of smart cities around the world. URL: <https://www.nec.co.nz/market-leadership/publications-media/which-cities-are-smart-cities-5-examples-of-smart-cities-around-the-world/>.

2. Булавка О., Вінніченко І., Юбідзе Г. Концепція розумного міста (smart city): визначення, особливості та характеристика українських реалій. URL: https://iino.knuba.edu.ua/images/ІНО_2023/Kaf_BIT/Naukovi_materialy/Konferentsiia-SPTOEChIRB/20-22.pdf.

3. Трезяк Я. Галузі майбутнього: «розумні» міста та будинки // Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mind.ua/publications/20188390-galuzi-majbutnogo-rozumni-mista-ta-budinki>.

4. Чукут С. А., Дмитренко В. І. Смарт-міста чи електронне місто: сучасні підходи до розуміння впровадження е-урядування на місцевому рівні. Інвестиції: практика та досвід. № 13. 2016. С. 89-93.

Святослав ПРОЦЬКІВ

магістрант II курсу

спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

науковий керівник – доц. Наталія ТАРАНОВА

ГЕОГРАФІЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТОПОНІМІЇ ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ

Вступ. Топоніміка, як наука про власні назви географічних об'єктів, є не лише інструментом для вивчення мови, а й незамінним джерелом історичної, культурної та природничої інформації. Географічні назви – це своєрідні «капсули часу», що зберігають відбиток минулих епох, відображають особливості ландшафту, а також свідчать про взаємодію людини з природою [8].

Чортківський район, з його багатотисячолітньою історією та різноманітними ландшафтами, є справжньою скарбницею топонімічних свідчень. Кожна назва села, річки, гори чи лісу – це маленька історія, яка розповідає про взаємодію людини і природи, про культурні та історичні процеси, що відбувалися на цій землі [8].

Топоніміка Чортківщини – це невичерпне джерело інформації про історію, культуру та природні особливості регіону. Аналіз місцевих назв дозволяє нам зазирнути в далеке минуле, відтворити картини життя наших предків, зрозуміти, як вони сприймали навколишній світ і як називали його об'єкти. Особливий інтерес представляє вивчення етнічних компонентів у топонімах, що дозволить простежити міграційні процеси та культурні взаємодії на території району. Крім того, аналіз топонімів у контексті природних умов допоможе

реконструювати ландшафт Чортківщини в минулому та простежити зміни, які відбулися під впливом людської діяльності.

Метою дослідження є комплексно проаналізувати топоніміку Чортківського району з метою реконструкції історичних процесів, які вплинули на формування географічних назв.

Вклад основного матеріалу. Географічні умови регіону відіграють ключову роль у формуванні його топонімії. Місцеві назви населених пунктів, природних об'єктів та ландшафтних утворень, як правило, відображають природні особливості місцевості, такі як рельєф, гідрографічна мережа, лісистість та наявність інших характерних елементів ландшафту. Такі назви часто містять інформацію про колишні чи сучасні географічні характеристики території, що дозволяє простежити зв'язок між природою і суспільством у певний історичний період.

Чортківський район, розташований у південній частині Тернопільської області, характеризується різноманітним ландшафтом, який впливав на розвиток як топонімії, так і господарської діяльності населення. Ліси, численні річки та потоки, горбисті ділянки Подільської височини сприяли появі назв, що описують ці природні об'єкти. Зокрема, гідроніми, такі як Дністер, Збруч, Бариш та інші, стали основою для назв населених пунктів.

Чортківський район був створений у 2020 році в рамках адміністративно-територіальної реформи, яка об'єднала кілька колишніх районів. Відповідно до даних офіційного сайту «Децентралізація», що належить Міністерству розвитку громад та територій України, до складу району увійшло 362 населені пункти [7].

Аналіз місцевих топонімів показує, що багато назв мають глибокий історичний зміст. Наприклад, частина топонімів відображає слов'янське походження з використанням описових характеристик природного середовища («Біла» – чистота води, «Бариш» – болотиста місцевість). Інші, як-от «Цигани» чи «Бурдяківці», мають етимологію, пов'язану з етнічними чи побутовими особливостями. Окремі назви демонструють вплив інших культур і мов, що свідчить про міграційні процеси та міжетнічні взаємодії, характерні для цього регіону.

Одним із найпоширеніших топонімів у Чортківському районі є назва «Зелена». Таку назву мають чотири села району, що відображає зв'язок із природним середовищем, зокрема з його лісистістю чи зеленими ландшафтами.

Іншою групою топонімів, що привертає увагу, є назви, які походять від слова «Устя», що означає гирло річки. У Чортківському районі три населені пункти мають такі назви: Устя, Устя-Зелене та Устечко. Всі вони розташовані поблизу гирл річок – приток Дністра,

що підкреслює географічну закономірність у формуванні цих топонімів. Цікаво, що на загальній карті України 1648 року ці поселення позначені однаковою назвою «Оусзе», що свідчить про сталість топонімії цієї місцевості в історичній перспективі [1].

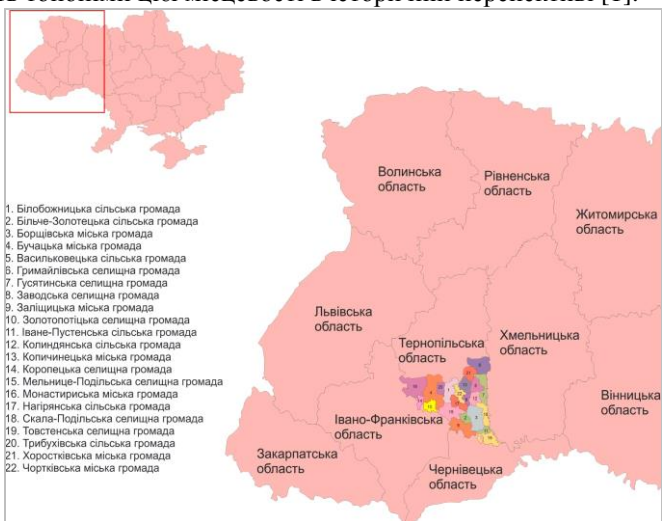

Рис. 1. Розташування Чортківського району в межах України з поділом на громади

Побудовано автором за даними [10]

Також у районі поширені назви, пов'язані з лісами. Зокрема, три села мають назву «Залісся», а місто та село «Залішки» вказують на значну лісистість території та її важливість у господарському житті населення [7].

Чортківський район вирізняється значною кількістю населених пунктів, назви яких пов'язані з гідронімами. Розташування багатьох сіл біля річок, а також їх назви, які співзвучні з гідронімами, підкреслюють тісний зв'язок між географічним середовищем та розвитком місцевої топонімії. Така закономірність дозволяє простежити історико-географічні чинники, які впливали на формування назв населених пунктів регіону.

Таблиця 1

Географічні назви населених пунктів Чортківського району з урахуванням водних об'єктів

Населений пункт	Гідронім	Опис	Джерело
Барिश	р. Барिश	Назва річки має слов'янське походження, пов'язане зі словами «бар» чи «бара», що означають «болото» або «р'чка». Це вказує на вологі умови або болотистий характер місцевості.	[6, с. 13], [2]

Продовження Таблиці 1

Біла	р. Біла на правому і лівому березі річки Серет	Назва річки «Біла» пов'язана з її прозорою і чистою водою, характерною для малих річок Карпатського регіону. Вона є важливою притокою Серету.	[6, с. 16]
Білий Потік	р. Біла	Слово «білий» у топонімах несе багатий символічний зміст: чистота, світло, священність. Цей колір часто асоціюється з водою, снігом, божественним.	[3]
Босирка	р. Босирка (Босирський потік)	Гідронім «Босирка», має глибокі корені в дохристиянських віруваннях слов'янських народів. Схожість звучання з іменами міфологічних істот Босоркуна та Босоркань, які асоціювалися з вітром і негодою, вказує на можливий зв'язок річки з цими демонічними силами. Місцеві легенди часто згадують про незвичайні явища, пов'язані з річкою, що підтверджує її сакральний статус. Слово «босирка» може тлумачитися як «бурхливий потік», що підкреслює дику, нездоланну силу природи, яку втілювала ця річка в уяві давніх людей.	[6]
Бурдяківці	Бурдяковецький потік	Топонім походить від тюркського слова «бурдюк», що означає «шкіряний мішок», ймовірно, через характер русла річки чи історичний вплив тюркських народів.	[6, с. 25]
Великі Чорнокінци	Чорнокінецький потік	Річка дала назву двом селам (Великі та Малі Чорнокінци). За легендою, до початку другої половини XVII ст. село називалося Боднарі, згодом – Чорні Коні. Під час холери виникла чутка: якщо село тричі обгорати чорними волами, то хвороба зникне; оскільки у селі не було чорних волів, то вирішили здійснити це чорними кінями. Може, саме тому село почали називати Чорнокінци. За іншою версією, у селі закінчувалася чорна земля, далі – глина; тому й Чорнокінци.	[6, с. 29]
Вільховець	р. Вільховець (притока Дністра)	Річка названа на честь дерева «вільха», що часто росте на вологих берегах, свідчачи про ландшафтні особливості регіону.	[6, с. 35]
Горожанка	р. Горожанка	Історична назва «Рожанка» може бути пов'язана з язичницьким божеством Рожаницею, символом родчості й добробуту.	[6, с. 49]
Джурин	р. Джурин	Назва річки має, ймовірно, іллірійське походження і перекладається як «джерело», підкреслюючи її значення як водного ресурсу.	[6, с. 56]

Продовження Таблиці 1

Дністрове	р. Дністер	Назва має слов'янське походження й означає «швидка вода», що підкреслює швидкість і потужність цієї важливої водної артерії Західної України.	[5]
Доброводи	р. Добровідка (Добриводка)	Назва підкреслює якість води, що використовувалася місцевими жителями. «Добра вода» вказує на чистоту й придатність для пиття та побутових потреб.	[6, с. 58-59]
Збручанське	р. Збруч	Назва походить від слова, що означає болотисту місцевість, підкреслюючи природну особливість річки.	[6, с. 71]
Золотий Потік	р. Золота	Назва асоціюється з багатством, можливо, через родючі ґрунти або легенди про золоті запаси в її долині.	[6, с. 74]
Коропець	р. Коропець	Імовірно, назва походить від риби коропа, яка мешкала у водах річки, що вказує на багаті рибні ресурси в минулому.	[6, с. 88-89]
Оришка	р. Оришка	Легенда пов'язує назву з ім'ям Оришка (Орися), що відображає вплив персональних імен на формування топонімів.	[6, с. 126]
Малі Чорнокінці	Чорнокінецький потік	Розташована на р. Нічлава. Відоме з 1785 р. Див. Великі Чорнокінці	[6, с. 108]
Суходіл	р. Суходіл	Назва річки вказує на її специфіку – пересихання влітку або суху долину, через яку вона протікає.	[6, с. 163]
Циганка	р. Циганка	Назва походить від етноніма «цигани», що може бути пов'язано з поселеннями цього народу поблизу річки.	[6, с. 178]
Чабарівка	р. Чабарівка	Імовірно, назва трансформувалася від «Чагарівка», що вказує на густу чагарникову рослинність вздовж річки.	[6, с. 179]
Язлівчик	р. Язлівчик	Назва, можливо, пов'язана з терміном «яз» – загатою, що використовувалася для риболовлі. Це вказує на господарське використання річки.	[4], [6, с. 189]

Складено автором за даними [7]

У Чортківському районі поширені топоніми, що відображають географічні характеристики місцевості. Наприклад, назви Берег, Набережне та Межигир'я чітко вказують на розташування населених пунктів: на березі річки, поруч із водоймами чи між гірськими масивами. Ці назви відображають природні особливості та рельєф місцевості, що були ключовими орієнтирами для місцевого населення.

Інша група топонімів, такі як Луки, Гай чи Поле, також віддзеркалює природне середовище, хоча їх зміст менш конкретний. Вони свідчать про характер території – рівнинні луки, лісові масиви або відкриті сільськогосподарські угіддя, що мали значення для побуту й господарської діяльності. Такі назви є результатом взаємодії людини з природним середовищем і його відображенням у топонімічній системі регіону.

Таблиця 2

Населені пункти Чортківського району, назви яких відображають ландшафтні характеристики

Населений пункт	Характеристика місцевості	Опис	Джерело
Бережанка	Берег	Розташована на березі річки Збруч.	[4]
Доброполе	Поле	Назва походить від місцевого поля.	[6, с. 59]
Дубенка (стара назва – Дубенки)	Дубовий ліс	Назва утворена від дубового лісу.	[6, с. 61]
Дубівка	Дубовий ліс	Назва утворена від дубового лісу.	[6, с. 61]
Заболотівка	Болото	Назва походить від розташування села за болотом.	[6, с. 66]
Залуччя	Луки	Назва вказує на розташування поблизу луків.	[6, с. 69]
Залісся (Заводська громада)	Ліс	Село розташоване між двома лісовими масивами.	[4]
Залісся (Іване-Пустецька громада)	Ліс	Біля села знаходиться невеликий лісовий покрив.	[4]
Залісся (Монастирська громада)	Ліс	Біля села розташований лісовий масив.	[4]
с. Заліщики	Ліс	Біля села знаходиться великий лісовий масив.	[4]
м. Заліщики	Ліс	На теперішній час поблизу значного лісового масиву немає.	[4]
Заставці	Став	У селі розташований невеликий став.	[4]
Зелений Гай	Гай	Назва утворена від місцевих гаїв.	[6, с. 73]
Лука	Луки	Назва походить від місцевих луків.	[6, с. 104]
Межигір'я	Гори	Село знаходиться в низині між двома пагорбами.	[12]
Набережне	Берег	Розташоване на високому березі річки Дністер.	[6, с. 188]
Новоставці	Став	Село виникло поблизу нового ставу.	[6, с. 123]
Озеряни (Бучацька громада)	Озеро	Назва пов'язана з місцевими озерами.	[6, с. 125]
Озеряни (Борщівська громада)	Озеро	Назва походить від місцевих озер, яких тепер немає.	[6, с. 125; 1]
Підлісся	Ліс	Біля села знаходиться великий лісовий масив.	[13]
Рідколісся	Ліс	Назва вказує на місцевий рідколісний ландшафт.	[4]
Садове	Сад	Назва походить від місцевих садів. До 1946 року називалося Новосілка Коропецька.	[6, с. 148]
Ставки (Гримайлівська громада)	Став	Назва утворена від місцевих ставків.	[6, с. 158]
Ставки (Заліщицька громада)	Став	Назва утворена від місцевих ставків.	[6, с. 158]

Продовження Таблиці 2

Устечко	Устя	Село розташоване в усті річки Джурин, біля її впадіння в Дністер.	[6, с. 172]
Устя	Устя	Село знаходиться в усті річки Нічлави, біля її впадіння в Дністер.	[6, с. 172]
Устя-Зелене	Устя	Розташоване в усті річки Горожанка, біля її впадіння в Дністер.	[6, с. 172]
Сухостав	Став	Назва вказує на «сухий став».	[6, с. 163]
Чагарі	Чагарники	Назва утворена від місцевих чагарників.	[6, с. 179]
Чабарівка	Чагарники	Назва утворена від місцевих чагарників.	[6, с. 179]

Складено автором за даними [7]

Проведений ономастичний аналіз топонімів Чортківського району засвідчив значний вплив природних факторів на формування назв населених пунктів. За допомогою методів структурного та семантичного аналізу було встановлено, що понад 50% топонімів мають прямий зв'язок з природними об'єктами. Особливо поширені гідронімичні та фітонімичні компоненти, що свідчить про домінуючу роль водних ресурсів та рослинності у формуванні ландшафту і, відповідно, його назв. Ці результати підтверджують гіпотезу про те, що природне середовище відіграло визначальну роль у процесі освоєння території та формуванні первинних поселень.

Аналіз топонімів Чортківського району, пов'язаних із рельєфом, виявив чітку географічну закономірність. Назви типу «Гора», «Пагорби», «Яр» є найпоширенішими в північній частині району, що характерна лесовими височинами. Ці топоніми відображають специфічні особливості місцевості, що впливали на вибір назв.

Топоніми, пов'язані з водними об'єктами, як-от «Загребля», «Набережне», концентруються переважно у долинах великих річок, таких як Дністер і Збруч. Ця закономірність свідчить про важливість водних ресурсів у процесі заселення території, а також у визначенні назв первинних поселень.

Таким чином, рельєф та гідрографія мали визначальний вплив на формування топонімів регіону. Ці природні чинники відображають історичну залежність людських спільнот від особливостей ландшафту, слугуючи надійними маркерами для вивчення взаємодії природи та людини.

Результати дослідження топонімів Чортківського району мають важливе значення для різних галузей знань. Вони можуть бути використані в історичних дослідженнях для реконструкції давніх ландшафтів та виявлення шляхів міграції населення. В географії ці дані дозволяють проаналізувати взаємодію природних і соціальних факторів у формуванні ландшафту. Для лінгвістики топоніми є цінним матеріалом для вивчення еволюції мови та формування діалектів. Крім того, дослідження топонімів має практичне значення для розробки туристичних маршрутів та створення інформаційних матеріалів про регіон.

Список використаних джерел:

1. Delineatio generalis Camporum Desertorum vulgo Ukraina: cum adjacentibus provinciis. URL: <https://www.loc.gov/resource/g7100.ct000383/?r=0.311,0.139,0.974,0.416,0>.
2. Мапа Taktyczna Polski 1925. Tyśmienica, Tłumacz. URL: [http://maps.mapywig.org/m/WIG_maps/series/100K/A53_B40_\(Z_10_K_XXXII\)_TYSMIENICA-TLUMACZ_1925_600dpi_bcu302730-290343.jpg](http://maps.mapywig.org/m/WIG_maps/series/100K/A53_B40_(Z_10_K_XXXII)_TYSMIENICA-TLUMACZ_1925_600dpi_bcu302730-290343.jpg).
3. Білий Потік (село). Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B8%D0%B9_%D0%9F%D0%BE%D1%82%D1%96%D0%BA_\(%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%BE\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B8%D0%B9_%D0%9F%D0%BE%D1%82%D1%96%D0%BA_(%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%BE)).
4. Відкриті дані земельного реєстру. URL: <https://kadastr.live/#8.33/48.991/25.597>.
5. Дністровський регіональний ландшафтний парк. URL: <https://www.dniesterpark.if.ua/natural-values/dniester/>.
6. Михайло Кришук. Топоніміка Тернопільщини. 2008. URL: https://web.archive.org/web/20240831155452/https://irbis.library.te.ua/cgi-bin/irbis64r_15/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&C21COM=2&I21DBN=ELKKN&P21DBN=ELKKN&Z2IID=&Image_file_name=Krishuk_toponimika.pdf.
7. Населені пункти Чортківського району. URL: <https://decentralization.ua/newrayons/1395/composition>.
8. Наталя Таранова. Основні етапи розвитку топонімії як науки. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25135/1/Taranova.pdf>.
9. Неполовний А. П., Стрижак О. С., Цілуйко К. К. Словник гідронімів України. Київ. 1979. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zheliezniak_Iryna/Slovnuk_hidronimiv_Ukrainy.pdf.
10. Нові райони: карти + склад. Децентралізація. URL: <https://decentralization.ua/news/12639>.
11. Речник на болгарския език. URL: <https://rechnik.chitanka.info/w/%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%B0>.
12. Топографічна карта України. URL: <https://uk-ua.topographic-map.com/map-1s7gb3/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0/?center=49.05972%2C25.14273&zzoom=12&popup=49.05882%2C25.02703>.
13. Яворський Г. Тернопільський Енциклопедичний Словник. Том 3. URL: https://drive.google.com/file/d/0B5aqSfqyqfn-NFFiU0hZVfFhSQ2c/view?resourcekey=0-9Xfv-v_-IbZfVKSXbt0A.

Марина ЯЦКІВ

магістрантка II курсу

спеціальності 106 Географія

Науковий керівник – доц. Богдан ГАВРИШОК

ДО ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ЄВРЕЙСЬКОЇ СПАДЩИНИ У ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ ТЕРНОПІЛЬЩИНОЮ

У XIX – на поч. XX століття євреї становили досить велику частку у загальній кількості населення Тернопільської області. Найбільше вони селилися у містах і містечках, де була розвинена економіка і процвітала торгівля та ремесла. Проте початок XX століття приніс економічну кризу, зміну влади та Першу світову війну, що негативно позначилося на населенні краю, в тому числі на єврейських громадах, запустивши значні еміграційні процеси.

Багатогранна спадщина єврейської спільноти Тернопільської області, яка формувалась протягом кількох століть була у значній мірі знищена під час Голокосту, а у післявоєнний період переважно ігнорувалась. Великий пласт історії та культури цілого народу пішов у забуття. Завдяки розпаду Радянського Союзу та зміні суспільних поглядів розпочався процес дослідження і відновлення історичної пам'яті про єврейську спадщину Тернопільської області. Проте ця тема залишається мало вивченою.

Метою нашого дослідження є розробка туристичного маршруту, який може використовуватись для пізнавального туризму і популяризації єврейської культурної спадщини в Тернопільській області.

Пропонований нами маршрут має пролягати через Тернопіль – Струсів – Бучач – Чортків – Товсте – Копичинці – Теремовля – Микулинці – Тернопіль. Він може бути використаний як для пізнавального, так для ностальгійного туризму. Як маршрут окремого туру це нова розробка, яка потребує апробації. Але більшість згаданих локацій є досить відомими DESTINATIONAMI, хоч і не часто в контексті історії єврейства. Набір об'єктів у згаданих містах буде залежати від зацікавленості групи. Для глибокого розкриття власне єврейської тематики попередньо необхідно підготувати кваліфікованих гідів.

Маршрут може бути цікавим як для організованих груп, так і для індивідуалів мандрівників. Тривалість – 2 дні. Загальна протяжність маршруту 250 км.

Таблиця 1

**Орієнтовний план туру
«Слідами єврейської культури Тернопільщини»**

Тривалість		Подія	Примітки
1 день			
	8:30	• збір групи в місті Тернополі на Театральному майдані	Локація – довідкове бюро ТЩа
8:30	10:00	• оглядова екскурсія єврейським Тернополем	
10:00	10:30	• переїзд м. Тернопіль – с. Струсів	
10:30	11:30	• оглядова екскурсія с. Струсів	
11:30	12:20	• переїзд Струсів – Бучач	
12:20	13:50	• оглядова екскурсія містом Бучач	
13:50	14:50	• обід	Рекомендовано ресторан «Бучач» (вул. Шухевича, 1)
14:50	15:40	• переїзд Бучач – Чортків	
15:40	17:40	• оглядова екскурсія єврейськими пам'ятками міста Чортків	
17:40	18:30	• поселення в готелі «Гетьман»	вул. Князя Володимира Великого, 1а

Продовження Таблиці 1

18:30	19:30	• вечеря в ресторані готелю	
2 день			
	8:30	• сніданок в ресторані готелю	
9:00	9:15	• переїзд до оглядового майданчика на панораму м. Чортків	
9:15	9:45	• Фотосесія на оглядовому панорамному майданчику	Локація – «Панорама-hill»
9:45	10:15	• переїзд Чортків – Товсте	
10:15	11:30	• оглядова екскурсія об'єктами села Товсте	
11:30	12:10	• переїзд Товсте – Копичинці	
12:10	13:10	• оглядова екскурсія містом Копичинці	
13:10	14:20	• обід в ресторані «Фуршет» в місті Копичинці	вул. Тараса Шевченка, 97.
14:20	14:50	• переїзд Копичинці – Терехівля	
14:50	16:30	• оглядова екскурсія Терехівлею	Цікавою локацією є інтерактивний музей
16:30	17:20	• повернення в Тернопіль	

У Тернополі пропонуємо акцентувати увагу на бронзовому макеті синагоги. Власне споруди у місті не збереглися, тому макет дозволить сформувати певне уявлення про стару синагогу і не перетворити екскурсію у лекцію. Біля бронзового макета можна розказати і про духовне життя громади і про її діяльність в Тернополі.

На вулиці Князя Острозького, 9, зможемо оглянути споруду єврейської лікарні і молитовний будинок. Далі маршрут проляже на старий єврейський цвинтар (кіркут), який знаходився між нинішніми вулицями Шпитальною, Князя Острозького та Стрімкою. Територія кладовища забудована. На його західній частині розташовані квартири, на східній – приватні будинки. У центрі території кладовища є громадський парк. Точний час заснування цвинтаря невідомий. За даними дослідників IAJGS та музею POLIN, кладовище виникло близько 1550 р. Воно було закрите у 1840-х роках, коли було закладено «Нове» кладовище. Під час Другої світової війни цвинтар було спустошено та остаточно знищено у 1960-х роках [4]. На перехресті вулиць Микулинецької та Павлова показуємо екскурсантам Новий єврейський цвинтар. Він огорожений і загалом не погано збережений. Цей кіркут виник у 1840-х роках. Його контур відображений на кадастровій карті 1869 року. Цвинтар було частково зруйновано під час Другої світової війни.

У Струсові пропонується відвідування синагоги, побудованої в 1862 році. Про дату побудови говорить збережена табличка над входом до будівлі. У совітські часи в будівлі розміщувався столярний

цех. Сьогодні вона занедбана. Серед пам'яток села для екскурсантів також можуть бути цікаві церкви Святого Миколая, костелу Святого Антонія та занедбаний палац Лянцкоронських-Голуховських.

У Бучачі народився видатний письменник, лауреат нобелівської премії з літератури Шмуель Йосиф Агнон. Тут про це нагадує назва вулиці, меморіальна таблиця на стіні та пам'ятник. У кав'ярні Агнона можна оглянути ключ від зруйнованої синагоги та літературні твори, зокрема «Нічний постоялець» в перекладі українською. Відвідання єврейського цвинтаря дещо ускладнене чагарниковою рослинністю. Єврейське кладовище було засноване в Бучачі у XVI ст. і знаходилося на околиці міста, біля р. Стрипи. Останнє відоме поховання на цьому кладовищі відбулося у 1940 році. До сьогодні залишилось близько 500 мацев. Багато плит з кіркута, знайдених під дорогами і будинками міста, повозили назад на цвинтар. Найстаріша надгробна плита датована 1587 роком [3]. На кіркуті поховано батьків письменника Шмуеля Йосефа Агнона.

У Чортків привертає увагу «Нова» синагога. «Збудована на початку XX ст. у романтичному стилі на замовлення ружицького цадика Фрідмана. Вона стала осередком хасидизму в місті. Завдяки розміщенню біля головної вулиці не побачити її просто не можливо» [1]. «Стара» синагога Чорткова була побудована ще у 1680 році. Будівля стояла у центральній, «ринковій» частині міста, а нині це територія медичного коледжу та використовується як склад. Непогано збережений єврейський цвинтар Чорткова знаходиться на Вигнанській горі, недалеко від мосту через р. Серет та автостанції, ймовірно, закладений на початку 1920-х років. На ньому залишилося кілька десятків мацев із 1930-х років. На краю цвинтаря збудовано невеликий лапідарій.

У Копичинцях синагога збудована в середині 19 століття. Використовується як виробничо-побутові приміщення. Неподалік синагоги можна оглянути будівлю єврейської школи «хедеру» [2].

У Теребовлі збереглася перебудована двоповерхова споруда колишньої синагоги. Дві колони, що виступають зі стіни нагадують про первісний вигляд синагоги.

Список використаних джерел:

1. Гавришок Б. Дем'янчук П., Питуляк М. Єврейська спадщина в Тернопільській області як ресурс туризму. Сакральне та туризм : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 квітня 2023 р.). Київ: Геопринт, 2023. С. 297-299.
2. Мій штетл. Єврейські містечка України. URL: https://myshtetl.org/index_ua.html.
3. Україна Інкогніта URL: <https://ukrainaincognita.com/mista-ta-regiony/ternopilska-oblast>
4. Тернопільська область: розпізнані єврейські кладовища. URL: <https://jewishheritageguide.net/uk/cemeteries/temopil>.

СТУДІЇ З НАУК ПРО ЗЕМЛЮ

Грига БЛОСКУРСЬКА

*магістрантка II курсу
спеціальності 103 Науки про Землю
Науковий керівник – доц. Інна ПОПЛАВСЬКА*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Аналіз земельного законодавства країн світу дозволяє стверджувати, що практично в кожній державі існують ті чи інші обмеження. Вони, пов'язані із розміром земельної ділянки, характерні для країн з перехідною економікою та з обмеженими природними ресурсами.

У Німеччині основою земельної політики є федеральний акт із використання землі, на основі якого приймаються акти у відповідних землях. Варто наголосити, що в країні потрібно дотримуватися співвідношення між земельними площами і поголів'ям тварин. Сільське господарство тут складова екологічної безпеки країни. Німецька система організації землевідносин вважається досить ефективною, тому зупинимося детальніше на ній.

Метою німецької моделі організації землевідносин є підтримка традиційного с/г виробника і збереження за ним с/г угідь. Головна увага – це ретельна обробка угідь та обмежене поголів'я худоби для підтримки екологічного балансу. Нормативні документи ускладнюють переведення с/г угідь в інші види земельних ресурсів. Німецьке законодавство розмежує поняття землеволодіння та земельна власність. Власність – це юридичні права особи на земельну ділянку, володіння – це фактичні права на неї, які можуть різним чином відчужуватися. Більшість с/г земель є об'єктом права оренди. Право переважного придбання належить тим особам, які живуть і працюють на землі. Лісові і с/г ділянки заборонено дробити [3]. Всі операції з відчуження с/г і лісових земель здійснюються за спеціальним дозволом, в ньому може бути і відмовлено. С/г землі перебувають під особливою охороною держави. Так, тут забороняється будувати, надзвичайно детально регламентуються усі угоди купівлі-продажу [2].

Цілком прийнятним для України є досвід Східної Німеччини, зокрема в аспекті приватизаційних процесів. Німецькі землі, що перебувають у державній власності можна приватизувати через оренду з правом викупу. Така земля може бути передано у короткострокову чи довгострокову оренду. Довгострокова оренда (від

6 до 18 років) передбачає пільгову ціну (до 55% ринкової вартості). Встановлені обмеження в 150 га та заборона продажу землі протягом 20 років. Орендар має сам обробляти землю та жити на ній. Якщо орендарі не купують землю, її продають за ринковими цінами. Орендна плата становить 200-400 євро за га. Ціна на землю в Німеччині зросла в кілька разів. Це сприяє надійності кредитів та збільшує можливості кредитування [3].

В Нідерландах жорстко контролюють використання земель за їхнім цільовим призначенням. В Україні було б варто зонувати її територію і видавати дозволи на будівництво кожного несільськогосподарського об'єкта у таких зонах.

У Великій Британії земля належить королівській родині, але вільно продається, що дає її ефективно використовувати. Але її заборонено продавати іноземцям.

В Італії в основу удосконалення землекористування було покладено принцип концентрації земель у власності тих, хто безпосередньо її обробляє. Ще одним важелем стала активізація ринку землі. Держава активно втручалася у земельні правовідносини і захищала селян, які могли купувати її за цінами, нижчими за ринкові. Банки давали кредити під такі угоди терміном до 30 років, а відсоткова ставка була не вищою за 3,5% в рік.

Держава сприяла створенню в аграрному секторі економіки відповідних умов для розвитку обслуговуючих кооперативів. Оригінальним є механізм, коли відбувається примусовий продаж чи оренда ділянки більш ефективним господарям, якщо фермер не забезпечує належне та раціональне використання. У країні діють обмеження на придбання землі іноземцями в прикордонних зонах, що забезпечує національну безпеку країни. Встановлено жорсткі умови цільового використання землі різних категорій з урахуванням зонування територій, накладаються санкції за порушення визначених правил землекористування.

В Ізраїлі вся земля належить державі, а її використання знаходиться під жорстким контролем державних органів. У Китаї землю не можна купувати і продавати, але держава на це закриває очі в силу незавершеності сільськогосподарської реформи. Успіх земельних перетворень Китаю полягає у формуванні оптимальних за розмірами земельних ділянок та їх ефективного використання.

Ще однією країною, досвід у регулюванні земельних відносин якої варто розглянути, це Франція, яка є найбільшим виробником с/г продукції у Європейському Союзі. В країні дуже довгий час функціонують орендні відносини. Усі операції щодо угод із землею с/г призначення суворо контролюються державою. Ще в 1945 році було

затверджено типовий Статут сільськогосподарської оренди. Допускається оренда окремої земельної ділянки чи половини фермерського господарства. Орендна плата у першому випадку стала, а в другому залежить від урожаю і внесеного в господарство вкладу. Французьке законодавство детально регламентує процедуру оренди землі. Максимального розміру землеволодіння немає, а розмір оренди може бути не більший за 200 га. Отже держава сприяє консолідації земель і збереженню цільового призначення земель с/г призначення. Діють високі ставки наприбуток від швидкого перепродажу землі с/г призначення з метою боротьби зі спекуляцією [3].

У Болгарії іноземці не можуть купувати землю, лише отримувати її у спадок, юридичні особи з іноземним капіталом більше 50% статутного фонду також не можуть здійснювати операції купівлі-продажу із землею.

Країни Західної Європи відзначаються орендою сільськогосподарських земель. У Бельгії орендують близько 70% земель, у Німеччині та Франції – 60%, у Нідерландах – 35%. У середньому цей показник по Європі становить 40%. Така ситуація пов'язана з тим, що орендувати землю тут вигідніше. Чим купувати. Однак є достатньо розвинуті країни, де оренда має менший рівень розвитку. Наприклад, Канада (30% земель в оренді), Японії – 20%, Новій Зеландії – 14%, Австралії і Аргентині – 5%. У цих країнах домінує державна та приватна власність на землю. У Нідерландах 65% землі знаходяться у власності держави, але тут дуже привабливі умови дострокової (аж до 99 років) оренди.

У різних країнах орендні відносини мають свою специфіку. У Франції землевласник може отримати з оренди свою землю назад лише у разі декларування намірів, що він і сам буде займатися фермерством, у іншому випадку договір оренди автоматично пролонгується. Мінімальний термін оренди тут виріс з 9 років до 18 і 25. У країнах Західної Європи 90% договорів оренди укладають терміном понад 9 років, що включає повну ротацію сівозмін, окупність основних фондів. Відбувається гармонізація інтересів суб'єктів орендних відносин з умовами оренди за рахунок високої орендної плати. У Нідерландах термін оренди становить 6-12 років, Люксембурзі – 6-9 років, у Португалії – 10 років. Середній розмір оренди у США становить 5-10 років, Китаї 30-50 років.

У Бельгії широко використовуються орендні відносини. Частка земель, що використовують фермери на основі оренди становить 67,7%, Франції – 52,7%, Англії – 37,4%, США – 41%, Голландії – 38%, Німеччині – 36%, Італії – 18,8%, Данії – 18,5%. Орендна плата є ключовим елементом орендних відносин. У розвинених країнах її порівнюють з рентою. У Швеції вона становить 5-8% від вартості землі.

У законодавстві Данії, Норвегії, Франції, Іспанії, Італії встановлено максимальні розміри концентрації земельних ділянок у власності фізичних та юридичних осіб. У Вірменії, Грузії, Молдові відмовилися від створення сільськогосподарських підприємств та масово передали землю селянам. В Азербайджані, Таджикистані, Узбекистані навпаки немає приватної власності на землю. Вона знаходиться у державній власності, є постійне землеволодіння групи працівників чи сім'ї орендують землю у підприємств.

Цінність землі визначається рентою, яку вона може приносити. У США досить різна вартість землі: 1 га с/г угідь коштує 2,5 тис. доларів, рілля – 3,5 тис., ближчі ділянки до великих міст можуть коштувати до 20 тис. доларів.

Після США, Китаю та Канади, Україна володіє найбільшим масивом земель с/г призначення, входить до 4-ки країн, де на одного жителя припадає понад 0,5 га землі с/г призначення.

У європейських країнах досить різна сільськогосподарська освоєність території. На півночі Європи вона не перевищує 10% скандинавських країн. У центральній Європі цей показник значно вищий. У Франції це 54,9%, Польщі – 57,8%, Німеччині – 47,9%, Іспанії – 59,7%, Швейцарії – 38,7%. Україна є однією з найбільших країн Європи, її земельний фонд становить 60,35 млн. га, о становить 5,7% території Європи. Земельні ресурси України мають високий біопродуктивний потенціал, 60,2% від площі орних земель – це родючі чорноземи, це 7% світових запасів.

Варто наголосити, що конструктивним є досвід економічного механізму регулювання ґрунтозахисної діяльності. У США є стратегія «зеленого» і «червоного» квитка, що передбачає заохочення фермерів за захист ґрунту від ерозії, штраф для тих, хто порушив ґрунтозахисні вимоги.

Урожайність основних видів с/г культур в Україні в 2-4 рази нижча, ніж у європейських країнах. Виробництво валової продукції становить на 1 га с/г угідь близько 270 євро, тоді як за кордоном понад 2 тис. євро. Це свідчить про низьку ефективність використання українських земель с/г призначення. Велику роль у забезпеченні раціонального землекористування має відігравати моніторинг земель, який передбачає систему моніторингу за станом земель з метою своєчасного виявлення змін та їх оцінки. Одним із напрямків подальшого реформування агросфери маю бути формування позитивного агроекологічного іміджу України, яка виготовляє якісну продукцію [1].

Оригінальним є досвід Польщі у контексті управління земельними праввідносинами. Ще в 1991 році тут було прийнято закон про управління державними с/г землями. Було утворено також Агентство сільськогосподарської нерухомості. За його допомогою держава здійснює викуп у фермерських господарств земель та нерухомості та продає їх

перспективним господарствам, молодим селянам. Пріоритет мають кваліфіковані покупці. Реформування польського місцевого самоврядування призвели до покращення наданих для населення послуг, підвищенню якості управлінських рішень, більш цільового використанню бюджетних коштів. Однак є й інша сторона медалі. Залишилася досить централізована фінансова система, і як наслідок у фінансуванні місцевого самоврядування значне місце займають трансферти з державного бюджету. До доходів воєводств надходять незначні відсотки з державних податків, відчувається дефіцит бюджетних надходжень [3].

Проаналізувавши різні системи управління земельними ресурсами, можна побачити, що всі країни досить різноманітно підходять до цього питання. Варто наголосити, що крім регулювання питань відчуження земельних ділянок, важливою є підтримка роботи земельного ринку та обов'язкова державна реєстрація операцій із землею.

Зарубіжний досвід регулювання земельних правовідносин є дуже корисним для України. Держави за десятиліття напрацювали дієві механізми ефективного і раціонального використання сільськогосподарських земель. Ураховуючи національні традиції землекористування, вони можуть бути враховані під час становлення вітчизняної моделі належного землекористування.

Список використаних джерел:

1. Височанська М. Я. Зарубіжний досвід використання земельних ресурсів. Агросвіт. 2015. № 15. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/15_2015/13.pdf.
2. Кірейцева О. В. Іноземний досвід формування земельного ринку. Економіка АПК. 2011. № 10. С. 174-178.
3. Проніна О. В. Регулювання земельних відносин на прикладі зарубіжного досвіду. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2014. № 1. С.76-82.

Вадим ЛАЗЕЧКО

магістрант II курсу

спеціальності 103 Науки про Землю

Науковий керівник – проф. Андрій КУЗИШИН

ПРОСТОРОВА РОЗОСЕРЕДЖЕНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Адміністративно-територіальні зміни, які утвердились в Україні впродовж останніх кількох років дали поштовх до оцінки тих новоутворених просторових об'єднань, які виникли в сучасних умовах. Сьогодні є потреба здійснення досліджень щодо параметрів функціонування таких територій з метою активізації та актуалізації використання такого простору. В своєму дослідженні ми хотіли б

закцентувати увагу на особливостях диференціації територіальних утворень за параметрами їх соціально-економічного стану.

Метою роботи є просторова диференціація територій територіальних громад за компактністю та характером можливостей їх організації, виходячи з потенційних можливостей території на прикладі Чортківського району Тернопільської області.

Успішна організація території громади та добробуту її членів залежить, насамперед, від того, наскільки успішно вона зможе самоорганізуватися, узгодити діяльність своїх членів задля досягнення їх спільних цілей.

Просторове планування є важливим для ефективного використання територіальних ресурсів для нових об'єднаних громад, територія яких значно збільшується. Це зробило дієвим реалізацію територіального та земельного потенціалу територіальних громад з урахуванням принципового вирішення розвитку, планування, забудови та іншого використання територій громади, також за межами населених пунктів.

В ході дослідження нами було проведено типізацію об'єднаних територіальних громад за рівнем їх приналежності до сільських територій та наближеністю до великих міст (обласного та районних центрів). Для цього використано інформацію Державної служби статистики України, Головного управління статистики в Тернопільській області, Прес-центру ініціативи «Децентралізація» та Google Maps для визначення відстані між центром громади та обласним і районним центрами.

Стюарт Елден припускає, що території відображають відмінний спосіб соціальної та просторової організації, пов'язаний із певними способами просторового мислення. На його думку територію можна розглядати як раціоналізацію простору, яка виникла через ряд соціальних і політичних практик; а територіальність, дозволяючи класифікацію та диференціацію, є результатом способів уявлення простору. Територія – це щось «сформоване безперервними процесами трансформації, регулювання та управління» [11, с. 17].

Роберт Сак наголошує на інструментальній природі територіальності. Це означає, що територіальність глибоко вкорінена в суспільних відносинах, тому території, не будучи природними утвореннями, є результатом соціальних практик і процесів і створюються за певних умов, щоб служити певним цілям.

Кожна територія відзначається власними властивостями (природні, суспільні, просторові), відношеннями (просторові, положення, функції) та процесами (системо формування, інтеграції, диференціації) [4, с. 4]. Аналіз території проводиться з позиції місцеположення об'єктів, просторового відношення і взаємодії, за їх просторовою впорядкованістю та організацією.

Чортківський район охоплює південну частину Тернопільської області.

Сьогодні в його межах виділяється 22 територіальні громади із 55, які функціонують в Тернопільській області (табл. 1). Ці громади відносно рівномірно розподілені між різними за характером адміністрування населеними пунктами – 7 сільських територіальних громад, 8 селищних територіальних громад та 7 міських територіальних громад. Якщо ж оцінювати середні показники розмірів площ територіальних громад, то в районі домінують територіальні громади, площі яких є меншими або відповідають середньому показнику в межах району. Щоправда, тут відзначається значна «полярність» з позиції оцінки розмірів самих громад. Тут представлені територіально малі (13) або великі (7) громади. Великими площами відзначаються, насамперед, громади, які до 2020 р. мали на своїй території адміністративні центри районів (Борщівська, Бучацька, Заліщицька, Монастирська) або в недалекому минулому виконували такі ж функції (Гримайлівська, Товстенська). Винятком є Білобожницька територіальна громада, яка займає площу майже 270 км² та об'єднує 10 населених пунктів.

Аналізуючи первинні дані [7], можна прийти до висновку, що наближеність територій до великого міста впливає на площу та кількість населення громади, що об'єднується: чим ближче розташована територіальна громада до міського населеного пункту, тим менше її площа та кількість населення, і навпаки. Це свідчить про те, що наближеність громади до міста більшою мірою визначає її економічну спроможність, ніж кількість населення та площа. Водночас, територіальні громади невеликих населених пунктів, котрі розташовані поблизу міст, активно використовують соціально-економічний, інфраструктурний потенціал міста, більшість трудових ресурсів цих поселень зайнято на міських підприємствах.

Ще один критерій, вартий уваги для оцінки диференціації територіальних громад, – відстань від адміністративного центру району чи обласного центру. Певна річ, в сучасних умовах можна посперечатися на можливості діджиталізації та інтернету загалом, але транспортна доступність та геометричне розташування адміністративних центрів залишається фактором правильної організації простору всіх рівнів адміністративних одиниць.

Об'єднаний розподіл територіальних громад одночасно за наближеністю до обласного та районного центрів дає змогу проаналізувати соціально-економічні перспективи розвитку громади більш системно та точно, адже за одним із рівнів просторової диференціації громада може належати до наближених, а за іншим – до периферійних, і навпаки. Зрозуміло, що у більш вигідному становищі перебувають громади, наближені до міст за обома рівнями диференціації. Натомість територіальні громади, що відносяться до периферійних за обома типами, перебувають у гіршій ситуації [2, с. 90].

Таблиця 1

Ключові характеристики територіальних громад Чортківського району
Тернопільської області*

№ з/п	Територіальні громади	Тип громади	Кількість населених пунктів	Рік заснування	Площа територіальної громади, кв.км	Чисельність населення, осіб
1.	Білобожницька	сільська	18	2020	269.8	10818
2.	Більче-Золотецька	сільська	7	2020	103.9	3982
3.	Борщівська	міська	26	2020	411.4	29146
4.	Буцацька	міська	37	2020	524.2	37886
5.	Васильковецька	сільська	9	2020	170.1	8070
6.	Гримайлівська	селищна	25	2020	330.9	9490
7.	Гусятинська	селищна	17	2020	245.8	15576
8.	Заводська	селищна	6	2020	90.4	6852
9.	Заліщицька	міська	30	2020	351.9	26994
10.	Золотопотіцька	селищна	15	2020	160.4	15172
11.	Іване-Пустенська	сільська	4	2020	80.4	4831
12.	Коліндянська	сільська	8	2020	155.8	6593
13.	Копичинецька	міська	12	2020	171.0	13150
14.	Коропецька	селищна	8	2020	87.1	6006
15.	Мел.-Подільська	селищна	22	2020	244.4	6551
16.	Монастирська	міська	40	2020	471.4	19357
17.	Нагірянська	сільська	12	2020	180.9	8613
18.	Скала-Подільська	селищна	15	2020	184.9	10238
19.	Товстенська	селищна	26	2020	338.8	18343
20.	Трибухівська	сільська	7	2020	118.7	8750
21.	Хоростківська	міська	10	2020	183.6	13695
22.	Чортківська	міська	8	2020	151.7	36632

* Джерело: <https://decentralization.gov.ua/areas/0352>

В межах Чортківського району Тернопільської області чотири центри територіальних громад розташовані в межах 15-ти кілометрової доступності від центру району. Ще шість центрів територіальних громад області характеризуються амплітудою відстані в межах 15,1-30 км, – в усіх адміністративних районах області такі центри громад розташовуються в практично однаковому кількісному розподілі. Найбільша кількість центрів громад розташовується на відстані понад 30 км від районних центрів – 11 (максимальний показник відстані – с-ще Мельниця-Подільська – м. Чортків, – 66 км). Виникнення територій економічного росту, так і територій економічного занепаду є наслідком процесів локалізації. Територіальна громада, що неспроможна конкурувати за залучення та ефективне використання зовнішнього капіталу, інформації та знань, залишається далеко позаду. Відсталість депресивних територій в сучасних умовах розширено відтворюється, розрив у показниках ВРП

на мешканця, зайнятості, середньої зарплати та добробуту населення у порівнянні з конкурентоспроможними територіями зростає.

Висновки. Проведення реформи місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою на засадах зміцнення регіонального розвитку, поглиблення децентралізації влади, використання моделі взаємодії у відносинах центральної та місцевої влади є обов'язковим та необхідним для забезпечення розвитку обласних територій. Водночас оцінка конфігураційних особливостей територіальних громад може бути умовою активізації чи оптимізації місцевого розвитку в межах конкретних територій.

22 територіальні громади Чортківського району Тернопільської області потенційно мають умови для якісної організації своєї території. В переважній більшості випадків можна стверджувати про оптимальні показники площ, функціональності їх центрів та територіальної доступності. Ці характеристики формують суттєвий ресурс для того, щоб ідентифікувати існуючі громади як суб'єкти організації простору області.

Слід розуміти, що кожна територіальна громада Чортківського району Тернопільської області є не відособленим утворенням, а відкритою системою, котра за допомогою багатосторонніх економічних, соціальних, управлінських, інформаційних зв'язків взаємодіє з іншими елементами просторової організації області. Їх структурованість, ресурсна затребуваність та внутрішня обумовленість формують стратегію розвитку таких територій.

Список використаних джерел:

1. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Довгого НАН України»; наук. ред. В.С. Кравців. Львів, 2016. 264 с.

2. Ільїна М. В., Шпильова Ю. Б. Просторова диференціація об'єднаних територіальних громад на прикладі Житомирської області. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 21, частина 1, 2018. С. 88-92.

3. Кузишин А.В. Регіональний вимір соціально-політичних процесів: теорія, методологія та практика суспільно-географічного дослідження. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія. Тернопіль, 2021. 40 с.

4. Кузишин А.В. Простір та особливості його вивчення в суспільних науках здобувачами вищої освіти. Досвід та вдосконалення якості практичної підготовки: постковідні та мілітарні виклики: Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару. Тернопіль: Вектор, 2023. С. 3-5.

5. Кузишин А.В. Суспільно-географічна характеристика просторової розосередженості територіальних громад Тернопільської області. Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. Тернопіль: СМП «Тайп». № 7 (випуск 7), 2023. С. 10-15.

6. Кузишин А. В., Поплавська І. В., Задворний С. І., Пушкар Б. Т., Горошко А. А. Особливості просторової диференціації територіальних громад: приклад Тернопільської області. Слобожанський науковий вісник. Серія: Природничі науки. 2024. Випуск 1, С. 97-104.

7. Перелік громад Тернопільської області. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/areas/0352>.

8. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року № 724-р «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Тернопільської області» Лист Тернопільської обласної державної адміністрації від 16 грудня 2020 року № 04-8690/42. Режим електронного доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-viznachennya-administrativnih-a724r>.

9. Чеболда І.Ю., Кузик І.Р. Порівняльна характеристика структури землекористування територіальних громад різних типів. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Екологія». 2022. Вип. 26. С. 75-88.

10. Шаблій О.І. Основи суспільної географії. 2-ге видання. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 296 с.

11. Elden S. How should we do the history of territory. Territory, Politics, Governance, 2013. 1 (1), 5-20.

Віктор МУХА

магістрант II курсу

спеціальності 103 Науки про Землю

Науковий керівник – проф. Андрій КУЗИШИН

ОСОБЛИВОСТІ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ СТАРОПРОМИСЛОВИХ ТЕРИТОРІЙ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Питання повторного використання територій є важливим напрямком розвитку сучасної науки, зокрема географічної, та економіки. У результаті інтенсивного розвитку гірничодобувної та переробної промисловості утворилися місця скупчення промислових відходів, зокрема техногенних утворень – відвалів гірничодобувних підприємств, хвостосховищ збагачувальних фабрик, шлакозольних відвалів паливно-енергетичного комплексу. Вони являють собою типові браунфілди – занедбані території колишнього промислового використання, які є джерелами забруднення підземних вод, землі та повітря [5, с. 41]. Небезпечні утворення знижують якість життя та конкурентоспроможність не тільки окремих муніципальних утворень, але і цілих регіонів; прискорюють міграцію жителів територій до регіонів із кращими умовами навколишнього середовища; нівелюють інтерес потенційних інвесторів до розвитку території. Подальше використання таких земель є неможливим без проведення комплексу робіт з екологічного очищення та ревіталізації.

Серед актуальних досліджень цієї проблематики варто згадати вітчизняні праці С. Доскіч, А. Кузишина, В. Михненко, Л. Савчук, М. Солдак, Д. Череватський. Також ця проблема є актуальною для сучасних наукових досліджень на світовому рівні: В. Ярчевський, Й. Кой, Б. Флінтал, Й.-Дж. Кунц, Е. Новакова, П. Клуфчек, С. Мартінат, З. Осман.

В Україні браунфілди пов'язують з деіндустріалізацією та переоціненою й неконкурентоспроможною промисловістю. Досить часто території таких підприємств просто не мали можливості

адаптації до ринкових умов, а їх власники – достатньо фінансових ресурсів та гнучості, щоб продовжити їх індустріальне використання. Треба відзначити, що в багатьох регіонах саме Західної України редевелопмент виявився не таким ефективним, як на інших просторах держави [1, с. 104]. Потенційні інвестори часто бояться ризиків і невизначеності, пов'язаних з регенерацією браунфілдів і надають перевагу проектам на нових просторах. За твердженням А. Кузишина, ситуація змінилась в останнє десятиліття, коли збройна агресія росії вимусила переглянути політику щодо використання таких майданчиків промислового спрямування саме на Заході України [1, с. 104].

Браунфілди мають два варіанти реалізації. Перший – на території підприємства, яке з різних причин припинило свою діяльність і виробництво. Другий – це територія, пов'язана з колишніми гірничими роботами. В обох випадках це питання має просторовий вимір і контактне з питанням регенерації територій. Сьогодні ця проблема стала актуальною і для України.

Серед великих регіонів Західної України Львівська область відзначається як одна з найбільш перетворених завдяки масовому видобутку корисних копалин. Традиційно, такі території мали відповідну промислову та комунікаційну інфраструктуру, могли навіть відігравати роль поселенськоутворюючих територій. Із виснаженням запасів ситуація докорінно змінилась. Частина колишніх центрів видобутку втратили своє господарське застосування та оправдовують найгірші характеристики щодо подальшого негативного впливу геологічних, гідродинамічних і газодинамічних процесів, властивих порушенню надр через діяльність функціонуючих або виведених з експлуатації застарілих майданчиків видобутку корисних копалин.

Приємно, що є й позитивні практики використання таких земель.

Яскравим кейсом позитивного використання таких просторів є територія Яворського родовища сірки. В 1997 було припинено його розробку. Утворилися величезні території порушених земель, непридатних для сільськогосподарського використання через їх забруднення сіркою та іншими шкідливими речовинами. Відновлення цих територій стало важливою проблемою, що вимагала негайного вирішення. Було здійснено комплекс заходів, завдяки яким територію земель Язівського та Немирівського родовищ сірчанних руд рекультивували, створивши штучну водойму, призначену для рекреаційного та господарсько-побутового використання.

Внаслідок ліквідації та рекультивації Яворівського кар'єру, утворилася найбільша штучна водойма Львівської області, створена за проектом Львівського інституту «Гідрохімпром». Оскільки кар'єр

перетинав басейн річки Шкло з притоками Гноєнець, Терешка та інші, в період експлуатації для відведення річок була створена складна система водовідведення. Згідно з проектом, який вже втілено в життя, передбачено відновлення річкового стоку з метою повернення річок у кар'єр і для подальшого витoku води з майбутнього озера старим руслом річки Шкло. Заповнення кар'єра водою р. Шкло відбувалось в 2002–2006 роках [2, с. 275]. Озеро живиться атмосферними опадами на площі водного дзеркала та прибережної водозбірної площі, водами річок Гноєнець, Шкло і Якша та підземних вод неогенового водоносного комплексу, мінералізація яких становить біля 2700 мг/л.

За останніми дослідженнями [2, с. 277], вода Яворівського озера належить до такої, яка вважається чистою, солонуватою. Мінералізація води в поверхневій зоні стабілізувалася на рівні 1,3 г/дм³, сірководень відсутній. Подальше опріснення води можливе після завершення впускної споруди на річці Гноянець і осушенні водосховища Новий Яр, як це передбачено проектом. За даними Львівського управління охорони природи, вода техногенних водоймищ – ставків на річках у зоні діяльності колишнього Яворівського ДГХП «Сірка» відповідає якості природних вод цього регіону, і ці водоймища використовуються місцевим населенням. Нині площа озера близько 10 км², довжина берегової лінії – до 12 км. Максимальна глибина приблизно 70 м, є мілини з підводною і надводною рослинністю, затоплені пагорби, багато затоплених кущів та дерев. У прибережній зоні велика кількість озерної рослинності. Є риба: щука, плітка, карась, сазан, окунь, товстолобик, лин (на мілинах і в заростях тростини). Яворівське озеро має всі необхідні умови для організації на його базі регіональних центрів рекреації. Необхідно прискорити освоєння рекреаційного потенціалу цього озера, що дасть змогу створити прибуткові підприємства та нові робочі місця.

Також браунфілди можуть мати своє використання в межі населених пунктів, насамперед мова йде про міські поселення.

В межах Львова є достатня кількість старих промислових майданчиків, які підпадають під статус «браунфілда», але можуть бути ревіталізованими. Кожен з них має свою концепцію, звісно. Але усі вони мають спільну мету – покращити життя мешканців. До прикладу, активно розвивається львівський індустріальний район Підзамче. Це гарний приклад, адже тут враховано багато аспектів – потреби міста, потенціал локації та запити мешканців. Підзамче інвестиційно привабливий район, тут бракує рекреаційних зон, івент-просторів і закладів, дитячих садків і коворкінгів для роботи й навчання.

На занедбаній території колишнього заводу «Галичскло»

розмістили офіс холдингу «!FEST» та креативний простір !Fest Republic. Тут зібрано багато функцій: від навчальних студій і садків до відпочинкових зон та приміщень для масових заходів. Головною метою відновлення заводу було розширити центр міста, а також стати місцем для роботи та відпочинку водночас [10].

Ще один об'єкт, який ревіталізують у районі Підзамче – Арт-центр Jam Factory в будівлі «Фабрики повидла». Він стане гарним місцем для відпочинку усього району. Поєднає у собі великий експозиційний зал, художню майстерню, театр, музичну сцену в дворіку, ресторан та місця для відпочинку і прогулянок. Окрім виставок, тут відбуватимуться концерти та кінопокази, а також семінари та форуми [10].

Один з найбільших креативних просторів Львова, на основі колишнього заводу автотранспорту – KIVSH, його територія має 20 тис м². Він об'єднує навколо себе людей зі схожими цілями – екологічність, співтворення продукту, комфорт та розвиток. У KIVSH є місце для роботи та партнерства, для освітнього вектору. Це нова локація для мистецтва та спорту, краси та здоров'я, а також смаку. На мою думку, KIVSH є гарним прикладом колаборації резидентів та простору, а також вдалим використанням такої великої території [10].

Старе трамвайне депо трансформоване у хаб креативності та інновацій Lem Station. Що цікаво, хаб ревіталізують у співпраці з міською владою, яка надала його у оренду на 50 років приватній компанії. Концепція LEM Station була створена за прикладом ревіталізації старих депо в Європі, найяскравіші приклади – De Hallen в Амстердамі, Reithalle у Мюнхені. На базі депо створять коворкінг, мистецьку галерею, івент-хол, центр розвитку дітей, фуд-корт та інші простори для відпочинку, роботи та навчання [10].

Ще один об'єкт, який ревіталізують у Львові – це колишній завод «Львівприлад». Після повного відновлення, будинок стане багатофункціональним. На нижніх поверхах розмістять комерційні приміщення та офіси, на верхніх – квартири з терасами та типове житло. На останньому поверсі будуть пентхауси з власними дворами на даху. Також у проекті запланований дворівневий паркінг для авто, завдяки якому вулиця стане зручнішою і привабливішою. Основна мета проекту – зберегти будівлю колишнього заводу та інтегрувати її у вже існуюче середовище [10].

Висновки. Використання браунфілдів в Західній Україні пов'язано з двома моментами. Перший – це започаткування індустріальних парків, які покликані «оживити» процес господарського життя старопромислових районів (традиційно тут можна використати досвід європейських держав у вирішенні даного питання). Другий варіант –

релокація підприємств із тих територій України, які зазнали окупації або знаходились на територіях прифронтової зони в результаті російсько-української війни (вимушений варіант, але він дозволяє інтенсифікувати використання старих промислових майданчиків для подальшого використання).

Браунфілд території відпрацьованих Язівського та Немирівського родовищ сірчаних руд з утворенням штучної водойми – Яворівського озера є наочним прикладом повернення порушених земель до ефективного використання. Яворівське озеро може використовуватися як для відпочинку та спорту, так і для забезпечення населення питною водою.

До стримуючих факторів регенерації браунфілдів варто віднести надмірну тривалість періоду від завершення первісної промислової діяльності до прийняття рішення про редевелопменту відновлюваних ділянок, а також асиметрія інформації, яка є невивігнутою для потенційних інвесторів. Крім того, загалом негативний імідж браунфілдів згадується як стримуючий фактор для редевелопменту. Навіть рельєф місцевості, неправильна форма ділянки та водні об'єкти можуть виступати стримуючим факторами освоєння території.

Список використаних джерел:

1. Кузичин А. В. Браунфілди Західної України як приклад трансформації суспільно-природної системи. Адаптивний менеджмент ландшафту для нового світового (без-) порядку: Матеріали міжнародної конференції, присвяченої 80-річчю кафедри геоecології і фізичної географії (Львів – Ворохта, 25-28 вересня 2024 року). Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2024. С. 104-109.
2. Савчук Л. В., Доскіч С. В. Ревіталізація території відпрацьованих Язівського та Немирівського родовищ сірчаних руд. Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: технічні науки. 2020. Том 31 (70). № 4. С. 273-278.
3. Солдак М. Інституційний аспект ревіталізації браунфілдів: приклад України. Журнал Європейської економіки. 2021. Том 20. № 2 (77). С. 315-340.
4. Череватський Д., Михненко В., Солдак М. Тривимірні браунфілди: трагедія шахтарських громад. Журнал Європейської економіки. 2023. Том 22. № 4 (87). С. 563-577.
5. Циркулярна смарт-спеціалізація старопромислових шахтарських регіонів України: монографія / Д. Ю. Череватський, М. О. Солдак, О. В. Лях, Ю. С. Залознова та ін.; за заг. ред. О.І. Амоші / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2020. 196 с.
6. Jarczewski, W., & Koj, J. Spatial factors affecting the functional diversity of regenerat-ed brownfields: The case of Silesian Voivodeship (Poland). *Moravian Geographical Reports/2023*, 31(2), 84–94.
7. Frantál B., Josef Kunc J., Nováková E., Klusáček P., Martinát S., Osman R. Location Matters! Exploring Brownfields Regeneration in a Spatial Context (A Case Study of the South Moravian Region, Czech Republic). *Moravian Geographical Reports*, 21(2), 5-19 (2013).
8. Franz, M., Güles, O., & Prey, G. Place-making and 'green' reuses of brownfields in the Ruhr. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*. 2008. Vol. 99. С. 316–328.
9. Sytnyk N., Humeniuk V., Sych O., Hlevatska N. Revitalization of Rural Areas of the Carpathian Region in the Context of EU Macro-Regional Strategy. *Journal of Settlements and Spatial Planning*. 2022. Vol. 13, no. 1. P. 33-44.
10. https://tvoemisto.tv/blogs/revitalizovani_zavody_u_lvovi_chomu_krashche_restavruvaty_niz_znosyty_127969.html.

Олег СЕНИК
магістрант II курсу
спеціальності 103 Науки про Землю
Науковий керівник – доц. Ігор ЧЕБОЛДА

ХАРАКТЕРИСТИКА ЙМОВІРНИХ ВАРІАНТІВ ПРИРОДООХОРОННИХ РІШЕНЬ СТАРОКОСТЯНТИНІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ З ВРАХУВАННЯМ КРИТЕРІЇВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сталий розвиток дає можливість забезпечення успішної діяльності суспільства у довгостроковій перспективі. Головною метою є досягнення соціальної справедливості, економічної стабільності та раціонального використання природних ресурсів для збереження навколишнього середовища. Варто наголосити, що концепція сталого розвитку стосується подолання голоду та бідності, скорочення диференціації рівня життя населення, забезпечення добробуту населення, збереження морських ресурсів, захист екосистем тощо. Саме врахування усіх 17 цілей, які закріплені у резолюції ООН, дасть можливість досягти сталого розвитку. Важливо, здійснювати комплексну оцінку усіх компонент сталого розвитку та забезпечення виконання цілей. Однак, доцільно також зосередити увагу на окремих цілях для більш детального їх вивчення.

Сталий розвиток громад нині є надзвичайно важливим. Територіальні громади зіткнулись з різними викликами, такими як забруднення повітря, затори на дорогах, нестача ресурсів та зменшення якості життя населення. Саме сталий розвиток міст може допомогти вирішити ці проблеми та забезпечити стабільний розвиток громадам в майбутньому [6]. Сталий розвиток населених пунктів в межах громади означає її розвиток, який забезпечує задоволення потреб сучасного покоління без позбавлення можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Це означає забезпечення збалансованого розвитку економіки, суспільства та довкілля.

Метою нашого дослідження є розробка природоохоронних рішень, які б покращили можливості функціонування Старокостянтинівської міської територіальної громади виходячи з критеріїв сталого розвитку.

Просторове планування є важливим для ефективного використання територіальних ресурсів для нових об'єднаних громад, територія яких значно збільшується. Це зробило дієвим реалізацію територіального та земельного потенціалу територіальних громад з урахуванням принципового вирішення розвитку, планування, забудови та іншого

використання територій громади, також за межами населених пунктів [4, с. 11].

Старокостянтинівська міська територіальна громада розташована в північно-східній частині Хмельницької області, адміністративний центр громади – місто Старокостянтинів. Чисельність населення громади становить 51,6 тис. осіб, з них 34,5 тис. осіб – міське, 17,1 тис. осіб – сільське населення. До складу громади входить 67 населених пунктів. На початок 2023 р. середній вік населення становив для чоловіків– 38,6 років, а у жінок– 44,1 років [2].

Для Старокостянтинівської міської територіальної громади нами пропонується низка природоохоронних рішень в контексті сталого розвитку території.

Територією громади протікають річки Случ, Ікопоть, Іква. Для прилеглих до долини річок просторів важливе відновлення заплави річок. Заплави виконують важливу функцію поглинання та накопичення води паводків, а також накопичують відклади, що є основою для збільшення рослинності у заплавах під час непаводкового періоду. Відновлення заплав дасть можливість річці розширити простір для безпечного розливання. Для цього потрібно усунути перешкоди між річкою та її природною заплавою. Заплави річок виконують підтримувальні та регулювальні функції, зокрема поглинання надлишкової води під час потужних дощів і весняних паводків, а також утримання та фільтрування дощової води; поглинання великої кількості вуглецю; осередок біорізноманіття. Рекомендованими заходами є усунення перешкод, поглиблення русла, затримка води, зміцнення дамб тощо.

Ще одним напрямком природоохоронних рішень для Старокостянтинівської міської територіальної громади є використання водно-болотних угідь. Вони є важливою екологічною нішею для біотичного різноманіття, накопичення та фільтрування дощової води та річкової також. Водно-болотні угіддя утримують надлишкову воду, поглинають вуглець, знижують температуру прилягаючих територій; підтримують біотичне різноманіття; локально впливають на опади та температуру повітря, що пов'язано з випаровуванням. Вони виконують роль природної губки, накопичують воду та регулюють потоки води під час затоплення; є природним фільтром для великої кількості забруднювачів. В умовах інтенсивних і частих злив, з об'ємом води часто не можуть впоратися облаштовані дренажні системи.

Зелені парковки є ще одним варіантом збереження довкілля в межах Старокостянтинівської міської територіальної громади, насамперед, самого міста Старокостянтинів. Такі парковки є

своєрідним типом проникної поверхні паркувальних місць, який засіяний газонною травою та укріплений спеціальними газонними решітками або спеціально облаштованою бруківкою. Зелені парковки зменшують поверхневий стік, підживлюють ґрунтові води, знижують температуру поверхні. Проникна поверхня є різновидом покриття, яке допомагає дощовій воді чи талому снігу швидко й ефективно всмоктуватися в ґрунт. Подібні парковки є рішенням для приватної забудови і для міської інфраструктури (парків, велодоріжок, дитячих майданчиків, паркінгів тощо) і є «зеленою» альтернативою традиційним покриттям з асфальту, бетону, бруківки, гуми.

Цікавим варіантом природоохоронних рішень для Старокостянтинівської міської територіальної громади можуть бути компостерні місця – спеціальні конструкції для накопичення та переробки харчових і садових відходів у органічне добриво. Так як більша частина громади зайнята сільським населеними пунктами, така технологія мала б бути популярною та дієвою. Найважливіший аргумент на користь компостування – це те, що в такий спосіб можна якомога швидше повернути органіку назад в екосистему, що матиме від неї лише користь. Потрапляючи на сміттєзвалища, харчові та садові відходи мають обмежений доступ до кисню, що змінює процес їхнього розкладання, утворюючи виділення метану. Внаслідок великих накопичень на сміттєзвалищах можуть виникати пожежі. Зі свого боку, під час займань у повітря виділяються шкідливі речовини (бензопірен, діоксини, оксиди нітрогену тощо). Частина з них викликають отруєння в людини, а інші – пришвидшують зміну клімату. До того ж, органіка виділяє багато рідини, яка стікаючи крізь шари сміття і насичуючись додатковими опадами, змішується з іншими типами відходів (пластик, скло, папір, небезпечні відходи), вступає з ними в реакцію, внаслідок чого утворюється фільтрат, який просочується у ґрунти та ґрунтові води. Відокремлюючи органіку від інших типів відходів, можна не тільки інвестувати в охорону довкілля, а й певною мірою нейтралізувати ризики для власного здоров'я. Враховуючи, що органічні відходи залежно від сезону становлять від 30% до 70% усіх відходів домогосподарства, їхнє сортування та компостування заощаджує кошти, що передбачені на вивезення твердих побутових відходів. Результатом компостування є добриво, що використовується для підживлення кімнатних та вуличних рослин. Відповідно до досліджень, за умови якісного компосту, врожайність рослин зростає до 20 %.

Ще одним варіантом для популяризації принципів сталого розвитку шляхом підтримки природоохоронних рішень для

Старокостянтинівської міської територіальної громади може бути запровадження різнотрав'я як різновиду газону, що складається переважно з лучних рослин та являє собою функціональну альтернативу традиційним газонним сумішам. Його можна застосовувати у місті Старокостянтинів, на узбіччях автомагістралей та сільськогосподарських угіддях. Якщо порівняти з моногазонами, різнотрав'я має низку екосистемних переваг. Так, лучні рослини відрізняються більш розвинутою кореневою системою, тому споживають менше води й не потребують частого поливу. Коренева система різнотрав'я затримує вдвічі більше води, що зменшує людинозалежність (поливання людьми) травника як у період підтоплення, так і посух. Лучні рослини до десяти разів вищі за звичайний газон, тож краще поглинають пил та шкідливі речовини, що потенційно можуть утворювати смог, а також знижують температуру повітря. Не менш важливу роль різнотрав'я відіграє для підтримки місцевих видів рослин, дрібних ссавців та комах-запилювачів, скорочення популяції яких особливо зросло впродовж останніх років. Лучні рослини дають запилювачам поживний пилок і нектар, а ще слугують місцем для розмноження та створюють зимовий прихисток. В основі різнотрав'я передбачено правильно підібрану насінневу суміш. Вона годиться для озеленення дахів, оскільки багато лучних рослин невибагливі до ґрунту, стійкі до сильного вітру та витривалі до високих температур. У садівництві та сільському господарстві висаджені між садами та посівами сільськогосподарських культур смуги лучних рослин зменшують кількість шкідників і підвищують врожайність культур.

Висновки. Впровадження природоохоронних рішень на території Старокостянтинівської міської територіальної громади на засадах сталого розвитку дозволить відображати реальну комплексну ситуацію і створили основу для оцінювання ефективності муніципального менеджменту та досягнутих результатів сталого розвитку громади. Потрібно якнайшвидше визначити цільові орієнтири для показників, де ті відсутні, та організувати збір статистики за Цілями сталого розвитку щоб розробити покроковий алгоритм покращення природоохоронної ситуації в громаді. Старокостянтинівська міська територіальна громада Хмельницької області є не відособленим утворенням, а відкритою системою, котра за допомогою багатосторонніх економічних, соціальних, управлінських, інформаційних зв'язків взаємодіє з іншими елементами просторової організації області. Їх структурованість, ресурсна затребуваність та внутрішня обумовленість обумовлюють стратегію розвитку таких територій.

Список використаних джерел:

1. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; наук. ред. В.С. Кравців. Львів, 2016. 264 с.
2. Децентралізація. Режим електронного доступу – <https://decentralization.ua/newgromada/4788>.
3. Кузишин А. В. Простір та особливості його вивчення в суспільних науках здобувачами вищої освіти. Досвід та вдосконалення якості практичної підготовки: постковідні та мілітарні виклики: Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару. Тернопіль: Вектор, 2023. С. 3-5.
4. Кузишин А.В. Суспільно-географічна характеристика просторової розосередженості територіальних громад Тернопільської області. Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. Тернопіль: СМП «Тайп». № 7 (випуск 7), 2023. С. 10-15.
5. Кузишин А. В., Поплавська І. В., Задворний С. І., Пушкар Б. Т., Горошко А. А. Особливості просторової диференціації територіальних громад: приклад Тернопільської області. Слобожанський науковий вісник. Серія: Природничі науки. 2024. Випуск 1, С. 97-104.
6. Панчишин Т. В., Вдовин М. Л. Компоненти сталого розвитку територіальних громад та регіонів в умовах суспільно-політичних викликів. Економіка та суспільство, 20223. (50). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2379/>.
7. Старокостянтинівська міська територіальна громада. Сайт територіальної громади. URL: <https://gromada.info/gromada/skostyantynivska/>.

ТУРИЗМОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Богдана ДІДУХ

магістрантка II курсу

спеціальності 242 Туризм і рекреація

Науковий керівник – доц. Іван РУДАКЕВИЧ

АДАПТАЦІЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ МІСТ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Вступ. В умовах сучасного суспільства забезпечення доступності туристичної сфери для осіб з обмеженими можливостями набуває особливої актуальності. Туризм як соціально-економічне явище має великий потенціал для сприяння інтеграції всіх груп населення, включно з людьми з обмеженими можливостями, в соціокультурне середовище, стимулюючи їхнє фізичне, емоційне та соціальне благополуччя. Проте багато міст стикаються з викликами у створенні комфортних умов для таких осіб через недостатню інфраструктуру та недосконалу систему послуг.

Важливим аспектом у вирішенні цих питань є розробка інклюзивного підходу, що передбачає адаптацію архітектурних рішень, транспортних систем, а також удосконалення інформаційного забезпечення для туристів з обмеженими можливостями. Інтеграція таких рішень сприятиме підвищенню привабливості туристичних міст, розширенню ринку туристичних послуг і забезпеченню рівних можливостей для всіх громадян.

Виклад основного матеріалу. Впровадження адаптаційних заходів у туристичній сфері України сприятиме соціальній інтеграції осіб з обмеженими можливостями та забезпеченню їхніх прав на доступ до культурної спадщини та рекреаційних ресурсів. Україна, підписавши Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю, зобов'язалася створити доступні для всіх громадян умови, зокрема й у сфері туризму. Реалізація цього зобов'язання вимагає розробки інклюзивних рішень у рамках розвитку інфраструктури, інформаційної доступності та підготовки спеціалістів.

Багато українських міст, особливо популярні туристичні центри, такі як Львів, Київ та Одеса, вже впроваджують певні адаптаційні ініціативи для створення інклюзивного середовища. Однак на рівні більшості міст ситуація залишається невирішеною, і розвиток доступності туристичних об'єктів потребує комплексного підходу та значних інвестицій.

Одним із головних аспектів адаптації є забезпечення доступності міської інфраструктури. Це передбачає облаштування пандусів, підйомників, тактильних доріжок, безпечних та зручних переходів, а також адаптованих санітарних приміщень. В Україні відчутна потреба у створенні таких умов: лише незначна частина туристичних об'єктів є доступною для людей з порушеннями зору, слуху або опорно-рухового апарату. Наприклад, у Києві та Львові почали з'являтися адаптовані маршрути для людей на інвалідних візках, однак навіть у цих містах значна частина історичних об'єктів залишається важкодоступною.

Прикладом вдалої адаптації є створення доступних маршрутів у музеях та парках Львова. Наприклад, в центральних парках міста облаштовано пандуси та інформаційні таблички з шрифтом Брайля, а у Львівському музеї історії релігії реалізовано програму доступу для людей з вадами зору та слуху. Однак такі ініціативи поки що мають одиничний характер і потребують розширення для покриття всіх основних туристичних маршрутів у містах України.

Окрім інфраструктурних рішень, важливою є інформаційна доступність. Це передбачає створення зручних інформаційних ресурсів і додатків, які дозволяють туристам планувати подорожі та орієнтуватися в місті. В Україні ще не повністю розвинуті сервіси, що пропонують інтерактивні карти з позначенням доступних для осіб з обмеженими можливостями маршрутів, готелів та культурних об'єктів. Щодо офіційних сайтів туристичних об'єктів, то вони в більшості не адаптовані для людей з вадами зору або слуху, що обмежує їхній доступ до необхідної інформації.

Підготовка туристичного персоналу – ще один важливий аспект у створенні доступної туристичної сфери в Україні. Навчання співробітників, які взаємодіють з відвідувачами, дозволяє забезпечити належний рівень обслуговування туристів з різними потребами. Наприклад, персонал готелів, музеїв, транспорту повинен мати базові знання щодо комунікації з людьми з інвалідністю, знати основи надання першої допомоги та розуміти особливості обслуговування осіб з обмеженими можливостями.

Інклюзивні сервіси, такі як екскурсії з адаптованими маршрутами та послуги персональних асистентів, також можуть стати перспективними для України. У світі вони стають нормою, у той час як в Україні ще не повністю реалізовано цей потенціал. Наприклад, організація спеціалізованих екскурсій для осіб з порушенням слуху або зору може значно підвищити привабливість українських міст для таких туристів.

Тернопіль, як одне з найбільших міст Західної України, має значний потенціал для розвитку туризму. В останні роки місто докладає зусиль для адаптації туристичної інфраструктури з урахуванням потреб осіб з обмеженими можливостями. Це передбачає впровадження безбар'єрного доступу до основних туристичних об'єктів, парків, набережної та громадських просторів. Наприклад, центральні райони міста, такі як площа Героїв Євромайдану та острів «Кохання» на озері, поступово облаштовуються пандусами, пологими сходами та зручними переходами для людей на інвалідних візках.

Важливим аспектом адаптації є також робота над доступністю інформаційних ресурсів для осіб з вадами зору та слуху. У музеях та галереях міста поступово впроваджуються тактильні експозиції та аудіогіди. Готелі й ресторани надають інформацію про безбар'єрні послуги, що полегшує планування подорожей для людей з обмеженими можливостями. Залучення громадських організацій та співпраця з місцевими ініціативами дозволяють ефективніше виявляти потреби людей з обмеженими можливостями та враховувати їх у розвитку інфраструктури міста.

У сфері гостинності Тернополя помітні як досягнення, так і недоліки в адаптації закладів розміщення для осіб з обмеженими можливостями. Наприклад, готелі «Галичина» та «Тернопіль» пропонують пандуси, ліфти, а також спеціально облаштовані санвузли, але в деяких номерах відсутні поручні у ванних кімнатах. У готельно-ресторанному комплексі «Garden Hall» є зручності для людей з інвалідністю, проте заклад харчування працює лише до 15:00, що обмежує його доступність. Натомість готель «Globus» має можливість розміщення осіб з обмеженими можливостями лише на першому поверсі, без повного обладнання номерів та відповідного санвузла. Рекомендується провести модернізацію номерів та санвузлів, підвищити доступність вебсайтів, навчати персонал і створити єдиний ресурс для інформування про доступні готелі, сприяючи інклюзивності в туристичній сфері міста.

Заклади харчування в Тернополі також поступово адаптуються для потреб людей з інвалідністю, але ще необхідно багато зробити для вдосконалення. Деякі ресторани й кафе, як-от «Файне місто» та «Кав'ярня на Валовій», пропонують доступні входи з пандусами та зручними зонами для пересування. Однак багатьом закладам харчування бракує важливих елементів, таких як спеціально обладнані санвузли, низькі барні стійки та широкі проходи між столами.

Для створення більш комфортного середовища та рівних можливостей для всіх відвідувачів, закладам харчування міста варто

звернути увагу на ці аспекти при модернізації інтер'єру та зовнішніх умов. В Таблиці 1 систематизовано дані про заклади харчування щодо зручності осіб з обмеженими можливостями.

Таблиця 1

Дані про заклади харчування щодо зручності осіб з обмеженими
МОЖЛИВОСТЯМИ

Назва закладу	Адреса	Обслуговування людей з обмеженими можливостями	Пандуси	Туалет	Ліфт
Старий млин	вул. Шевченка, 22	Можуть допомогти	Нема	Є, не облаштований невеличкий поріг	Нема
Файне місто	бул. Тараса Шевченка, 23	Так	Є	Є, не облаштований	Нема
NANEBI	вул. Олени Кульчицької, 2А	Допомагають з розміщенням	Нема	Є, по сходах, не облаштований	Є
STOONE STREET CAFE	вул. Руська, 18	Допомагають з розміщенням за столиком	Нема	Є, не облаштований	Нема
BARBARESKO	вул. Князя Острозького, 14	Допомагають з розміщенням за столиком, якщо є літня тераса	Нема	Є, не облаштований	Нема
NATURA	вул. Митрополита Шептицького, 11	Можуть допомогти розміститися всередині	Нема	Нема	Працюють над ліфтом
КЛУБ ФАЙНОГО МІСТА	вул. Олени Кульчицької, 1	Відсувають диванчики, щоб розмістити коляску	Є	Є	Нема
LOFT	вул. Шашкевича, 2	Можуть допомогти з розміщенням	Нема	Нема	Нема
Мамонт	площа Героїв майдану, 3	Можуть допомогти розміститися і надати все необхідне	Нема	Нема	Нема

Джерело: власна розробка

Тож, попри певний прогрес у сфері адаптації туристичних об'єктів для осіб з обмеженими можливостями, міста України стикаються з низкою перешкод. Основною проблемою є брак фінансування та ресурсів, що обмежує можливості місцевих органів влади у впровадженні необхідних змін. Важливим є створення державних програм і політик, спрямованих на стимулювання розвитку доступності у туристичній сфері. Законодавча база, що передбачає обов'язкові стандарти доступності для нових об'єктів, значно поліпшила б ситуацію, однак її впровадження потребує системного

підходу та контролю.

Крім того, необхідно посилити співпрацю з громадськими організаціями, які займаються питаннями інклюзії, та залучати громадськість до обговорення проєктів, пов'язаних з адаптацією міських просторів. Досвід показує, що саме громадські ініціативи стають рушійною силою у впровадженні інклюзивних змін. В Україні такі організації можуть надавати важливу підтримку в процесі адаптації інфраструктури та проводити навчання для персоналу.

Висновки. Отже, адаптація туристичної сфери міст України для осіб з обмеженими можливостями є важливим кроком на шляху до створення інклюзивного суспільства, яке гарантує рівні права та можливості для всіх громадян. Забезпечення доступності інфраструктури, інформаційної підтримки та інклюзивних сервісів дозволить створити привабливі умови для всіх категорій туристів, сприятиме розвитку місцевих громад та економіки в цілому. Реалізація таких заходів потребує не лише зусиль місцевих органів влади та держави, але й підтримки з боку громадськості та бізнесу. Лише комплексний підхід до адаптації туристичної сфери дозволить забезпечити гідні умови для відпочинку та подорожей усім, хто цього потребує.

Міська влада та туристичний бізнес Тернополя продовжують роботу над покращенням доступності та забезпеченням інклюзивного середовища, однак досягнення повної адаптації потребує додаткових інвестицій, якісного планування та активного залучення різних зацікавлених сторін.

Список використаних джерел:

1. Луговий Б. В., Островська Н. Д., Герчанівська С. В. Основні принципи та напрями розвитку туризму в Тернопільській області. Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі. 2022. №7. С. 24–30.
2. Моца А. А., Корінець Р. Я., Горюнова К. А. Перспективи розвитку туризму для людей з інвалідністю після закінчення російсько-української війни. Академічні візії. 2024. №33: веб-сайт. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1291> (дата звернення: 31.10.2024).
3. Островська Г. Й., Шерстюк Р. П., Кузь Т. І. Туризм на теренах Тернопільщини: сучасний стан та перспективи розвитку. Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. 2022. Вип. 8 (41). С. 139–147.
4. Резніченко І. Г. Інклюзивний туризм: навч. - метод. посіб. МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: Візаві, 2023. 204 с.
5. Слатвінська Л. А. Перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 5: веб-сайт. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1684>. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.5.59 (дата звернення: 30.10.2024).
6. Шекера С. С., Черноусова С. С., Саленко Р. Р., Швець Л. О. Розвиток інклюзивного туризму в Україні для підвищення якості та комфорту життя українців. Наука і техніка сьогодні. Сер.: Економіка. 2024. № 2 (30). С. 475–485.

Анатолій ЧОРНИЙ
магістрант II курсу
спеціальності 242 Туризм і рекреація
Науковий керівник – доц. Ярослав МАРИНЯК

ВІДОБРАЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПОШУКУ ПЕРСОНАЛУ ТА ПРАЦІ У СФЕРІ ТУРИЗМУ У ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ)

Туризм як напрямок навчання у ЗВО та об'єкт наукових досліджень набуває великого зацікавлення в Польщі в XXI столітті. Перше твердження підтверджується високою загальною кількістю заявок від осіб, які хочуть розпочати навчання, а також кількістю кандидатів, які претендують на одне місце під час вступу. На актуальність другого вказують наукові дослідження, присвячені вивченню цієї галузі.

Ринок праці разом із проблемами його функціонування користувався незначною (кількісно та тематично), але зростаючою науковою популярністю серед дослідників, які займаються туризмом. На цей факт звертає увагу Б. Алейжяк, зазначаючи, що під час аналізу наукової літератури стосовно туристичного ринку праці за дві останні декади, можна помітити, що вона не є надто обширною [1, с. 119]. Ймовірно, з цієї причини З. Длугош у бібліографії туристичних публікацій не виділив окремої частини, присвяченої зайнятості чи ринку праці [4].

Зростання зацікавленості дослідників туризму ринком праці, ймовірно, має тісний зв'язок з посиленням змін на цьому ринку у XXI столітті, які виникли внаслідок взаємодії двох важливих процесів. Це була подальша економічна трансформація, що динамічно змінювала попит і пропозицію на ринку праці, та вступ Польщі до Європейського Союзу, що забезпечувало населенню легальний доступ до нових ринків праці. Наголошувалося, що інтеграція Польщі з ЄС принесе нові, важливі та науково значущі дослідницькі проблеми, що стосуються ринку праці у сфері туризму. Проведення цих досліджень рекомендувалося передусім фахівцям з економіки туризму та ринку праці Г. Голембскім; С. Босяцкім [5, с. 11–22; 3, с. 198–202].

Тенденції у дослідженнях туризму відображають динамічний ринок праці з його проблемами та викликами. Згадані процеси стали стимулом для досліджень щодо взаємозв'язку між політико-економічними змінами та явищами на ринку праці в туристичній галузі. Зосереджується увага на ролі туризму в стимулюванні попиту на працю в умовах високого безробіття у Польщі після 2000 року.

Водночас у дослідженнях вказується на те, що інвестування у туристичні послуги без ґрунтового прогнозування попиту може не лише не зменшити, а й посилити негативне явище безробіття. З початку економічної трансформації відзначається вплив туризму на зайнятість у європейському масштабі. Зокрема, встановлено, що розвиток туризму у Польщі не мав сприятливого впливу на зростання зайнятості. Польща, за підставі досліджень, є єдиною країною ЄС, у якій за розглянутий період розвиток туристичного руху не спричинив зростання значення туризму для економіки у сфері зайнятості, а навіть спостерігалось протилежне явище [6]. У дослідженнях А. Токажа-Коціка [7] вказується на взаємозв'язок попиту і пропозиції, а також здійснено аналіз щодо кількісно-просторової різноманітності мережі професійних, середніх та вищих навчальних закладів, які готують спеціалістів для роботи в обслуговуванні туристичного бізнесу.

Проблеми високого рівня безробіття в Польщі у першому десятилітті ХХІ століття породжували дослідження, спрямовані на визначення способів його зменшення. Це призвело до наукових пошуків з точки зору очікувань і вимог працедавців щодо працівників. У цій галузі спершу проводились дослідження реальних потреб польських роботодавців, виконання яких вони очікували від випускників напрямів туризму і рекреації, а також готельного бізнесу. На основі аналогічних вакансій, опублікованих у «Gazecie Wyborczej» у спеціалізованому додатку «Praca», було визначено професії та посади, які створюють найбільше вакансій у широкому розумінні туристичної індустрії в Малопольському воєводстві [1]. Також було прагнення визначити кадрові потреби роботодавців у туристичній галузі в окремих регіонах Польщі. Досягнута в наступні роки відносна рівновага між попитом і пропозицією на польському ринку праці сприяла дослідженням, орієнтованим на потреби, очікування та амбіції працівників, а також чинники, які впливають на якість роботи в туристичній галузі. У цьому напрямі було проведено діагностику сприйняття туристичного ринку праці працівниками з точки зору привабливості побудови кар'єри в туристичних компаніях. Було зазначено як фінансові, так і нефінансові чинники, що знижують інтерес до роботи в цій галузі. Крім амбіцій працівників, було проаналізовано також очікування студентів туризму щодо потенційних працедавців. Визначено чинники, які впливають на сприйняття роботи в цій галузі як привабливої та відповідність планованої кар'єри обраному напрямку навчання [2]. Досліджувалися думки випускників напряму туризму щодо їхньої професійної підготовки в контексті вимог, які ставлять перед ними працедавці, а

також самооцінка шансів знайти роботу за спеціальністю фахівця з туризму та рекреації (Шарк-Еккард, Аугустинська, Лубковська, Новак). Прагнули перевірити взаємозалежність між статусом зайнятості та задоволеністю роботою в туристичній галузі [2].

Напрямок досліджень щодо визначення якості роботи представлений публікаціями, що звертають увагу на специфіку ставлення представників так званого покоління Y до роботи (Кахневська, Пара, Беднарська, Ольшевські) та показують вплив відмінностей між поколіннями на спосіб виконання професійних обов'язків у туристичній галузі [2; 4].

На основі аналізу наукових джерел, варто відзначити роль дослідження певних кваліфікацій та компетенцій працівників у сфері туризму, які оцінюються як працедавцями, так і самими працівниками. Завдяки цим дослідженням також було вивчено структуру професійної підготовки працівників цієї галузі та зроблено висновки щодо того, які чинники сприяють їх успішному функціонуванню на ринку праці [1]. Іншою перспективою досліджень туристичного ринку праці, яка також пояснює і демонструє взаємозв'язки між попитом і пропозицією, є орієнтація на економічно-професійні долі випускників вищих навчальних закладів за напрямом «Туризм». Процесами, які могли спонукати дослідників до вивчення цієї проблематики, були зростання кількості випускників цього напрямку та труднощі, з якими стикалися більшість випускників вищих навчальних закладів при входженні на ринок праці в першому десятилітті XXI століття (Піруг). Було проведено дослідження професійних шляхів випускників одного закладу – магістрів туризму та рекреації Академії фізичного виховання в Кракові. Визначено тенденції у виборі професійних напрямів та умов роботи випускників туризму, діагностовано ситуацію 500 випускників 2010 року (Борне-Янула, Банасик, 2012; Борне-Янула, 2012) та 2013 року (MSiT, 2014). Останніми роками спостерігається зростаючий науковий інтерес до чинників, що відповідають за успішне входження на ринок праці нових випускників туризму та рекреації.

Науковець Б. Алеїжяк звертає увагу на якості професійного потенціалу студентів туризму (так званому кар'єрному капіталу) як важливому чиннику, що визначає успіх перехідного періоду. Розглядали умови працевлаштування випускників туризму на прикладі випускників Лодзького університету (Жуліцкі). Визначали зв'язки між професійними практиками (Гробельна), досвідом роботи (у секторі екскурсиводів та аніматорів дозвілля) (Буковська) та працевлаштуванням випускників і формуванням майбутніх кадрів.

На основі аналізу цілей, сформульованих авторами досліджуваних

публікацій, також можна виділити напрям, який акцентується на пошуках і перевірці інноваційних методів дослідження та аналізу туристичного ринку праці. Розроблено методiku дослідження структури кваліфікацій працівників, що працюють у туристичній галузі, потреб у компетенціях і кваліфікаціях, а також попиту на роботу з використанням як вторинних методів (аналіз звітів, оголошень про роботу), так і первинних (опитування – анкети роботодавців) [1]. Представлено концепцію методики дослідження людських ресурсів в туризмі з погляду працедавців [2]. Показано можливості застосування конкретних процедур дослідження, що передбачають використання доступних статистичних даних для визначення впливу туризму на ринок праці (Якубовска, Бошяцкі). Жуліцкі вивчав методи і техніки, що сприяють встановленню змінних, що визначають ситуацію випускників туризму на ринку праці.

Незважаючи на зростаючий інтерес науковців до проблематики зайнятості в туризмі, це ще недостатньо вивчена сфера і не тільки в Польщі, а й у світі. Пошук причин цього стану не приводить до простих результатів. Однією з основних причин є відсутність доступних і вичерпних баз даних про ринок праці в туристичній галузі. Крім того, у випадку досліджень, заснованих на вторинних даних, великим обмеженням є конфіденційність багатьох даних, пов'язана із захистом особистої інформації. Натомість первинні дослідження пов'язані з великими витратами часу, високими фінансовими витратами та ризиком низької відповідності вибірки. Наведені труднощі не змінюють факту, що проблематика праці в туристичній галузі потребує подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Alejziak, B. (2014). Kwalifikacje i kompetencje pracowników turystyki. Próba diagnozy turystycznego rynku pracy. *Folia Turistica*, 32, 117–144.
2. Bednarska, M., Grobelna, A. (2017). Zmiana pokoleniowa na rynku pracy w turystyce. *Studia Oeconomica Posnaniensia*, 5(4), 104–125.
3. Bosiacki, S. (2005). Ekonomiczne problemy turystyki jako przedmiot badań naukowych w Polsce. W: R. Winiarski, W. Alejziak (red.). *Turystyka w badaniach naukowych*. Kraków–Rzeszów: Wydawnictwo AWF Kraków.
4. Długosz, Z. (2009). *Wybrana bibliografia piśmiennictwa turystycznego (2000–2008)*. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Oficyna Wydawnicza AFM.
5. Gołembski, G. (2003). Turystyka jako czynnik integrujący badania naukowe. W: G. Gołembski (red.). *Kierunki rozwoju badań naukowych w turystyce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 11–22.
6. Seweryn, R. (2015). Wkład turystyki w tworzenie miejsc pracy w Polsce na tle wybranych krajów Unii Europejskiej po 1989 roku. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 41(1), 390–399.
7. Tokarz-Kocik, A. (2016). Kształcenia kadr dla potrzeb obsługi ruchu turystycznego. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 2(34), 377–385.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ СТУДІЇ

Назарій ЖУКОВ

магістрант II курсу

спеціальності 242 Туризм і рекреація, 035 Філологія

Науковий керівник – доц. Тарас ЗАСТАВЕЦЬКИЙ

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ ЯК СКЛАДОВА ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Сучасний ресторанний бізнес активно інтегрується в туристичну індустрію, формуючи важливу складову інфраструктури гостинності. Інновації в цьому секторі не тільки підвищують конкурентоспроможність окремих закладів, але й сприяють створенню привабливого середовища для туристів, що, в свою чергу, позитивно впливає на імідж регіону та країни загалом. Технологічний прогрес дозволяє ресторанам надавати послуги більш ефективно, забезпечуючи гостям комфорт та індивідуальний підхід [4].

Основні напрямки інноваційних технологій у ресторанному бізнесі охоплюють різні аспекти діяльності закладу – від автоматизації обслуговування до зменшення впливу на довкілля [2]. Серед них можна виділити:

- автоматизовані системи управління – дозволяють спростити внутрішні процеси, включаючи прийом і обробку замовлень, управління запасами продуктів, контроль фінансових операцій. Такі системи, як POS-термінали та CRM-системи, забезпечують точний облік даних, знижуючи ризики помилок;

- інтерактивні меню та системи самозамовлення – використання QR-кодів на столах, інтерактивних планшетів або мобільних додатків, через які клієнти можуть робити замовлення безпосередньо, підвищує швидкість обслуговування і знижує витрати на друк паперових меню;

- мобільні додатки для замовлення їжі та бронювання столиків – дозволяють клієнтам попередньо замовляти страви або бронювати місця, що значно покращує їхній досвід, особливо у великих туристичних містах, де очікування столика може займати тривалий час;

- технології штучного інтелекту та аналізу даних – збирають інформацію про вподобання клієнтів, що дозволяє закладам більш ефективно управляти асортиментом і маркетинговими кампаніями, створюючи персоналізовані пропозиції для постійних гостей;

- роботизовані системи обслуговування – в деяких ресторанах вже застосовують роботів для доставки страв до столиків, що підвищує

унікальність досвіду та зменшує витрати на персонал. Також активно використовуються системи самообслуговування, наприклад, автоматичні кіоски для прийому замовлень;

- технології, що сприяють сталому розвитку – сучасні заклади прагнуть до впровадження технологій, що знижують споживання енергії та води, оптимізують утилізацію відходів і сприяють екологічно чистому обслуговуванню, що стає особливо важливим для туристів, орієнтованих на сталий туризм;

- інтеграція з туристичними сервісами – ресторани, що входять у туристичну інфраструктуру, часто співпрацюють з готелями та туристичними агентствами, пропонуючи спеціальні акції, знижки або унікальні гастрономічні тури, що приваблює більшу кількість відвідувачів та створює комплексний туристичний продукт.

Ресторанний бізнес є невід'ємною частиною туристичної інфраструктури, оскільки харчування є одним із ключових аспектів задоволення потреб мандрівників. Використання інноваційних технологій дозволяє ресторанам адаптуватися до змінних потреб туристів, пропонуючи швидкі, зручні та доступні способи обслуговування [3]. Ці зручності позитивно впливають на враження туристів від країни чи регіону, сприяють розвитку туризму та забезпечують додаткові економічні переваги.

Сучасні заклади часто використовують інноваційні підходи до маркетингу та клієнтського обслуговування, співпрацюючи з туристичними платформами для реклами своїх послуг. Взаємодія з іншими суб'єктами туристичної індустрії, зокрема готелями та транспортними компаніями, створює комплексні туристичні послуги та сприяє залученню клієнтів.

Попри численні переваги, впровадження інноваційних технологій у ресторанному бізнесі супроводжується певними труднощами [1]. Це, насамперед, високі витрати на обладнання, потреба в навчанні персоналу для роботи з новими системами та технічна підтримка для безперебійної роботи техніки. Окрім цього, заклади повинні враховувати можливі ризики, пов'язані з конфіденційністю даних клієнтів та інформаційною безпекою.

Проте, з огляду на тенденцію до автоматизації і цифровізації обслуговування, інноваційні рішення стають важливим інструментом для підвищення продуктивності та привабливості ресторанного бізнесу на туристичному ринку. Впровадження таких рішень сприяє формуванню позитивного іміджу регіону та стимулює розвиток туристичної галузі загалом.

Таким чином, інноваційні технології у ресторанному бізнесі стають

ключовим фактором конкурентоспроможності закладів на туристичному ринку. Вони забезпечують не лише підвищення якості обслуговування та комфорт для клієнтів, але й створюють умови для сталого розвитку галузі, що важливо в умовах зростаючої уваги до екологічних аспектів та потреб сучасних туристів. Попри високі затрати на впровадження інновацій, їхні переваги для ресторанного бізнесу у туристичній інфраструктурі роблять такі вкладення цілком обґрунтованими та перспективними для подальшого розвитку галузі.

Список використаних джерел:

1. Кіш Г. В. Інноваційні технології в діяльності готельно-ресторанних підприємств. Актуальні питання у сучасній науці. 2023. Випуск № 6(12). С. 65-77.
2. Литвиненко Т. К. Новітні технології обслуговування у сфері ресторанного бізнесу. Київ, 2011. 215 с.
3. Мирнов Ю. Б. Інформаційні технології в діяльності санаторно-готельних підприємств. Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. 2007. Випуск № 26. С. 193–200.
4. Пятницька Г. Т., Пятницька Н. О. . Інноваційні ресторани технології: основи теорії: навч. посіб. для ВНЗ. Київ : Кондор-Вид-во, 2013. 250 с.

Степан КУЦЬ

магістрант II курсу

*спеціальності 242 Туризм і рекреація, 035 Філологія
Науковий керівник – доц. Ярослав МАРИНЯК*

ТУРИЗМ У ПІДВОЛОЧИСЬКІЙ ГРОМАДІ: СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Туризм у сучасних умовах є одним з найбільш важливих факторів економічного розвитку, здатних не тільки залучити додаткові інвестиції, а й створити нові робочі місця для місцевих жителів. Для України внутрішній туризм має особливе значення, оскільки він здатний збільшити потік внутрішніх туристів, а також покращити інфраструктуру в районах, що не мають великої кількості промислових підприємств. Підволочиська територіальна громада Тернопільської області є ідеальним прикладом для такого розвитку, оскільки вона поєднує в собі унікальні природні ресурси та багатий культурно-історичний спадок. Проте, цей потенціал поки що не використовується на повну силу, і значну увагу варто приділити саме розвитку туристичної інфраструктури та популяризації громади як туристичного напрямку [1].

Підволочиська громада має значний історико-культурний потенціал, що включає в себе як архітектурні пам'ятки, так і культурну спадщину, яка охоплює різні етапи історії регіону.

Важливими туристичними об'єктами є старовинні храми, замки, а також археологічні пам'ятки, що можуть стати центром туризму в регіоні. Наприклад, костел Святої Трійці в Підволочиську, збудований у XIX столітті, є яскравим прикладом неоготичної архітектури та важливим релігійним об'єктом. Крім того, на території громади знаходиться церква Святого Миколая в Скалаті, яка є однією з найдавніших архітектурних споруд, що відображають релігійні традиції місцевих жителів. Особливу увагу заслуговує Скалатський замок, який є свідком багатьох історичних подій, таких як військові конфлікти та боротьба за незалежність. Розвиток туристичних маршрутів навколо цих об'єктів дозволить глибше ознайомити туристів з історією та культурною спадщиною регіону [2].

Не менш важливими є природні ресурси Підволочиської громади. Природні ландшафти є основним інструментом для розвитку екологічного туризму. Річка Збруч, що протікає через територію громади, є природним багатством, яке дозволяє організувати численні види водного туризму. До того ж, навколо річки розташовані мальовничі береги, які ідеально підходять для кемпінгу, риболовлі та інших активних видів відпочинку. Багатство флори і фауни в лісах, а також заповідні території громади можуть стати основою для екологічних турів. Пішохідні стежки в лісах, можливість для велосипедних та кінних прогулянок дають туристам змогу насолодитися природою та залишити місто за межами своїх планів на відпочинок. Урахування природного потенціалу для організації турів і активного відпочинку є важливою складовою розвитку зеленого туризму [3].

Фестивалі та культурні події є важливим інструментом для залучення туристів та популяризації місцевих традицій. У Підволочиській громаді існує багатий культурний спадок, і проведення різноманітних заходів може суттєво збільшити туристичний потік. Проведення фестивалів народної музики, ярмарків ремісників або святкування народних традицій є популярними серед туристів, які хочуть глибше ознайомитися з автентичними звичаями та культурою. Крім того, популяризація місцевих гастрономічних традицій через організацію дегустацій продуктів та напоїв на фестивалях сприятимуть розвитку гастрономічного туризму. Місцеві організатори можуть співпрацювати з фермерськими господарствами для популяризації органічних продуктів, що може стати ще одним напрямком залучення туристів [2].

Туристичні маршрути є основою для розвитку туризму у будь-якому регіоні. Для Підволочиської громади важливо розвивати маршрути, які поєднують культурні, історичні та природні ресурси.

Наприклад, пішохідний маршрут «Стежками історії Підволочиська» може охоплювати основні архітектурні пам'ятки та історичні об'єкти, а також включати в себе відвідування музеїв та культурних центрів громади. Велосипедний маршрут «Зелені шляхи Збруча», що проходить уздовж річки Збруч, може бути ідеальним для розвитку екологічного туризму та активного відпочинку. Крім того, важливо організувати нові тематичні тури, такі як гастрономічні чи екологічні, які включають відвідування фермерських господарств, дегустацію традиційних страв, а також участь у майстер-класах з народних ремесел. Туристична інфраструктура громади повинна включати також місця для відпочинку, які можна облаштувати на природі, кемпінги та організувати послуги оренди велосипедів, каяків тощо [3].

Підволочиська громада має значний потенціал для розвитку туризму, однак основними проблемами є недостатньо розвинута інфраструктура, а саме відсутність спеціалізованих туристичних інформаційних центрів, поганий стан доріг, а також нестача матеріалів для іноземних туристів. Пропозиції щодо вирішення цих проблем включають:

- створення туристичних центрів, які б забезпечували інформацію про маршрути, об'єкти культурної спадщини, а також можливості для відпочинку;
- розробка мобільного додатку для навігації по маршрутах, який дозволить туристам планувати свої подорожі без зайвих труднощів;
- підвищення інвестицій в інфраструктуру, зокрема, у будівництво зон для кемпінгу та організацію відповідних послуг для туристів [1].

Підволочиська громада має великий потенціал для розвитку сільського та гастрономічного туризму. Зокрема, агротури, на яких туристи можуть відвідати фермерські господарства та ознайомитися з процесами виробництва органічних продуктів, стають все популярнішими. Організація дегустацій місцевих страв та участь у майстер-класах з народних ремесел сприятимуть розвитку гастрономічного туризму. Такий підхід дозволить залучити туристів не лише до культурно-історичних пам'яток, а й до сільських територій, що стане важливим для розвитку місцевої економіки [2].

Сучасні технології можуть значно підвищити якість туристичних послуг. Впровадження мобільних додатків для навігації по туристичних маршрутах, онлайн-бронювання екскурсій, а також організація онлайн-платформ для бронювання житла та інших послуг створюють додаткові зручності для туристів. Крім того, такі технології можуть допомогти у збереженні природи, використовуючи їх для планування відвідувань природних зон та збереження культурних пам'яток [3].

Список використаних джерел:

1. Музичка Є. О. Таран О. Л. Розвиток туристичного потенціалу Тернопільської області. «Молодий вчений». 2018. № 12 (64). С. 659-664
2. Рій Г. Виклики і можливості розвитку сфери культури та соціальної згуртованості у Тернопільській області. Аналітичний звіт. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/926/Ternopil_Oblast_Culture_Analytical_Report.pdf.
3. Підволочиська селищна рада. Офіційний веб-сайт. URL: <https://pidvoltg.gov.ua/>.

Володимир НИКОРЧУК

магістрант II курсу

спеціальності 242 Туризм і рекреація, 035 Філологія

Науковий керівник – доц. Петро ЦАРИК

РОЛЬ МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ОБСЛУГОВУВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ТУРИСТІВ В ЧЕХІЇ

Одним з ключових факторів розвитку індустрії гостинності, насамперед, туристичного бізнесу на міжнародному ринку, – є знання та розуміння культури іноземних партнерів, зокрема, особливостей крос-культурних комунікацій та їх впливу на якість обслуговування. Крос-культурні комунікації в туристичній діяльності набувають значної актуальності у зв'язку з глобалізацією та зростанням міжнародного туризму. О. Моргулець, О. Нищенко, О. Шевченко зазначають, що «забезпечення ефективного спілкування між туристами та персоналом готелів, ресторанів та інших підприємств індустрії гостинності стає ключовим для забезпечення високоякісного обслуговування та отримання позитивного досвіду від подорожей» [4]. Культурні відмінності, різноманіття та підвищення освіченості про них ведуть до зменшення культурних конфліктів та сприяють гармонійному співіснуванню.

Туристична послуга в економіко-технологічній системі міжнародного туристичного бізнесу, як зазначає А. Кузишин, виступає товаром, а суб'єкт туристичної діяльності – підприємницькою структурою, що створює, пропонує і реалізує на ринку ці послуги споживачам, тобто туристам [1, с.5]. Важливо, щоб адаптація туристичних послуг до потреб різних культур та розуміння їх очікувань стало стратегічним елементом підвищення конкурентоспроможності туристичних підприємств, що також позитивно впливає на їх репутацію та рівень задоволеності клієнтів.

Також відзначимо, що індустрія туризму є комплексною галуззю. Різним туристичним компаніям важко координувати свої дії в часі через інформаційну асиметрію. Цей факт особливо актуальний у

період ризиків, соціальних та економічних зривів та серйозної інформаційної асиметрії між операторами туризму, інвесторами туризму та туристами, що призводить до провалів туристичного ринку та значно ускладнює управління ризиками [2, с. 86]. Однак недоліки туристичного ринку важко вирішити виключно шляхом одностороннього регулювання ринку туристичними підприємствами або операторами. Тому вчергове наголошуємо на тому, що державна політика є ефективним каналом для регулювання непрацюючих ринків, координації поведінки суб'єктів туристичної діяльності та пом'якшення туристичних ризиків.

Об'єктом свого дослідження ми обрали Чехію, яка володіє потужним і затребуваним, активно використовуваним, туристично-рекреаційним потенціалом.

Основою північного туристичного району Чехії є гірська місцевість Крконоше, де розташована найвища гора країни – Сніжка. Головними центрами туризму тут є Шпіндлерув Млин, Пець під Сніжкою і Гаррахов із трампліном для стрибків на лижах. У цьому регіоні створені чудові умови для занять зимовими видами спорту, а добре розвинена інфраструктура дозволяє використовувати природні ресурси не лише для підготовки спортсменів, а й для активного відпочинку широкого кола аматорів гірськолижного та інших зимових видів спорту [6].

Основою туристичного комплексу західного району є бальнеологічні ресурси, такі як лікувальні води Карлових Вар та Маріанських Лазень. Курорти цього району є не лише місцем для лікування, але й осередком світського життя суспільства, частиною іміджу найуспішніших представників культури, мистецтва, бізнесу та політичної еліти [6].

Окрасою центрального району є столиця Чеської Республіки – Прага, яка має багатотисячолітню історію та безліч культурних і архітектурних пам'яток. У передмістях Праги також збереглося багато цікавих історичних пам'яток, таких як середньовічні замки та церкви [6].

На відміну від північного району, який визначається насамперед природно-рекреаційними ресурсами, південний район славиться своїми історичними пам'ятками, зокрема історичними комплексами міст Брно та Крумлова [6].

Оцінити рівень використання туристично-рекреаційних ресурсів Чехії дозволяють статистичні дані щодо організації туристичної сфери країни і визначення її місця в туристичних потоках Європи та Центрально-Східного туристичного субрегіону (за методологією Всесвітньої туристичної організації).

Впродовж 2018-2019 рр. країну відвідувало понад 10,8 млн туристів. В 2023 р., після подолання світової пандемії, цей показник склав 7,3 млн. туристів [7]. Близько 87% іноземних туристів, які відвідували Чехію, представляли Європейський регіон. Найбільше іноземних туристів прибуло з Німеччини (689,2 тис. осіб), але це більш ніж на 15% менше ніж у 2020 р. Навпаки, на 25% збільшилась чисельність туристів із Словаччини. На третьому місці поляки – 235 тис. осіб. Чисельність туристів з інших країн не перевищувала 100 000 осіб.

Тепер щодо функціонування та забезпечення туристичної інфраструктури Чехії. Згідно досліджень Г. М'ясоїд, протягом 2017–2021 рр. загальна кількість туристичних фірм Чехії скоротилась на 23,3%. Найбільше скорочення спостерігалось в 2021 р. Насамперед, скорочується кількість малих (до 20 штатних працівників) турфірм і збільшується частка ринку у найбільших турфірм (35% ринку туристичних послуг покривається сімкою туристичних фірм з кількістю понад 100 штатних працівників) [5, с. 232]. Така тенденція (до зменшення діючих турфірм) відповідає світовому досвіду розвитку ринку туристичних послуг та означає перехід від полігопольної структури ринку з багато численними дрібними та середніми фірмами до олігопольної.

Частка туризму у створенні валової доданої вартості в господарстві Чехії в 2021 р. склала 1,5%. Це було різке зниження у порівнянні з минулим роком, оскільки у 2019 р. така ж частка становила 2,8%, що було більше, ніж у сільському, лісовому та рибному господарстві разом взятих. Частка туризму в загальній зайнятості в національній економіці Чеської Республіки знизилась до 4,2% [6].

Наприкінці 2010-х – початку 2020-х рр. регіональні показники функціонування туристичної сфери та її внесок у соціально-економічний розвиток країни суттєво погіршилися. Так, в туристичній сфері Праги було задіяно 57,6 тис. осіб або 26% від загальної чисельності працюючих в туризмі та створено 25% валової доданої вартості туристичного сектору. Водночас столиця Чехії найбільше відчула відсутність туристичного попиту, сформованого у попередні роки. Валова додана вартість туризму тут знизилася в річному обчисленні майже на дві третини до значення 19,0 млрд. крон проти 53,2 млрд. крон в 2019 р. та впала нижче за середню по Чехії. У Карловарському краї частка туризму у регіональній валовій доданій вартості склала 2,8%, а в 2019 р. вона становила 5,4%. Безпосередньо у сфері туризму краю працювало 10,6 тис. осіб, що становило 8,2% зайнятих у регіоні [6]. З однієї сторони це були результати світової

пандемії коронавірусу, але водночас є потреба адаптувати туристичний сектор країни під нові реалії функціонування середовища саме в мультикультурному форматі.

Покращення крос-культурних комунікацій в туристичній діяльності важливе для забезпечення якісного обслуговування та задоволення потреб різних культурних груп туристів, що акцентують увагу на Чехії. Серед ключових напрямків удосконалення крос-культурних комунікацій в туризмі цієї країни нам видаються актуальними наступні. Організація для персоналу та адміністрації туристичних підприємств спеціальних тренінгів з міжкультурної освіти та комунікації. Це допоможе зрозуміти різницю в культурах, етикеті та сприйнятті сервісу. Обов'язковою і постійною має стати іншомовна підготовка. Забезпечення персоналу, особливо того, хто працює безпосередньо з клієнтами, достатнім рівнем іншомовної компетентності є запорукою порозуміння. Це може включати вивчення основних фраз, що найчастіше використовуються у сфері гостинності, різними мовами. Розробка та адаптація послуг, що враховують культурні відмінності. Це може включати в себе меню з різноманітням страв, розміщення з урахуванням традицій та особливостей різних культур, а також інші аспекти обслуговування туристів. Формування колективу підприємства з представників різних культур. Такий підхід допоможе розширити кругозір персоналу, покращити взаєморозуміння та комунікацію всередині колективу. Використання сучасних технологій для покращення комунікації. Мобільні додатки, віртуальні тури та інші інноваційні інструменти можуть полегшити взаємодію та обмін інформацією між туристами та персоналом. Збір і аналіз відгуків туристів щодо вдосконалення сервісу, а також, створення каналів зворотного зв'язку для туристів, які можуть допомогти виявити можливі проблеми та недоліки в системі обслуговування. Розробка культурно-чутливих маркетингових стратегій, які враховують особливості різних культурних груп. Використання цих практичних порад сприятиме створенню відкритого комфортного середовища для туристів різних культур, що в результаті призведе до покращення якості обслуговування та збільшення задоволеності від подорожей Чехією.

Підсумовуючи відзначимо, що туристична сфера Чехії відзначається потужним та загалом впорядкованим і використовуваним туристичним потенціалом. Орієнтація на іноземного туриста вимагає уваги до міжкультурної комунікації та відповідної підготовки тих, хто здійснює обслуговування іноземних туристів. Слід усвідомити, що крос-культурні комунікації покликані

відігравати одну з провідних ролей у туристичній діяльності, сприяючи взаєморозумінню та позитивній взаємодії з іноземними туристами, покращуючи якість туристичних послуг та рівень задоволеності клієнтів.

Для розвитку крос-культурних комунікацій у міжнародному туристичному бізнесі Чехії важливо проводити систематичні тренінги для персоналу з міжкультурної компетентності, розробляти програми обслуговування, адаптовані до різних культур, а також активно вивчати іноземні мови та розширювати обізнаність персоналу щодо особливостей різних культурних груп. Сприятливий підхід до крос-культурних комунікацій, на нашу думку, забезпечить цій країні покращення якості обслуговування та робитиме туристичний бізнес Чехії ефективним і привабливим для представників різних культурних груп та контекстів.

Список використаних джерел:

1. Кузишин А.В. Міжнародний туристичний бізнес: Навчальне видання. Тернопіль: ТНПУ і мені В. Гнатюка, 2019. 146 с.

2. Кузишин А., Мариняк Я., Поплавська І., Флінта Н., Задворний С., Пушкар Б., Горошко А. Вплив політичних ризиків на міжнародний туризм. Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туризмологічної та екологічної науки: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 30-літтю утворення кафедри географії України і туризму у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (4-5 жовтня 2022 р.). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 84-86.

3. Кузишин А. В., Поплавська І. В. Зміни в міжнародних туристичних потоках під впливом вимушеної мілітаризації Центрально-Східної Європи. Індустрія гостинності: стан, тенденції розвитку та перспективи галузі в умовах війни: збірник праць Міжнародного науково-практичного форуму (м. Львів, 19–21 квітня 2023 р.) / [відп. ред.: проф. О.І. Мороз]. Львів: «Камула», 2023. С. 10-16.

4. Моргулець О. Б., Нищенко О. В., Шевченко О. О. Крос-культурні комунікації в туристичній діяльності: проблеми та шляхи вирішення. Економіка та суспільство. 2023. Випуск # 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3184>.

5. М'ясоїд Г. І. Чехія: передумови розвитку туристичної галузі та наслідки пандемії covid-19 у готельному бізнесі / Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції "Сучасний стан та потенціал розвитку індустрії гостинності в Україні" (м. Херсон, 23 квітня 2021 р.) Херсон: ХДАЕУ, 2021. С. 232–235.

6. Турло Н. П., Мархонос С. М. Туризм та його вплив на соціально-економічний розвиток країни (на прикладі Чеської республіки). Економіка та суспільство. 2023. Випуск # 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2115>.

7. UN Tourism Elibrary. URL: <https://www.e-unwto.org>.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**«МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ
ГЕОГРАФІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ТНПУ ім. В. ГНАТЮКА»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Заснований у 2018 році

Відповідальний за випуск,
верстка та дизайн обкладинки:

Сергій ЗАДВОРНИЙ

